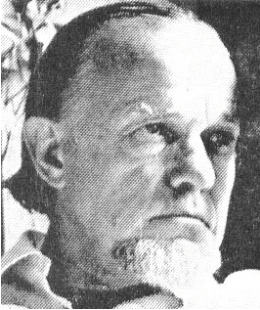

De kerk tegen het eind van de twintigste eeuw

Francis A. Schaeffer

Oorspr. titel: 'The Church at the End of the Twentieth Century', Dr. F. A. Schaeffer, The Norfolk Press, London, 1970

TEKST OP DE ACHTERFLAP

Welke toekomst mag de institutionele kerk verwachten middenin een internationale revolutionaire beweging en een cultuur die losstaat van God en ook van de rede, in een maatschappij die vatbaar is voor manipulatie door een nieuw-linkse elite? Schaeffer behandelt die vraag naar de vele aspecten die zij heeft in onze samenleving, en naar het ene fundamentele probleem waaruit ze opkomt. Want de culturele, sociologische, politieke, ecologische en andere problemen hangen met elkaar samen.

Aan deze studie is toegevoegd Schaeffers boekje *De nieuwe nieuwe super spiritualiteit*, waarin stromingen die de kerk van binnenuit bedreigen behandeld worden.

INHOUD

[Woord vooraf](#)

[1. De wortels van de studentenrevolte](#)

[2. De internationale studentenrevolutie](#)

[3. De kerk in een stervende cultuur](#)

[4. Belijdtheid en vrijheid in de kerk](#)

[5. Gemeenschap en vrijheid in de praktijk](#)

[6. De kerk mag niet zwijgen](#)

[7. De moderne mens als manipulator](#)

[8. Revolutionair christendom](#)

[9. Overspel en afval - Het bruid en bruidegom thema](#)

[Aanhangsel: De nieuwe super-spiritualiteit](#) (The New Super Spirituality, F. A. Schaeffer, 1972)

WOORD VOORAF

In dit boek heb ik geprobeerd, de situatie te beschrijven, waarin de kerk van Jezus Christus, in sociologisch opzicht, zich thans bevindt. Welke toekomst mag de institutionele kerk verwachten midden in een internationale studentenrevolutie en een cultuur die niet alleen los staat van God maar ook van de rede - in een maatschappij die bijzonder vatbaar is voor manipulatie door een nieuw-linkse óf een 'establishment'-elite? Dat is de vraagstelling die in dit boek aan de orde komt.

Degenen die mijn vorige boeken hebben gelezen, in het bijzonder 'De God die leeft', zullen herhalingen vinden in het eerste hoofdstuk van dit boek. Maar die lezers dienen drie dingen te bedenken: 1) voor degenen die de andere boeken niet hebben gelezen moet de grondslag - namelijk het antwoord op de vraag 'hoe zijn we zo ver gekomen?' - gelegd worden, anders blijft alles in de lucht hangen; 2) nieuwe stof is toegevoegd, die dienstig is om inzicht te geven in het sociologische aspect van de gehele situatie; 3) zelfs voor degenen die mijn andere boeken meerdere malen hebben gelezen, of die mijn op de band opgenomen toespraken hebben beluisterd, of die mij in persoon hebben gehoord, zal een overzicht niet zonder nut zijn, want wij moeten ons allen goed bewust zijn van wat in hoofdstuk I besproken wordt, als wij ons afvragen waar we staan met betrekking tot de kerk, midden in de tegenwoordige en straks in de toekomstige situatie.

Bovendien legt deze analyse er telkens weer de nadruk op, dat de moderne problemen op verschillend gebied in wezen niet veelsoortig zijn, maar op één fundamenteel probleem neerkomen, met verschillende gevolgen voor wat op het eerste gezicht niet-verwante gebieden of vakken lijken. Het moderne culturele probleem, het sociologische probleem, de politieke problemen van vandaag, de problemen van ecologie en epistemologie, zijn allemaal verwant, want het fundamentele probleem van de moderne mens bepaalt de specifieke vorm waarmee elk van deze problemen afzonderlijk op ons afkomt. En als ons begrip voor deze verwantschap niet erg helder is, kunnen we ook geen fundamentele oplossingen verstrekken.

Ik zou in ieder geval willen aanbevelen, dat degenen die nog geen andere boeken van mij hebben gelezen, en die het gevoel hebben dat het in het eerste hoofdstuk te snel gaat, zich over deze begrippen en ideeën wat breder oriënteren in 'De God die leeft'. Voor de Nederlandse lezers is aan het onderhavige boek een aanhangsel toegevoegd, nl. de vertaling van mijn 'The New Super Spirituality'.

F. A. S.

Hoofdstuk 1

DE WORTELS VAN DE STUDENTENREVOLUTIE

Nu we het eind van de 20ste eeuw naderen stellen mensen overal ter wereld de vraag of de kerk nog een toekomst heeft. Om dit te overwegen, moeten we eerst goed beseffen waar we staan en wat we kunnen verwachten. Laten we daarom de internationale studentenrevolutie en haar gevolgen voor de gehele maatschappij bezien, en beginnen met een kort overzicht van de weg waarlangs onze maatschappij in de huidige toestand is beland.

De internationale studentenrevolutie is niet zomaar uit de lucht komen vallen zonder oorzaken. Haar oorsprong is nauw verbonden met de ontwikkelingsgang der wetenschap die uit de Europese Renaissance met alles wat daaraan voorafging voortvloeide. Het is niet alleen maar een culturele of psychologische revolutie. Men vindt haar oorsprong niet door een simplistische analyse van de kloof tussen de generaties te ondernemen. De wortels liggen in de geschiedenis van de mens en zijn pogingen, om eigen aard en oorsprong te begrijpen.

En het is nodig, die geschiedenis te verstaan, willen we het gistingsproces op onze universiteiten dat aan de gang is gaan begrijpen.

Het ontstaan van de wetenschap

We moeten beginnen met het ontstaan van de moderne wetenschap. De moderne wetenschap is op een christelijke bodem ontstaan. Alfred North Whitehead, bijvoorbeeld, legt nadruk op het feit dat de moderne wetenschap ontstond binnen een christelijk referentiekader. Galileï, Copernicus, Francis Bacon, Kepler en andere natuurkundigen tot en met Newton geloofden dat de wereld door een redelijke God geschapen was, en dat we daarom ook de orde van de kosmos door onze rede konden ontdekken.

Oppenheimer legde nadruk op hetzelfde punt: de moderne wetenschap zou helemaal niet hebben kunnen ontstaan zonder een christelijke omgeving, een christelijke voedingsbodem. Zoals Francis Bacon (1561-1626) zei in *Novum Organum Scientiarum*: 'De mens is door de Val tegelijkertijd vervallen van zijn onschuld en van zijn heerschappij over de natuur. Toch kan dit tweemaal verlies reeds in dit leven gedeeltelijk hersteld worden: het eerste door godsdienst en geloof, het tweede door de kunsten en wetenschappen'. Kort geleden las ik iets van Galileï dat mij bijzonder trof. Hij beklemtoonde dat, als hij het heelal in al zijn rijkdom en schoonheid beschouwde (hij bedoelde niet alleen de esthetische schoonheid maar de eenheid ondanks alle gecompliceerdheid), hij duidelijk zijn roeping voelde als mens, namelijk de heerlijkheid van de Schepper te prijzen.

In een dergelijke visie op het heelal ligt de oorsprong van het moderne wetenschappelijk denken, en dat heeft verschillende gevolgen gehad. Het leidde bijvoorbeeld tot zekerheid van de uniformiteit van natuurlijke oorzaken. Er was een uniformiteit van natuurlijke oorzaken, niet in een gesloten systeem, maar in een systeem dat open lag voor herordening.

De eerste moderne natuurkundigen geloofden dat God en de mens in staat waren om het proces van oorzaak en gevolg binnen de 'machine' te herordenen. Dit had velerlei consequenties. In de eerste plaats betekende het dat de natuur belangrijk was. In de tweede plaats hield het een duidelijke onderscheiding in tussen de natuur als voorwerp en de mens als toeschouwer. Er was een objectieve basis voor kennis - iets buiten de mens zelf - en daarom kon er een duidelijk onderscheid gemaakt worden tussen werkelijkheid en fantasie. De mensen die de basis legden voor de moderne wetenschap wisten dat God de kosmos had geschapen; dat deze bestond, niet - zoals Oosters denken stelt - als een uitbreiding van Gods wezen, maar als iets anders dan God, als iets anders dan wat door de geest van de mens wordt gewrocht. Vandaag is deze objectieve basis voor kennis ondermijnd, en het is moeilijk geworden - soms onmogelijk - om het onderscheid tussen werkelijkheid en fantasie te blijven zien.

Bovendien, zoals duidelijk is uit het bovenstaande citaat, geloofde Bacon dat de mens een wonder was, ook al was hij gevallen. Hij geloofde de Val van de mens in bijbelse zin: dat de mens een zondaar is, afgesloten van God vanwege zijn morele schuld. Toch is de mens nog een wonderbaar wezen.

Dit is precies het tegenovergestelde van de visie van de moderne mens. Men heeft de moderne mens verteld dat de rede tot de conclusie leidt dat de mens een nul is. Dit vormt een deel van de spanning van onze tijd. Deze houding bestond niet toen de moderne wetenschap begon. Met andere woorden: toen vormde de machine geen bedreiging; noch de 'machine' van de kosmos noch de machines die door de mens werden gemaakt.

Het specifieke en het universele

De Grieken hadden lang geleden begrepen dat er een dilemma bestond tussen het specifieke en het universele. Plato was niet de enige die hiermee worstelde, maar Plato begreep heel goed wat later Jean-Paul Sartre bedoelde toen hij zei: een eindig punt heeft geen zin, tenzij het in betrekking staat tot een oneindig punt. Hij heeft gelijk. Als het specifieke niet staat onder iets universeels, is het specifieke zinloos. Of het specifieke een atoom is, of een stoel, of jijzelf, maakt geen verschil: er moet betrekking zijn tot iets dat het zin geeft, anders worden al deze dingen volkomen zinloos.

De Grieken zochten antwoorden op het dilemma in tweeërlei opzicht. In de eerste plaats ten opzichte van de polis. Het Griekse begrip 'polis' houdt veel meer in dan alleen een stad; hoewel dat de letterlijke betekenis van het woord is. Het houdt het idee in van een hele maatschappij. En de Grieken vonden dat de maatschappij in zichzelf geen voldoende zin kon geven aan het specifieke.

In de tweede plaats probeerden zij het specifieke in relatie te brengen tot hun goden. Maar het probleem met de Griekse goden is dat ze nooit groot genoeg waren om als oneindig betrekkingpunt te dienen. Griekse literatuur toont dit door de manier waarop de Schikgodinnen ten tonele worden gevoerd. Soms hebben de Schikgodinnen de leiding, en soms geven de goden leiding aan de Schikgodinnen. Dat houdt dus in dat noch de maatschappij noch hun goden hun de begeerde universaliteit verschaffen.

Leonardo Da Vinci en de Wiskunde.

Op een ander kritisch moment in de geschiedenis, nl. het hoogtepunt van de Renaissance, trekt Leonardo Da Vinci, de eerste moderne wiskundige, onze aandacht. Leonardo probeerde een oneindig betrekkingpunt te vinden vanuit het standpunt van het rationalisme of humanisme - termen die ik hier als synoniemen hanteer, hoewel men ze ook anders zou kunnen gebruiken. Wat rationalisme of humanisme is, moet hier verduidelijkt worden, omdat het zo gemakkelijk verward wordt met het woord rationeel. Rationalisme betekent dat de mens zichzelf centraal stelt en daarop alle antwoorden probeert te bouwen; dat hij geen andere bronnen erkent en met name Gods openbaring afwijst. De afwijzing van revelatie heeft in onze tijd geleid tot het standpunt van Wittgenstein in zijn vroege werk, en van de moderne cineast Ingmar Bergman in zijn film 'The Silence'. Er is in dat werk niemand die kan spreken. Leonardo voelde deze stilte in zijn tijd met betrekking tot het rationalistisch universele.

Leonardo probeerde eerst langs wiskundige weg een oneindig betrekkingpunt te vinden. Maar hij beseftte vanuit zijn ervaring met de mathematica dat men langs die weg alleen maar het specifieke en het mechanische bereikt. Je kunt het universele niet ontdekken of voortbrengen.

Toen het hem duidelijk was dat de wiskunde geen voldoende basis bood, probeerde Leonardo als kunstenaar de ziel te schilderen. Met ziel bedoelde hij niet hetzelfde als een theoloog. Hij bedoelde het universele. Maar ook deze weg liep dood.

Het is een feit, dat de mens, als hij alleen maar met het specifieke begint, het universele nooit kan bereiken. En dat is evenzeer waar in de metafysica als in de zedenleer.

Rousseau en de autonome vrijheid

Om de huidige studentenrevolutie te kunnen begrijpen, moet men Jean-Jacques Rousseau goed verstaan. De Durants beginnen - in hun geschiedenis van het mensdom - hun studie van de moderne tijd terecht met Rousseau. Zij zeggen, eveneens terecht, dat je de moderne mens niet kunt begrijpen, zonder dat je Rousseau begrijpt.

In de bloeitijd van de Renaissance worstelden de intellectuelen met het probleem van natuur en genade. Voor Rousseau ging het om natuur en vrijheid. De achtergrond van de vrijheidsstrijd der studenten is de autonomie die de moderne mens zoekt. Rousseau zag dat de rationalistische mens in zijn tijd de geschapen wereld tot een machine gereduceerd had. Ook toen reeds voelde men zich door de machine bedreigd, en daarom stelden ze autonome vrijheid tegenover de machine. Redelijk bekeken is het onmogelijk, een autonome machinerie te hebben die alles omvat, de mens inbegrepen, en tegelijkertijd een autonome vrijheid. En toch hanteerde Rousseau juist dit begrip. Kant gaat op dit punt dezelfde richting uit, maar gebruikt een andere terminologie.

De tegenstelling is duidelijk: aan de ene kant is er determinisme - een autonome machine; aan de andere kant een mens die een autonome vrijheid begeert om tegenover de beperkingen van de machine en tegenover alle beperkingen stand te houden.

Wat zich toen begon te ontwikkelen was het leven van de bohémien. In deze situatie werd de artiest die als een bohémien leefde de held. In het autonome leven werd niet alleen het gezag van de Heilige Schrift, maar werden ook alle andere banden afgeworpen. De beschaving moest daarom gezien worden als de bedreiging, de demonische macht, die de individuele vrijheid beknotte. Van het leven als bohémien is echter in de praktijk nooit veel terecht gekomen.

Rousseau zelf schreef verhandelingen over de opvoeding van kinderen. Maar van zijn theorieën kwam in zijn eigen leven weinig terecht. Zijn bewonderaars weten of realiseren zich niet dat hij zelf kinderen had die hij in inrichtingen onderbracht en nimmer (of althans heel weinig) bezocht. Hier ligt het probleem van de autonome vrijheid: ze maakt dat de mens zelfzuchtig handelt en het leven verwringt. De schilder Gauguin deed precies hetzelfde. Hij vertrok naar Tahiti om daar, ver van de beschaving en de maatschappij, zijn ideaal te zoeken, maar gedurende heel de tijd van zijn afwezigheid schreef zijn in Parijs achtergebleven gezin hem vergeefs om geld voor het nodige voedsel. Maar zijn opvatting over autonome vrijheid maakte dat dit hem niet kon schelen. Hij liet een onwettige zoon achter in Tahiti - vrijwel de enige bijdrage die hij daar leverde. Hij liet een kind achter, dat jaar-in-jaar-uit wat geld van de toeristen moest zien los te troggelen door afschuwelijke schilderijen te maken en ze met 'Gauguin' te signeren. Niet erg fraai - en dit was een gevolg van het autonome vrijheidsbegrip van het leven als bohémien.

Gauguin zelf erkende aan het eind van zijn leven dat deze autonome vrijheid niet in de praktijk kon worden toegepast en hij liet dit zien in zijn grote schilderij: 'Wat? Waarvandaan? Waarheen?' dat nu in het Museum of Art te Boston hangt. Hij deed er twee jaar over om dit schilderij te maken, en het op het doek zelf geschilderde Franse opschrift zegt ons wat hij bedoelde. Samengevat vraagt hij dus: Waar gaan we naar toe? In zijn brieven vestigde hij de aandacht op de laatste drie figuren: een erg mooi Tahitiaans meisje, een oude vrouw, en een lelijke vogel, waarvan men in de natuur de weerga niet vindt. Hij maakt in zijn geschriften duidelijk wat hij in dit schilderij wil zeggen: let op de laatste drie figuren. Let op de oude vrouw: zij sterft, en wie let op haar? Niemand, behalve een vogel die niet eens bestaat. Hier is het dilemma. De autonome vrijheid kon hij niet verwerkelijken, zelfs niet in het bestek van zijn eigen leven.

De moderne wetenschap en de moderne, moderne wetenschap.

Meer naar onze tijd toe komen we tot het verschil tussen de moderne wetenschap en wat ik de 'moderne' moderne wetenschap noem. De moderne wetenschap is ontstaan, zoals ik aangeduid heb, uit het christelijke beginsel dat de mens door zijn rede het heelal kon begrijpen, omdat een redelijk God het geschapen had. De moderne, moderne wetenschap heeft echter de idee van de uniformiteit van natuurlijke oorzaken uitgebreid, door een nieuw zinnetje eraan toe te voegen - in een gesloten systeem. Dit zinnetje heeft het hele leven veranderd, want het heeft alles herleid tot de 'machine'.

Eerst bemoeide de wetenschap zich met natuurkunde, scheikunde en sterrenkunde. Je kon er misschien nog een paar vakken bijvoegen, maar verder ging het niet. Maar later, toen de psychologie en daarna de maatschappelijke wetenschappen er bij kwamen, zat de mens zelf in de 'machine'.

Als alles in dit systeem wordt ondergebracht is er natuurlijk geen plaats voor God. Maar er is ook geen plaats voor de mens, geen plaats voor de betekenis van de mens, geen plaats voor schoonheid, voor zeden of liefde. Als je zo ver bent gekomen, is alles oeverloos geworden. Alles is dood. Maar de vooronderstelling van de uniformiteit van natuurlijke oorzaken in een gesloten systeem is niet in staat de twee dingen te verklaren die zich aan ons opdringen: 1) het heelal en de vorm er van, en 2) de menselijkheid van de mens.

Zoals Sartre zegt, is de fundamentele wijsgerige stelling dat er iets is, eerder dan dat er niets is. Je moet dit iets dat er is verklaren. Einstein voegt daar een noot aan toe: wanneer we het heelal onderzoeken, vinden we dat het op een goed geformuleerd woordraadsel lijkt; dat wil zeggen, je kunt allerlei woorden proberen, maar tenslotte past er slechts één. Met andere woorden: je hebt niet alleen een bestaand heelal dat verklaard moet worden, maar het is ook een heel bijzonder heelal, een erg 'net' heelal, wat gecompliceerdheid en orde betreft. Meestal beeldt de moderne mens, in zijn wijsbegeerte, zijn muziek en zijn kunst, een chaotische situatie in het heelal uit. Maar wanneer je een Boeing 747 maakt, is dat een mooi ding. Waarom? Omdat het bij het heelal past. Het heelal is in werkelijkheid niet de chaos die men er van maakt.

Het tweede probleem is de menselijkheid van de mens. Meer dan 60.000 jaar geleden, zegt degene die een moderne tijdschaal accepteert, hebben mensen hun doden in bloembladeren begraven. Als we naar Chinese bronzen kunstwerken kijken proeven wij, hoewel ze zo ver van ons afstaan in tijd en cultuur, de overeenkomst met onszelf. Ze zijn door iemand anders gemaakt, maar ze zijn ook een deel van onszelf. Daar komt de menselijkheid van de mens aan het licht. De grotschilderingen van vele eeuwen voor Christus zijn nog illustratiever. Aan deze kun je laten zien dat de mens altijd beseft heeft anders te zijn dan de andere schepselen.

De moderne mens zegt, 'Nee, we zijn maar machines - scheikundig bepaald of psychologisch bepaald'. Maar niemand leeft consequent uit deze gedachte. Ik zou willen beweren dat deze vooronderstelling, intellectueel gezien, in de werkplaats van de wetenschap afgewezen zou moeten worden, alleen al omdat zij de feiten niet verklaart.

Aan de andere kant: de bijbelse voorstelling, die van een persoonlijk en niet van een onpersoonlijk begin uitgaat, geeft ons een ander antwoord. Waar het echt om gaat is, met intellectuele eerlijkheid te beslissen welke vooronderstellingen werkelijk overeenkomen met datgene wat is.

Maar de meesten van ons doen hun vooronderstellingen op op dezelfde manier als waarop zij een infectie krijgen. Waarom passen de mensen in de na-christelijke wereld? Ik geloof dat het komt omdat onze tegenwoordige bijna monolithische cultuur ons het andere antwoord opgedrongen heeft - en wel de uniformiteit van natuurlijke oorzaken, niet in een open systeem dat met een persoonlijke God begint, zoals de vroegere natuurkundigen geloofden, maar in een gesloten systeem. Het is niet zo, dat de feiten de christelijke vooronderstellingen weerspreken, maar heel eenvoudig dat de christelijke visie als ondenkbaar wordt gepresenteerd. Sommige van de beste universiteiten blinken uit in dit soort hersenspoeling.

De gevolgen van de opvattingen van de moderne mens traden in de 19de eeuw duidelijk aan de dag. Niemand heeft het beter uitgedrukt dan Markies De Sade, een van de vroege moderne scheikundig-deterministen. De Sade's standpunt (en hij leefde dienovereenkomstig) was, dat als je van het determinisme uitgaat, dan alles wat is goed is. Je kunt zeggen dat dingen niet-maatschappelijk zijn.

Of je kunt, conform Tillich's begrip, over het demonische denken als een macht van desintegratie meer dan een van integratie; maar dat is alles wat je zeggen kunt. Je kunt niet zeggen dat iets goed of kwaad is. Moraliteit is dood. De mens is dood.

Nietzsche biedt hiervoor de sleutel. Hij was de eerste die, in moderne zin, 'God is dood' riep, maar hij was briljant genoeg, om de gevolgen daarvan te begrijpen. Als God dood is, is alles weg. Ik geloof dat het niet alleen zijn geslachtsziekte was -tijdens zijn verblijf in Zwitserland - die hem krankzinnig maakte. Ik geloof dat Nietzsche in zijn krankzinnigheid een diepfilosofische uitspraak deed. Hij begreep, dat als God dood is, er nergens antwoord is, en dat krankzinnigheid het eindpunt is. Dit is, filosofisch, niet zo ver af van de moderne Michael Foucault, bijvoorbeeld, die zegt dat de enige vrijheid in krankzinnigheid ligt.

Wat men in zulk een situatie overhoudt moeten we nooit vergeten. Als wij niet met een persoonlijke Schepper beginnen, houden wij tenslotte alleen maar het onpersoonlijke, plus tijd, plus toeval over. Wij moeten dan dus de menselijkheid van de mens verklaren, en de hele gecompliceerdheid van het heelal begrijpen, met als uitgangspunt slechts tijd plus toeval.

Darwin zelf erkende de moeilijkheid die ligt in een verklaring van de mens en het heelal vanuit een dergelijk uitgangspunt. In zijn autobiografie en in de door zijn zoon uitgegeven brieven schreef hij: Met mijn verstand kan ik niet geloven dat deze dingen door toeval gebeuren. Als oude man heeft hij dit telkens weer gezegd. Twee keer heeft hij een vreemde opmerking er aan toegevoegd: ik weet met mijn verstand dat dit niet waar kan zijn, maar mijn verstand is alleen het verstand van een aap, en wie kan zulk een verstand vertrouwen? Maar dit levert natuurlijk een probleem op. Hoe kan men op deze basis conclusies van het menselijke verstand accepteren, Darwins theorie inbegrepen? In onze tijd stelde Murray Eden van het Technologisch Instituut te Massachusetts computers met grote capaciteit in gebruik om antwoord te geven op de vraag: als je met chaos begint bijvoorbeeld acht miljoen jaar geleden, zou de huidige gecompliceerdheid dan door toeval kunnen zijn bereikt? Tot nu toe luidt het antwoord: Absoluut niet.

Kosmische vervreemding.

Maar de moderne mens neemt in feite - bewust of onbewust -aan, dat het heelal en de mens verklaard kunnen worden vanuit het onpersoonlijke plus tijd plus toeval. En als dit gebeurt, worden de mens en zijn aspiraties totaal vervreemd van de werkelijkheid. En dat is nu precies waar studenten vandaag in terecht komen: in vervreemding. Vervreemding in de getto's, vervreemding op de universiteit, vervreemding van de ouders, vervreemding van alle kanten. Soms vergeten degenen die alleen maar met deze gedachten spelen en die niet tot op de bodem er zijn ingedoken, dat de fundamentele vervreemding waarmee ze geconfronteerd worden een kosmische vervreemding is. En dat betekent eenvoudig dit: er is niemand die je antwoord geeft. Er is niemand thuis in het heelal. Er is niemand en niets daar om zich aan te sluiten bij jou of bij wat je hoopt. Dat is het probleem.

Laat mij dit toelichten met een illustratie die ik al eens eerder heb gehanteerd, en eens aannemen, dat de kamer waarin u nu zit het universum is. Als Hij dat gewenst had, zou God het universum deze omvang hebben kunnen geven. Veronderstel, dat dit universum een kamer was, gebouwd van stevige muren, en tot aan de zoldering met water gevuld: er is dus alleen water en vaste stof en er zijn geen gassen. Neem verder aan, dat er vissen zwommen in het heelal. De vissen zouden niet van het universum vervreemd raken, omdat ze van nature in dat universum thuis zijn. Maar veronderstel, dat de vissen plotseling door toeval, zoals de evolutionisten mogelijk achten, longen kregen. Zou dit een vooruitgang zijn of een achteruitgang? Heel duidelijk een achteruitgang, omdat ze zouden verdrinken. Ze zouden een kosmische vervreemding van het universum dat hen omringde ondergaan.

Maar de mens heeft aspiraties. Hij heeft zijn menselijkheid. Hij wenst dat liefde meer is dan met een vrouw in bed te liggen, dat morele beweegredenen meer zijn dan louter sociologische vaagheden, dat zijn betekenis ver uitgaat boven de functie van een kamradje in een grote machine. Uitgaande van de moderne denkwijze, zou dit alles echter slechts een illustratie zijn. En aangezien er aspiraties zijn die de mens scheiden van zijn heelal wordt hij in het diepst van zijn wezen geconfronteerd met een verschrikkelijke, kosmische, totale vervreemding. Hij verdrinkt in die kosmische

vervreemding, want er is niets in het heelal dat hem ten volle bevredigen kan. In die positie verkeert de moderne mens. Er is geen enkele aanpassingsmogelijkheid bij wat er is.

Denk aan de hartstochtelijke kreet van de moderne kunstenaar, van de hedendaagse profeet, als hij het uitschreeuwt over kosmische vervreemding. Vlak voor zijn dood zei Albert Giacometti: ik heb de situatie van de mens nooit kunnen uitbeelden. Als ik dat wel kon, zou niemand er naar kunnen kijken, omdat het te afschuwelijk zou zijn. Als je naar een museum gaat, waar zijn werk naar de eis is opgesteld, zie je altijd flinke ruimten rondom de afzonderlijke stukken. Bij Giacometti tref je altijd een besef van volstrekte eenzaamheid.

Charlie Chaplin heeft dit ook uitgedrukt. In de moderne tijd is Chaplin niet de clown, maar de denker. Voor de moderne mens is er geen god, zijn er geen engelen, en is er geen bewust leven in het heelal. Al de begrippen van bewust leven in het heelal zijn enkel statistische verlenging en projectie. Vandaar dat, toen Charlie Chaplin hoorde dat er geen bewuste wezens op Mars waren, hij zei: 'Ik voel me eenzaam'. Hij is de moderne filosoof, die met kracht spreekt. Als God er niet is, wie is er dan wel?

Je kunt denken aan Mortimer Adlers boek 'The difference of Man and the Difference it Makes' (Het unieke van de mens en de gevolgen daarvan). Adler schrijft, dat als we niet spoedig dat unieke van de mens ontdekken, we hem als een machine zullen gaan behandelen. Duizenden van de studenten van onze tijd zijn tot de conclusie gekomen, dat dit geen voorspelling meer is, doch reeds een feit. En laat mij daaraan toevoegen, dat we ook niet anders kunnen verwachten, dan dat mensen als machines zullen worden behandeld, als we geloven dat mensen machines zijn.

De situatie waarmee de studenten in de universiteiten vandaag geconfronteerd worden kan leerzaam zijn. De meeste van hun professoren leren dat de mens een machine is. Het gevolg is: de studenten worden als machines behandeld. Hun reactie daarop is terecht; studentenopstand in deze situatie is begrijpelijk.

De moderne mens als mysticus

Laten we verder begrijpen, dat de moderne mens het niet kon verdragen, ten slotte te worden teruggebracht tot louter stof, tot louter mechaniek, en dat hij daarom in mystiek gevallen is. Rousseau en Kant leidden allebei in deze richting, maar ik wil iets verder in de geschiedenis beginnen. Kierkegaard is de sleutel. Sommigen zullen misschien vinden dat ik aan Kierkegaard de ideeën toeschrijf, die kenmerkend waren voor zijn volgelingen en niet voor hem, en dat is inderdaad een bewering waarvoor argumenten aangevoerd zouden kunnen worden. Maar of Kierkegaard zelf, dan wel zijn volgelingen het verschijnsel voortbrachten - zelf geloof ik dus dat het Kierkegaard was - wij hebben nu een verscheurde kosmos, iets waar de mens voordien nooit mee is geconfronteerd. In vroegere tijden hebben filosofen en denkers altijd gezocht naar een centraal beginsel, een beginsel dat het hele leven en alle kennis zou omvatten.

De moderne mens heeft echter een radicale dichotomie geaccepteerd. Als je met rationalisme begint, kom je tenslotte, als je consequent bent, slechts tot pessimisme. De mens is gelijk aan de machine. De mens is dood. Dus hebben Kierkegaard en zijn volgelingen de hypothese van het niet-rationele en de mogelijkheid van een optimisme op het gebied van het niet-rationele voorgesteld. Geloof en optimisme, zeiden ze, zijn altijd een sprong. Geen van beide heeft iets met rede te maken.

Deze nieuwe kijk op kennis maakt, naar ik meen, de kern uit van 't verschil tussen de generaties. De gewone man, en ook zelfs iemand die deze dingen onderwezen heeft (maar dan slechts in 't abstracte) heeft daar geen begrip van, tenzij hij geworsteld heeft met degenen die zelf tot op de bodem toe zich ermee bezig gehouden hebben. In deze dichotomie, die nu geaccepteerd is, is er volstrekt geen uitwisseling tussen de rede die tot pessimisme en enig ander uitgangspunt dat tot optimisme leidt. Ieder optimisme dat iets met God of met schoonheid te maken heeft, iedere opvatting over de betekenis van de mens of van morele overwegingen moet altijd als irrationeel gekwalificeerd worden. In deze situatie nu is de eigenlijke oorzaak van de generatiekloof gelegen: de moderne mens is thans zo ver gekomen, dat hij zijn rationaliteit opgegeven heeft om zijn rationalisme te kunnen vasthouden.

De moderne mens blijft dan vasthouden aan zijn rationalisme (het geloof dat de mens de wereld moet zien te begrijpen met zichzelf als enig uitgangspunt), ondanks het feit dat het hem er toe gebracht heeft, zijn hoop op een generale visie en het vertrouwen in rationaliteit op te geven, waarvoor alle mensen in het verleden terecht gestreden hebben, omdat God de mens naar zijn beeld gemaakt heeft, en de rede een deel van dit beeld vormt.

Daarom is de moderne mens een mysticus. Maar zijn mysticisme is heel anders dan, bij voorbeeld, dat van de Rooms-katholieke mysticus van het verleden. De moderne mens is een mysticus in die zin dat hij een 'sprong naar boven' maakt (in dezelfde zin als ik in 'De God Die leeft' besprak). Hij zoekt optimisme met het irrationele als beginsel. Hij weet niet waarom hij moet springen; toch voelt hij zich gedwongen, tegen zijn rede in, de sprong te maken.

Christenen weten waardoor de niet-Christen in die dwangpositie verkeert; hij moet een sprong maken omdat hij naar het beeld Gods gemaakt is. Om het even hoe ver hij van God afgedwaald is door denksystemen en door zijn persoonlijke schuld en zonde, hij is niet niet-mens geworden. Hij is nog steeds een naar Gods beeld geschapen wezen, al is hij een opstandeling, en leeft hij van God gescheiden.

De moderne mens ondervindt, dat hij een sprong moet maken in het irrationele, hoewel hij niet weet waarom hij dat dan wel moet doen. Hij houdt vast aan de uniformiteit van natuurlijke oorzaken in een gesloten systeem, en er blijft alleen maar het onpersoonlijke, plus tijd, plus toeval, over. Deze dingen echter kunnen de aspiraties van de mens niet bevredigen, en daarom - omdat hij zich echt verdoemd voelt, gevangen in zijn eigen hel - springt de mens 'naar boven'.

De gewone mens als mysticus

Deze sprong begon bij de wijsbegeerte, werd daarna gemaakt in de kunst, met name door de post-impressionisten, en in de muziek na Debussy, in andere culturele uitingen zoals literatuur (althans in de Engelssprekende wereld) door T. S. Eliot en tenslotte in de theologie door Karl Barth. Deze beweging is volstrekt irrationeel. Zij heeft zich op verschillende manieren verbreid: eerst onder de intellectuelen, toen snel onder de culturele tussenlaag; en tenslotte heeft zij ook de gewone mensen beïnvloed door de massacommunicatiemiddelen. In weekbladen als bijv. Time en Newsweek, in de grote kranten en andere periodieken is de boodschap aan allen duidelijk gemaakt.

Maar de bioscopen schreeuwen de boodschap 't luidst uit. Er zijn twee soorten films: de films die alleen voor vermaak bedoeld zijn, en de 'goede' films. De films die technisch 'goed' zijn, zijn de ergste, want zij leren, dat er geen waarheid is, geen zin, geen doel en bestemming; dat wij de waarheid en de zin van het leven niet slechts niet gevonden hebben, maar dat ze in het geheel niet bestaan.

De studenten en de gewone man kunnen het een en ander misschien niet analyseren, maar dag in dag uit worden zij toch met dit begrippenmateriaal geconfronteerd en vertrouwd gemaakt. Dit is nu reeds langer dan een mensenleven aan de gang, en we moeten het feit niet negeren dat het ook geabsorbeerd wordt.

Deze manier van denken heeft echter tot dusver op de traditionele burgerij nog niet veel invloed gehad. Deze denkt nog steeds, in deze nachristelijke wereld, in hoofdzaak op de oude manier: zoals de mensen deden voor het christelijke fundament verloren ging. Maar de meeste mensen van de middelegroepen hebben geen enkele echte basis meer voor hun waarden, want ze hebben het christelijke uitgangspunt opgegeven. Het is eigenlijk alleen nog maar 'herinnering'. Daarom vinden zo veel jonge mensen het denken en doen van die middenstand zo afgrijselijk. Ze hebben het gevoel dat deze mensen van plastic zijn, lelijk plastic, omdat ze proberen andere mensen de les te lezen op grond van hun eigen waardenschaal; maar die normen zijn dood, omdat ze niet wortelen in goede grond. Deze mensen hebben geen basis en geen geldige categorieën voor hun waardensysteem.

Denk, bijv. aan de staf van de faculteiten, die het toejuicht wanneer de studenten tegen het bestuur van de Universiteit ageren, maar die onmiddellijk een luid protest laten horen wanneer de studenten manuscripten in brand steken. Ze hebben geen maatstaf om te beoordelen of iets goed is of fout. Zulke mensen blijven de oude waarden hanteren vanuit hun herinnering, maar die hangen in de lucht.

Niet lang geleden heeft John Gardner, Hoofd van de Vereniging van gemeenten in de Ver. Staten, te Washington gesproken voor een groep studentenleiders. Zijn onderwerp was het herstel van waarden in onze cultuur. Toen hij klaar was, ontstond er een diepe stilte. Tenslotte is toen een man van Harvard opgestaan die een nuchtere vraag heeft gesteld: 'Meneer, welke grond heeft u nu eigenlijk voor wat u gezegd hebt?' Nooit heb ik met wie ook méér medelijden gehad dan met die spreker. Gardner sloeg zijn ogen neer en zei alleen: 'ik weet het niet'.

Op diezelfde dag had ik een lezing gehouden over de dingen die ik in het eerste deel van dit boek behandel. Het voorval met Gardner was een bijna al te mooie illustratie van mijn lezing. Hier stond nu een man die jonge mensen smeekte om terugkeer naar een leven met waarden, maar hij bood hun niets aan waar ze werkelijk op konden bouwen; een man die probeerde, zijn hoorders er van te overtuigen dat ze niet konden leven in een wereld zonder normen, maar die geen reden opgaf waarom dat niet zou kunnen. Dit zijn de ouders die, alleen maar uitgaande van een vage herinnering, hun kinderen van zich hebben vervreemd, toen deze 'waarom' en 'hoe' vroegen. Als hun kinderen nu uitroepen 'jullie cultuur is van plastic', zwijgen ze. Hun houding is heel goed weergegeven in 'Sergeant Pepper' van de Beatles: 'She's leaving home - we gave her everything money could buy'. 'Zij ging het huis uit - we gaven haar alles wat je maar met geld kunt kopen'. Dit is het enige antwoord dat zulke ouders kunnen geven.

Zij zijn diep bedroefd als hun eigen of andere kinderen drugs gebruiken. Ze maken zich zorgen over wat ze in de kranten lezen, over wat er met hun land en de cultuur gebeurt. Als ze lezen dat er in Londen of New York een pornografisch toneelstuk opgevoerd wordt, voelen ze zich gekweld; toch zouden ze misschien, als ze toevallig in een van die steden waren en er geen van hun vrienden in de buurt was, er heen gaan, juist omdat het een smerig toneelstuk is. Maar ze zouden er zich niet helemaal rustig onder voelen, ze zouden zich er door bedreigd voelen, en toch zouden ze geen basis hebben voor hun kritiek.

Het tragische is, dat er overal zulke mensen zijn. Ze vormen de grootste groep in onze samenleving: in noordelijk en west Europa, Engeland, en ook in Amerika en in vele andere landen. Ze vormen een meerderheid - 'de zwijgende meerderheid' - maar ze zijn zo onvast als water. Het zijn mensen die van de oude gewoonten houden, omdat deze aangename herinneringen oproepen, omdat deze oude gewoonten hun geven wat ze ten diepste begeren: een gemakkelijk leventje leiden. Maar ze hebben geen basis voor hun levensstijl.

Ontwikkeling, bijvoorbeeld, wordt als wenselijk gezien en aan hun kinderen opgelegd als de enige redelijke mogelijkheid. Succes bestaat hierin, dat het kind zo vroeg mogelijk met studeren begint, en dan, zo jong mogelijk, een graad behaalt. Maar als het kind schreeuwt 'waarom', zijn er maar twee antwoorden; ten eerste: 'omdat dit de weg is naar maatschappelijk aanzien', en ten tweede 'omdat je dan, blijkens de statistiek, tenminste f 40.000 per jaar kunt verdienen'. Maar er is geen basis voor echte waarden, of voor een echte ontwikkeling.

Huxley en de drugcultuur

Het zou mogelijk zijn, de irrationele sprong naar niet-rationele waarden goed waar te nemen, door de werken van drie filosofen te bestuderen: die van Sartre, Heidegger en Jaspers. Wittgenstein is ook belangrijk, althans zijn vroegere werk. Maar ik wil mij nu beperken tot slechts een aspect, voor ik de studentenrevolutie in details bespreek.

Dat aspect komt het duidelijkst naar voren bij Aldous Huxley. Je kunt de studenten van deze tijd niet begrijpen als je hem niet kent. Huxley is de vader van de moderne drugcultus. Hij heeft drugs niet als een vluchtmiddel voorgesteld. Veeleer was zijn standpunt dat, omdat de rede ons nergens heenbrengt, het misschien goed zou zijn drugs aan gezonde mensen te geven, om ze een of andere ervaring te schenken die, wellicht, optimistisch van aard zou kunnen zijn.

Huxley heeft dit idee nooit opgegeven. Uit het laatste hoofdstuk van 'The Humanist Frame', dat na zijn dood door zijn broer Julian uitgegeven werd, blijkt, dat Aldous op dit standpunt bleef staan tot het eind toe. Hij heeft zijn vrouw dan ook laten beloven, dat ze hem LSD zou geven als zijn einde nabij was, zodat hij midden in een trip zou sterven. Dit is de drugwereld. Ik heb met honderden mensen gesproken die drugs gebruikten, maar ik heb nog nooit een echte, serieuze druggebruiker (daarmee bedoel ik natuurlijk niet elk jongmens dat een stickie gaat roken, alleen maar omdat ieder

een dat doet) ontmoet, die niet begreep dat hij Huxley's idee volgde: proberen met een sprong over de barrière heen te komen.

Moderne theologie en God-woorden

Moderne theologie heeft ons niet geholpen. Voor Karl Barth was de theologie een 'upper storey' verschijnsel. Het geloof is een sprong over de barrière. De moeilijkheid met de moderne theologie is dat de ervaring ermee precies dezelfde is als met het gebruik van drugs. Het zijn twee verschillende soorten trips. Je kunt LSD proberen, of je kunt de moderne theologie proberen. Het maakt geen verschil. Het zijn allebei trips, los van alle rede. Wat overblijft zijn god-woorden. Studenten met verschillende achtergrond zeggen, 'ik ben god-woorden beu'. En ik moet antwoorden: 'ik ook'.

Deze theologen hebben zich van elk begrip van in woorden uitgedrukte openbaring in de Bijbel afgewend. Ze blijven 'boven', en hun woorden hebben nu alleen maar bijbetekenis, geen echte inhoud. Voor hen is elk begrip van een persoonlijke God afwezig, alle inhoud van het woord 'God' is weg. Ze hebben alle categorieën van absoluut goed of kwaad van zich geschud en zijn vervallen tot een situatie-ethiek. Dat is alles. Als je naar een moderne theoloog luistert, hoor je dat hij alleen zegt wat iedereen om hem heen zegt, maar hij gebruikt theologische termen. Daar vinden we geen hulp.*

John Cage en het zichzelf uitfluiten

De ironie van zo'n situatie is duidelijk te zien aan een belevenis van John Cage, de moderne componist die muziek schrijft vanuit een toevalstheorie, door blinde keus. Leonard Bernstein stelde eens het New Yorks Filharmonisch Orkest tot zijn beschikking.

---

* Christenen zijn, vaak onbewust, diezelfde richting uitgegaan langs een van deze wegen: 1. als ze zeiden 'Vraag niet, geloof alleen'; 2. door de inhoud van hun boodschap en leer zo te verwateren dat de moderne mens er niets meer in hoort dan 'neem eens een trip met Jezus'; 3. door Karl Barth te prijzen zonder te begrijpen dat hij de deur openzette voor de 'sprong'-theologie; en 4. door de eerste hoofdstukken van Genesis op dezelfde manier te benaderen als Barth deed met de hele Bijbel, namelijk de 'boodschap' te scheiden van de historische werkelijkheden.

Cage heeft toen een stuk van zijn eigen toevalsmuziek gedirigeerd, en toen het uit was en hij op 't punt stond het podium te verlaten, meende hij stoom te horen ontsnappen uit de verwarmingsbuizen. En ineens merkte hij dat het de musici waren die hem uitfloten. Gezien de manier waarop John Cage dit verhaal vertelt, moet het voor hem beslist een traumatische ervaring zijn geweest. Maar ik heb er vaak over nagedacht, wat ik die avond tegen de musici zou hebben gezegd. Ik ben er zeker van, dat iemand die een uur met die musici zou hebben gesproken, ontdekt zou hebben dat de meesten van hen eigenlijk precies hetzelfde filosofische beginsel hadden als John Cage, namelijk dat het heelal begonnen is met het onpersoonlijke, plus tijd, plus toeval. Waarom hebben ze hem dan toch uitgefloten? Ze hebben hem uitgefloten omdat ze de uitwerking van hun eigen geloof niet mooi vonden toen ze die hoorden in een vorm waarvoor zij zelf gevoelig waren. Zonder het te beseffen hebben ze zichzelf uitgefloten.

Er zijn heel veel ouders en leraren die zichzelf uitfluiten op deze manier. Ze stoten zich aan het gedrag van de studenten. Ze keuren het gedrag van de hele jongere generatie af. Maar net als de musici van John Cage willen ze niet onder de ogen zien dat zij in wezen dezelfde dingen geloven, en dat zij oneerlijk, of in ieder geval niet consequent zijn, als zij niet dezelfde dingen doen als hun kinderen. Hun zoons en dochters zijn eenvoudig uitgegaan van wat zij geleerd hebben, en ze hebben er de consequenties uit getrokken.

Malcolm Muggeridge, een befaamde Engelse journalist, heeft veel geschreven dat de moeite van het lezen waard is, maar voor mij is het artikel dat hij in de New Statesman van 11 maart 1966 schreef van heel zijn werk het meest frappante. Want uit dat artikel bleek dat zijn opvatting veranderd was; dat hij de keus voor de linkse richting van de New Guardian losliet, en dat er een nieuwe Malcolm Muggeridge geboren was. Hij maakte dit duidelijk door te spreken over 'de sterke neiging tot zelfvernietiging' in de politieke beweging van het liberalisme. Hij erkende eenvoudig, zich nu te realiseren, dat het doel waarnaar hij optimistisch gestreefd had niet verwekelijkt kón worden. De liberale richting waarop hij zijn vertrouwen gesteld had, had geen basis meer, en kende geen maat

staven om redelijk te kunnen oordelen. Muggeridge is hiervan nóg diep overtuigd: het liberalisme heeft zelfmoord gepleegd toen het zich los maakte van de oorspronkelijke grondslag.

De faculteit lacht zich een ongeluk als de studenten de kantoren van de administratie bestormen, maar is razend als dezelfde studenten zich tegen háár keren. De mensen hebben hun eigen fundament ondergraven, en ze hebben geen maatstaf overgehouden om te beoordelen of iets goed is dan wel slecht, en ze zien geen kans om de vloedgolf die ze zelf hebben veroorzaakt tegen te houden.

De wet is koning

Die situatie is fundamenteel tegengesteld aan het evenwicht, waarop het bestel van de Verenigde Staten gebouwd was. Wij hadden vrijheid èn ordening, ordening èn vrijheid. Bijna alle menselijke discussie beweegt zich binnen dat raam van beheerste vrijheid: in de kunst, in de politiek, in heel het maatschappelijk leven. Het is zeker waar, dat de toestanden in Amerika in het verleden lang niet volmaakt waren, en dat er veel gebeurde dat zeer te betreuren was en is. Toch heeft de cultuur die vanuit de Reformatie in Noordelijk Europa groeide een vorm en een vrijheid gehad die geen andere cultuur heeft kunnen evenaren - behalve misschien een paar kleine Griekse stadsstaten, gedurende korte tijd; persoonlijk ben ik daar niet eens van overtuigd. Maar de landen in Noord-Europa die hun cultuur bouwden op de Reformatie genoten in een goede orde vrijheid; er bestaan met name onder de Angelsaksische volkeren diverse varianten binnen deze harmonie: denk maar aan Samuel Rutherford, de grote leider van de nadere Reformatie in Schotland met zijn boek *Rex Lex*: 'de wet is koning'.

Hoe kon de wet - en niet de willekeurige oordelen van individuen of een élite - koning zijn? Eenvoudig omdat God gesproken had. Er was een basis voor de wet. De wet behoort niet op een soort sociologische statistiek te drijven, maar moet in vaste grond wortelen. Bij het opstellen van de grondwet in de Verenigde Staten speelde deze gedachte een grote rol, met name door het werk van Locke. Hij heeft die basis geseclariseerd, hoewel hij hier en daar inconsequent was en gedachten aan het Evangelie ontleende. De Amerikaanse grondwet beruste op 'Rex Lex' - hoewel door Locke afgezwakt - door het werk van mannen als Jefferson, en rechtstreeks door de grote Witherspoon.

Er bestaat een grote wandschildering van Paul Robert, een Zwitserse kunstenaar uit een groot kunstenaarsgeslacht, die de schilderijen voor het gebouw van het Hooggerechtshof in Zwitserland vervaardigd heeft - omstreeks het jaar 1900. Onder invloed van Hugh Alexander was hij christen geworden, en toen begon hij in zijn kunst zijn geloof tot uiting te brengen. Toen hem gevraagd werd, deze enorme muurschildering langs de toegangstrappen naar de zalen van het Hooggerechtshof aan te brengen, heeft hij schilderend uitgebeeld wat Samuel Rutherford prachtig in woorden uitgedrukt had. De titel van het schilderij is 'Gerechtigheid onderwijst de rechters'. Op de voorgrond worden allerlei rechtsgedingen uitgebeeld - een vrouw tegen haar man, de architect tegen de aannemer. Boven hen staan de Zwitserse rechters met hun witte bef. Hoe kunnen nu deze mensen met hun witte bef in die gedingen een juist oordeel vellen? Een heel sociologisch arsenaal wordt aangevoerd om dit dubieus te stellen. Roberts antwoord luidt: Justitia is niet geblinddoekt en houdt haar zwaard niet recht omhoog, als gebruikelijk, maar met open ogen wijst zij met haar zwaard naar een boek waarop geschreven staat 'Het Woord van God'. Hier zien wij 'Rex Lex', want hier is het recht niet een zaak van statische gemiddelden. Hier is iets waarop gebouwd kan worden.

Vergelijk dit nu eens met wat Wittgenstein en Bergman te zeggen hebben over het probleem van de stilte. Volgens Roberts opvatting zijn we niet zoals die vissen in de kamer; we leven niet in een waanzinnige kosmos; er is geen leegte als het gaat om de vraag wat goed is en wat verkeerd; geen reden waarom we niets kunnen bouwen zonder vervreemding van elkander. Want er is openbaring van buitenaf - in woorden uitgedrukte duidelijke openbaring. Niet de christenen behoeven een sprong te doen. De humanist daarentegen wel: hij moet de sprong in het mysticisme doen - en vindt er niets.

Het is een zaak van vóór-onderstellingen, van uitgangspunt; zoals de Schrift zegt: uit het hart zijn de uitgangen van het leven. Veel mensen lopen vóór-onderstellingen op zoals een kind de mazelen. Ze hebben er geen idee van waar ze vandaan hebben. Maar dat kan iemand die ernst maakt met deze dingen niet bevredigen. Zijn uitgangspunt kiest hij in vooronderstellingen die houvast geven; die steekhoudend antwoord geven, aansluitend bij de werkelijkheid.

Alleen de christelijke uitgangspunten bieden een goede verklaring van alles wat bestaat, en dit geldt zowel van de mens zelf als van de hele schepping.

Jezus' antwoord op Camus

Laten we nu eens luisteren naar Camus in zijn boek *De Pest*. Er is niets dat de situatie van de moderne mens die kiezen moet tussen twee wegen die beide grote bezwaren opleveren, beter uitdrukt. De moderne mens vraagt 'Waar komt gerechtigheid vandaan? Hoe weet ik te moeten handelen?' Camus zegt 'Dat kan je niet. Je bent een verdoemde'. Hoe meer je de spanning van het onrecht ondervindt, des te dieper wordt je verdoemenis als modern mens en modern rationalist. In *De Pest*, Camus' bekendste boek, wordt Jean Harrou voor een dilemma geplaatst, nadat ratten de ziekte in Oran hebben gebracht. Hij mag de beslissing nemen, zich bij de dokter aan te sluiten en tegen de pest te vechten, waardoor hij zich menslievend zal betonen maar tegen God in zal werken, volgens Camus, óf hij zou zich bij de priester hebben kunnen voegen, en weigeren tegen de pest te vechten; dan zou hij niet menslievend zijn. En de arme Camus is zelf met dit dilemma gestorven, zonder kans gezien te hebben het probleem op te lossen.

Daar tegenover staat dan het prachtige verhaal in de Bijbel, waarin Jezus Christus, die God is, en die er aanspraak op maakt Gods Zoon te zijn in de volle trinitarische zin, voor het graf van Lazarus staat. Terwijl hij voor het graf staat, wordt hij boos. De Griekse tekst laat dit duidelijk uitkomen. Als we Jezus daar zo zien staan moeten we op het volgende letten: de Christus, die van Zichzelf zegt God te zijn, kan boos zijn over het gevolg van de zondeval, en over de abnormale gebeurtenis die hij nu onder ogen heeft, zonder op zichzelf boos te moeten zijn.

Het is groots. Hiervan uitgaande kan ik tegen het onrecht vechten, omdat ik weet dat ik zodoende niet tegen het goede vecht. Het is niet waar dat wat is, zonder meer goed is. Ik kan tegen het onrecht strijden in de zekerheid dat er een reden is om het te doen. Omdat God, overeenkomstig zijn Wezen, niet alles liefheeft, kan ik het onrecht bestrijden zonder tegen God te vechten.

Wat een contrast is dit met Antonioni's *Blow-up!* Die film is waarschijnlijk de knapste van al de tot dusver in omloop gebrachte filosofische films. Twee dingen worden in *Blow-up* getoond: ten eerste, moord zonder schuld, (m.a.w. er zijn geen morele maatstaven) en ten tweede, liefde zonder zin (er zijn evenmin humane maatstaven).

Maar het moderne denken gaat verder. Men begrijpt dat als je deze categorieën afschaft, je ook het onderscheid tussen werkelijkheid en fantasie afschaft - ook zonder op een drugtrip te zijn. *Juliet of the Spirits*, *The Hour of the Wolf*, *Bel de Jour* -al deze films zeggen hetzelfde. Dit zijn geen extreme verklaringen, en geen louter theoretische stellingen. Het is duidelijk dat wat men denkt nu omgezet wordt in daden. Ik vind het opmerkelijk, dat er steeds meer jonge mensen zijn die naar mij toekomen en zeggen 'ik weet het verschil niet meer tussen waan en werkelijkheid'. Dit is het dilemma van de moderne mens.

De context van de studentenopstand

Hier nu is de context waaruit de studentenrevolutie kan worden verklaard. Zo zijn wij gekomen tot waar we nu zijn. De samenleving heeft de vruchten geplukt van haar vlucht uit de redelijkheid. Van de moderne wetenschap naar de 'moderne' moderne wetenschap; van de mens als beelddrager Gods naar de mens die machine is; van geordende vrijheid naar determinisme en autonome vrijheid; van harmonie met God naar kosmische vervreemding; van de rede naar drugs en het nieuwe mysticisme, van een bijbelse theologie naar god-woorden - dit is de richting die de rationalistische geschiedenisbeschouwing genomen heeft. Hier komt de studentenopstand vandaan.

Hoofdstuk 2

DE INTERNATIONALE STUDENTENREVOLUTIE

Nu we nagegaan hebben, hoe we in de huidige situatie terecht gekomen zijn, zullen we bezien waar we ons bevinden. Wat waren de krachten en bewegingen die tenslotte culmineerden in de studentenopstand?

In Amerika begon die in de herfst van 1964 in Berkeley, en het studentenprotest uitte zich daar op tweeërlei verwante wijze. Ten eerste was er de 'Free Speech'-beweging, die 'het vrije woord' hanteerde en begonnen is als een poging om studenten een kans te geven actief bezig te zijn met dingen van politiek belang: politieke propaganda, toespraken etc. - binnen de universiteit zelf. In deze beweging deden studenten van allerlei politieke overtuiging mee.

Tegelijkertijd werd een ander verschijnsel zichtbaar. De hippiebeweging begon onvoorwaardelijke, autonome vrijheid te eisen. Zij zette, bewust of onbewust, de stroming voort die begonnen was bij Rousseau, en die dóórliep over Thoreau en het bohémienleven naar het hedonisme. Hun reactie op alle gezag was de kreet van 'fascist' of 'kozak'. Volgens hun definitie was een fascist of een kozak ieder die ook maar de minste beteugeling van de absolute vrijheid van het individu voorstond. Bij deze studenten was de opstand eigenlijk niet-politiek. De hippies zonderden zich van de maatschappij af, en hebben niet veel voor of tegen de maatschappij gedaan. Ze hebben zich gewoon uit de samenleving teruggetrokken.

Er is ook nog heel kort een derde stroming geweest: de 'Filthy Speech'-beweging - die haar kracht zocht in obscene taal en die een paar maanden nadat de Free Speech-beweging begonnen was een hoogtepunt bereikte. Deze rebellie bestond hierin, dat men een microfoon pakte en er schunnige woorden in gilte zodat zo veel mogelijk mensen het konden horen. Ik moet zeggen dat dit wel getuigde van een heel erg gekke vrijheidsopvatting! Die stroming kwam snel aan haar eind en is alleen vermelding waard omdat ze het vocabulaire van de huidige radicale retoriek heeft beïnvloed.

Maar zowel de Free Speech-mensen als de hippies (die merendeels drugs gebruikten) hanteerden bijzonder graag de uitdrukking: 'wij leven in een plastic cultuur'.

Deze bewering was niet onjuist; integendeel: ze hadden gelijk. De orthodoxe kerk had het al twintig jaar eerder moeten zeggen. Als we dat gedaan hadden zouden de jonge mensen misschien niet voor het dilemma geplaatst zijn waar ze nu voor staan. Maar orthodoxe christenen hadden de maatschappelijke verschuivingen niet tijdig door en ze bemerkten nauwelijks dat de oude situatie verleden tijd was. De meeste christelijke leiders proberen de jonge mensen over te halen zich in te zetten voor handhaving van het conservatieve standpunt, zonder te beseffen dat dit versterking van de meerderheidspositie, het algemeen aanvaarde standpunt, betekent, en dat christenen niet langer de meerderheid vormen. Wij die vasthouden aan het historische christelijke geloof vormen nu beslist een minderheid.

De enige manier om onze jonge mensen te bereiken is, niet meer een beroep op ze te doen om de bestaande situatie in stand te houden, maar ze te leren, zich te kanten tegen alles wat verkeerd is, zoals Jezus zich zowel tegen de Farizeeën als tegen de Sadduceeën keerde. In deze bijbelse zin moeten wij geen genoegen nemen met bestaande stelsels. Als we iets willen zeggen tegen onze generatie, of het nu om een persoonlijke bekering dan wel om een brede culturele uitwerking gaat, waarbij Christus de Heer van alles is, moeten wij begrijpen en er van uit gaan, dat onze generatie een 'plastic' generatie is. Plastic past hier heel goed, want plastic is synthetisch, en heeft ook geen natuurlijke bouwsteentjes of structuur. De kerk heeft veelszins verzuimd te zeggen, wat God door haar gezegd wilde hebben. Zij heeft gedaan alsof de christelijke basis verwijderd kon worden zonder dat dit praktische gevolgen zou hebben voor de maatschappij, de cultuur, haar eigen jonge mensen. Zij heeft zich geen rekenschap gegeven van wat nodig is om te leven en te spreken in een wereld als deze.

De nieuwe industriële staat

Maar niet alleen waren er aan de ene kant de hippie- en de Free-Speech-bewegingen, er was ook nog een andere. Tegelijkertijd kwam John Kenneth Galbraith naar voren. In zijn boek 'The New Industrial State' gaf Galbraith ondubbelzinnig de richting aan. Doch daarvóór reeds, bijv. in zijn Reith-lezingen, had hij die duidelijk geschetst. Galbraith was het, hoewel hij niet dezelfde woorden gebruikt, met de hippies er over eens, dat we in een plastic cultuur leven. De cultuur is de weg kwijt, en er moet iemand opstaan die bekwaam is om er leiding aan te geven. Wie of wat zou dit moeten zijn? Galbraith's antwoord luidde: de academische, en vooral de wetenschappelijke elite, in samenwerking met de staat. Zij die Plato kennen komt het allemaal erg bekend voor. De filosoof-staatsman moet in ere hersteld worden.

Onrust in Utopia

Natuurlijk bleven de moeilijkheden bij beide stromingen niet uit. Binnen de hippie- en de Free Speech-bewegingen werd er door Allen Ginsberg al heel vroeg een gesignaleerd. Hij maakte een heel scherpzinnige opmerking toen hij, Watts, Snyder en Timothy Leary op het hoogtepunt van de hippiebeweging elkaar ontmoetten tijdens een samenkomst te San Francisco. Leary en anderen weidden enthousiast uit over de geneugten van druggebruik, en over de grote toekomst die door de nieuwe onbeperkte vrijheid zou opengaan: langs de weg van zingenot kunnen we een gouden toekomst verwachten. Ieder mens zal persoonlijke vrijheid genieten, zonder enige beperking. De mens bereikt vooral onder invloed van drugs spoedig zijn Utopia. Ginsberg heeft op de hem eigen briljante wijze die luchtballon met één zin doorgeprikt. Hij zei eenvoudig: 'maar Tim, iemand moet toch de posters maken'. Het is gewoon een feit dat vrijheid zonder plicht of norm niets voortbrengt.

Wij zitten nu nog steeds met de uitvallers, de Woodstock-mensen, vele, vele duizenden. In Engeland kwamen er zo'n 400.000 op een festival bijeen op het eiland Wight. Er zijn heel veel van deze mensen. Maar je kunt hierbij opmerken, dat de beweging niet meer het elan en de werfkracht heeft die ze in het begin had. Duizenden van deze mensen komen ten oosten van Turkije en in Noord-Afrika aan hun einde na een leven met drugs.

'Uitvallers' worden ook een probleem voor de samenleving, die maar een beperkt aantal kan verdragen. Als een samenleving uit duizend mensen bestaat, kan zij gemakkelijk vijf 'uitvallers' verdragen, of tien, of twintig. Maar als het aantal honderd of meer wordt moet de samenleving vechten om in stand te blijven. De moeilijkheid is dat de echte 'uitvaller' een parasiet is op de samenleving.

Het bewijst levert Woodstock zelf. In Woodstock kwamen 400.000 bezoekers en het hele feest werd betaald door een jonge man die de nieuwe mentaliteit voorstond. De anderhalf miljoen dollar die hij uitgegeven heeft om Woodstock te financieren kwamen het uit 'Establishment', dat zijn achtergrond vormde.

Het is een feit dat de hippie- en de 'Free Speech'-bewegingen, die zich verzetten tegen de plastic maatschappij, een oplossing hebben voorgesteld die een resultaat zal hebben, precies tegenovergesteld aan wat zij bedoelden. Die oplossing zal - daar ben ik van overtuigd - tot een volstrekt verlies van de vrijheid leiden.

De Galbraith-beweging brengt echter haar eigen problemen mee. Als er een academische, wetenschappelijke, staatselite komt, zonder enige controle, zonder een algemeen erkende autoriteit om de richting aan te geven, zal dit stellig leiden tot een totalitaire samenleving. Herhaal alstublieft die term 'staatselite' in uw gedachten tot hij er muurvast in zit.

Het probleem is dat je de wetenschapsman niet alleen maar vanwege zijn witte jas kunt vertrouwen. Het is eigenlijk heel eenvoudig: in die jas blijft hij immers toch een mens. En hij is nog een gevallen mens. Ook mensen die geen christen zijn zullen wel genoeg mensenkennis hebben om te weten dat je mensen niet kunt vertrouwen alleen op grond van de kleur van hun hoed of jas. Het beste voorbeeld hiervan is Edmund R. Leach, antropoloog aan de Universiteit van Cambridge. Ik zal in hoofdstuk zeven ingaan op hetgeen hier aan de orde is: het wetenschappelijk manipuleren van feiten.

Het antwoord van de anarchisten

Van de kant der hippie- en Free Speech-bewegingen komen nog twee andere antwoorden. Er zijn er die zich gewoon terugtrekken. Maar er zijn ook twee andere takken. Bij de eerste - een groep studenten - heeft onbeperkte vrijheid tot een nieuwe anarchie geleid. Deze studenten geloven dat de situatie zo erg is geworden dat het onmogelijk erger kan. Daarom willen ze alles vernietigen; en zonder er een grond voor te hebben hopen ze dat er uit de as van de vernietiging iets beters voort zal komen, gewoon omdat het niet erger kan worden dan het nu is. Dit zijn de mensen die met bommen werken in de steden van de Verenigde Staten. Hun droom is ijdel en romantisch. Ook al denkt de anarchist dat hij hard is, in zijn hart is hij een romanticus. Hij hoopt dat er iets beters zal komen, al heeft hij er geen reden voor.

Het antwoord van Nieuw Links

Ten tweede is uit de Free Speechbewegingen de beweging Nieuw Links voortgekomen. Het is een gevolg van wat Ginsberg aanduidde: iemand moet de posters maken. En Herbert Marcuse heeft de weg gewezen. Marcuse is de filosoof van Nieuw Links, de man die de studentenbeweging in bijna heel de wereld samenbindt. Zoals Galbraith de idee van een wetenschappelijk staatstotalitarisme voorstaat, pleit Marcuse voor een totalitarisme van de linkervleugel. Dit is niet maar een theorie, zijn ideeën worden nu ook in praktijk gebracht. Dit verklaart de verandering in de studentenrevolutie; het verklaart wat gebeurd is aan de universiteiten van Wisconsin, Columbia, de Sorbonne, en West-Berlijn. Een van de leiders van de opstand aan de Sorbonne sprak eens voor de Franse radio. Een andere student belde op en zei: 'Geef mij nu ook de kans om te spreken'. Maar het antwoord luidde: 'Hou je kiezen op elkaar - ik geef jou nóóit een kans'. En datzelfde gebeurt overal waar Nieuw Links de leiding neemt. Dit is precies het tegengestelde van wat de 'Free Speechbeweging' voorstond: een paar honderd lieden zeggen dat vele duizenden hun mond moeten houden.

Veel studenten verkeren in grote onzekerheid. Zij geloven niet wat hun ouders geloven, ze willen de waarden die hun ouders hooghielden niet verdedigen, maar ze hebben voor hun eigen ideeën ook geen basis, en ze zouden ze bij tegenspraak niet lang blijven koesteren. Zij hebben geen echt waardensysteem, waarom ze dan ook in de universiteit toelaten dat een elite hun beveelt te zwijgen - en ze zwijgen. De meerderheid staat toe dat de minderheid leidt en heerst.

Sommigen hebben Nieuw Links de rug toegekeerd omdat het tot hen doorgedrongen is dat ze een nieuw fascistisch regime hielpen opbouwen, een nieuw fascisme in die zin dat een ongecontroleerde elite, die zich niets aantrekt van universele waarden, iedereen beveelt zijn mond dicht te houden, en naar haar alleen te luisteren.

Wij moeten onszelf niets wijs maken. Deze studentenopstanden, of ze nu in West-Duitsland, Italië, Tokio, Amerika of in Amsterdam plaats vinden, zijn slechts een voorproef. Zij zijn bedoeld als een patroon voor de maatschappij. Er is eigenlijk een oorlog aan de gang, maar degenen die aangevallen worden doorzien dat dikwijls niet eens. Studenten en onruststokers komen vaak met een revolutionaire oproep voor de radio en de televisie -een boodschap die door veel jonge mensen begrepen wordt -en de omroeper staat er gewoon bij te glimlachen. Hij begrijpt niet dat deze mensen niet bezig zijn met spelletjes. Wat er op onze universiteiten gebeurt is beslist niet alleen voor de universiteiten bedoeld - men heeft het oog op de hele samenleving.

Dat is dus de situatie. Of het een linkse elite of een establishmentelite wordt, het gevolg is precies eender. Geen van beide onderwerpt zich aan absoluut geldige maatstaven. In beide gevallen is men overgeleverd aan de willekeur van een totalitaire maatschappij of staat die over alle moderne manipulatiemogelijkheden beschikt. Zowel de linkse elite als de establishment-elite vormen een bedreiging.

Drie alternatieven voor christendom

Alvorens toe te lichten wat m.i. het juiste christelijke antwoord is op de revolutie van vandaag, wil ik de drie alternatieve mogelijkheden tegenover dat christelijke antwoord vermelden. Indien men de christelijke oplossing prijsgeeft - d.w.z. de terugkeer tot de door God duidelijk geopenbaarde ordeningen die universele gelding hebben - zijn er drie alternatieven mogelijk. Het eerste is hedonisme - hier zó opgevat, dat ieder individu als richtsnoer voor zijn gedrag alleen zijn eigen driften en wensen laat gelden. Hedonisme kan alleen maar functioneren wanneer het slechts door een enkeling aangehangen wordt. Zodra er meer zijn en er een samenleving van hedonisten is, brengt hedonisme chaos. Stel u maar twee hedonisten voor die elkaar ontmoeten op een boomstam over een snelstromende rivier -dan wordt het dilemma zichtbaar. Toch houdt hedonisme veel jonge mensen in zijn greep - de hippie zoals hij in het begin was, de voorstander van Free Speech, die geloofde dat hij met hedonisme verder kon en dat het in de praktijk zou opgaan. Maar dat heeft het niet gedaan. Je hoeft maar naar HaighAshbury te gaan om te zien dat daar een woestijn ontstaan is door het hedonisme van vele mensen - die op iets beters hadden gehoopt...

De tweede mogelijkheid als men geen absolute maatstaf erkent, is een dictatuur van 51 procent, die door de overigen niet gecontroleerd en nog veel minder bestreden kan worden. Dit is een sociologische wet - de wet van de gemiddelden, de wet van de mening der meerderheid. In de Verenigde

Staten waren Oliver Wendell Hopnes en het Rechtsinstituut van de Yale Universiteit de eersten die een dergelijke sociologische wet toepasten. Het begrip Rex Lex, dat er een echt fundament kan zijn voor de wet is weg, en zelfs de grondwet moet beschouwd worden als een minder dan vaste vorm van betoegeling. De rechtbanken scheppen sociologische jurisprudentie.

Maar men moet begrijpen waar dit toe leidt; het betekent dat als Hitler in staat was geweest, de stemmen van 51 % van de Duitsers ervoor te krijgen, hij het recht had verkregen de Joden uit te roeien.

Onze christelijke voorvaders, die het reformatorische staatsrecht opgebouwd hebben, met zijn controle en evenwicht, geloofden niet in het absolute recht van zeggenschap van de helft plus één. In Skandinavië, Zwitserland, Nederland, Canada, de Verenigde Staten, waren controle en evenwicht in de staatsorganen ingebouwd. De Engelsen hadden de Kroon, het Hogerhuis, het Lagerhuis, de Eerste Minister, en deze instanties zorgden tezamen voor een goed evenwicht. De Zwitsers waren zozeer op controle en evenwicht gesteld, dat het Hooggerechtshof niet eens in de zelfde stad mocht gevestigd zijn als de rest van de regering. Ook nu nog is het Hooggerechtshof in Lausanne en de rest van de regering in Bern. Maar in het huidige politieke denken met zijn keus voor de onbeperkte macht van de helft plus één - wordt dit allemaal opzij gesmeten. Het mannetje met de open Bijbel kan niet langer tegen die (krappe) meerderheid zeggen: je hebt ongelijk. Niets hoegenaamd kan nog gebruikt worden als beslissende maatstaf of absolute regel. Een veranderlijke en willekeurige overeenkomst dicteert.

De derde weg is die van een elite of van een dictator; dat wil zeggen, een of andere vorm van totalitarisme, waarbij een minderheid - een elite of wel één man - de maatschappij ringeloort. Ook in dit geval worden er naar willekeur regels gesteld, die boven controle en normen verheven zijn.

Nogmaals moet geconstateerd worden: als je geen absolute maatstaf hebt, die stand houdt, en waarop je een beroep kunt doen, dan blijven er slechts drie mogelijkheden voor de samenleving over. Toen eigen professoren de christelijke stellingen afbraken begrepen zij blijkbaar niet, dat dit de enige alternatieven waren. Kortzichtig hebben ze de basis vernield, zonder te beseffen wat daarvan de gevolgen zouden zijn.

De huidige situatie

Hoe ziet de situatie er nu dan uit? Hoewel er heel wat variaties en overgangen zijn, kunnen we in de samenleving toch vier hoofdgroepen onderscheiden. In de eerste plaats is er de wereld van de hippie, de uitvaller. Vervolgens de beweging Nieuw Links: een links totalitarisme onder leiding van een elite zonder absolute maatstaven om hun doen en laten in te perken. De anarchisten zijn wat hun ideologie betreft anders, maar in de praktijk vullen ze Nieuw Links aan; de zwarte vlag wappert dikwijls naast de rode. Als derde is er de opkomende 'Establishment'-elite. Ook zij hanteren voor hun daden alleen maar willekeurige maatstaven, en daardoor leidt ook hun optreden tot dwang en verlies van vrijheid. De vierde, de grootste groep, zijn zij, die in 1970 in de Verenigde Staten betiteld werden als 'De Zwijgende meerderheid'. Niet alleen in de Verenigde Staten, ook in Engeland en vele andere landen vormen zij de meerderheid. In ons democratisch staatsbestel kunnen zij verkiezen wie ze ook maar willen.

Die zwijgende meerderheid valt evenwel duidelijk in twee ongelijke delen uiteen: 1) de kleinste groep wordt gevormd door christenen, die in de lijn van het historisch christendom vasthouden aan de openbaring van Gods Verbond zoals Hij die in de Bijbel gegeven heeft, en die daarom absolute waarde heeft; en 2) de volstrekt van hen verschillende en in aantal hen ver overtreffende massa die op de herinnering leeft van de praktische voordelen die de christelijke cultuur bood, maar geen deel heeft aan de wortel waaruit die cultuur voortkwam. Het zijn praktische materialisten, die slechts waarde hechten aan een weelderig en vreedzaam, ongeschokt leventje, dat ze tot geen prijs verstoord willen zien. Aangezien ze geen principieel uitgangspunt en geen absolute waarden hebben, geven de meesten gemakkelijk hun vrijheid op zodra ze voor de beslissende keus gesteld worden tussen hun overvloed en rust aan de ene kant en een stuk vrijheid aan de andere. Ze staan niet dicht bij de ware christen dan de hippies en Nieuw Links. Waarschijnlijk staan ze zelfs verder weg, want ze hebben geen waarden die die naam verdienen. Overvloed en rust tot elke prijs als de belangrijkste dingen in het leven zijn wel de platste idealen die men bedenken kan.

Een andere factor komt hier nog bij. Veel van de uitvallers en Nieuw Links-mensen worden nu ontgoocheld. Zij hebben geen hoop meer. Denk bijv. aan de muziek van Bob Dylan en de Beatles. Zij schreeuwen niet meer 'Dit is het antwoord', maar hebben de hoop op het vinden van antwoorden opgegeven, en maken nu alleen maar romantische muziek. Het romantische slot van Antonioni's 'Zabriskie Point' is hiervan een voorbeeld. Ik geloof dat ouders denken dat deze muziek beter is dan de oude, maar ze hebben het mis, want alle hoop is eruit verdwenen.

De uitvallers en de Nieuw Links-mensen die zo ver gekomen zijn hebben dan de neiging zich gewoon bij de massa van de zwijgende meerderheid aan te sluiten. Misschien blijven ze wel hasj roken, maar ze hebben geen reden meer om iets te doen, dat hun vreedzaam leventje verstoort; ze hebben geen idealen die hen tot iets beters in staat stellen dan zich doelloos te laten drijven. Veel van de oorspronkelijke 'Free Speech'-mensen uit Berkeley of met hen verwante zielen zullen nooit meer iets riskeren om voor 't vrije woord op de bres te staan.

Ik zie uit deze hele situatie het volgende voortkomen. Terwijl Nieuw Links steeds sterker, heftiger en gewelddadiger wordt, en het aantal uitvallers dat door de maatschappij opgevangen moet worden toeneemt, zal de maatschappij zelf steeds verder in de richting van de chaos gaan. Dan zal de massa van de zwijgende meerderheid terug gaan vechten, en zo de neiging ontwikkelen om de establishment-elite met haar oplossingen te aanvaarden, wat dus leiden zal tot een toenemend totalitarisme van de gevestigde orde. In het begin lijkt dit misschien niet zo ernstig als het totalitarisme van Nieuw Links, maar het heeft evenmin absolute waarden en ten slotte zal het juk net zo zwaar drukken, zij het dan minder zichtbaar. Het gevaar is niet denkbeeldig dat de gelovige christen, die zo gebonden is aan burgerlijke normen en die vaak deze normen zelfs verheft tot de hoogte van Gods ordinantiën, onnadenkend de establishment-elite gaat aanvaarden.

De christelijke reactie

Als dit alles nu zo ligt, hoe moet de christelijke reactie daarop dan zijn? Sommige christenen hebben verondersteld dat de keus ligt tussen het revolutionaire standpunt en een verzoenende houding. De christen moet, zo stelt men, kiezen voor de verzoening. Maar in een wereld als de onze kan geen verzoening bestaan tenzij er eerst iets anders gebeurt. Wij staan voor de catastrofe, die ik hierboven aangeduid heb, en halfzachte praatjes over verzoening noch het algemene, inhoudloze woord 'liefde' kunnen in dit verband enige betekenis hebben. Het wachten is op iets van beter gehalte - een sterke daad.

Er moet een christelijke omkeer komen. Liefde, ja. Maar willen we die betrachten, laat het dan tot ons doordringen dat we moeten weten wat dat inhoudt. Wat wij nodig hebben is dat wat de Reformatie als uitgangspunt had, en in de Schrift zelf zijn oorsprong heeft - dat God niet alleen een God van liefde is, maar ook een God van heiligheid. Die op grond van Zijn Wezen handelt. Niet alles is gelijk voor God, en daarom hebben wij absolute normen en grondbegrippen. Wij leven niet in een zwijgend heelal, zoals Wittgenstein dat zag. God is met Zijn openbaring tot de mens gekomen en sloot met hem een verbond.

Omdat God op deze wijze, in menselijke taal, met beloften en eisen, in de Bijbel gesproken heeft, is er een betrouwbare grondslag voor ons kennen - we hoeven niet te verdwalen tussen fantasie en werkelijkheid - en met betrekking tot moraal, wet en ons maatschappelijk handelen. In deze samenhang is de mens niet meer dood. Hij is wel van God gescheiden door zijn morele schuld, maar hij is niet dood. De mens is een wonder, gemaakt naar het beeld van de levende God. Dit is het antwoord zowel op Rousseau als op het mechanische kosmosbeeld - scheikundig dan wel psychologisch gedetermineerd. En in de plaatsvervangende dood van Christus die aan het kruis gestorven is, in ruimte en tijd en geschiedenis, is er een weg dat onze reëel aanwezige morele schuld wordt weggenomen en wij weer, als mens, gemeenschap met God hebben.

Hier nu ligt de basis voor een ommekeer die op waarheid gebouwd is. Wij kunnen door de genade van God weer bouwen. Tegen jonge mensen die op een revolutie aansturen, wil ik dit zeggen: om werkelijk revolutionair te zijn, moet je bij een echte revolutie betrokken zijn - een revolutie waarin je het opneemt tegen iedereen die zich van God en zijn openbaring tot de mens afgewend heeft, zelfs tegen de gebruikers van god-woorden, een revolutie waarvan wij kunnen verwachten, dat ze goede resultaten te zien zal geven, niet alleen doordat individuen bekeerd worden, maar doordat

Christus die de Heer is, ook in feite Heer wordt over deze, onze cultuur, en ons ook in deze gevallen wereld iets van waarheid en schoonheid geeft.

Mede-strijders, geen bondgenoten

Ik wil nu drie dingen noemen, die inbegrepen zijn in wat een ware revolutie in de bovenbedoelde zin zal betekenen. Ten eerste moeten christenen zich realiseren, dat er verschil is tussen mede-strijder-zijn en bondgenoot-zijn. Soms zul je ogenschijnlijk precies hetzelfde zeggen als de linkse elite of de establishmentelite. Als er onrecht is in de samenleving, nòem dat dan ook sociaal onrecht. Als we orde nodig hebben, zèg dan dat er orde moet komen. In deze gevallen, en op deze specifieke punten kunnen wij mede-strijders zijn. Maar je moet je niet zo opstellen, alsof je in een van deze kampen thuishoort: je bent geen bondgenoot van ze. De Kerk van de Heer Jezus Christus is anders dan deze twee - totaal anders.

Ik heb het volgende bij veel jonge predikanten en anderen opgemerkt. Zij worden plotseling geconfronteerd met twee kampen en men beveelt hun: 'Kies, kies, kies'. En door Gods genade moeten ze zeggen: 'Ik kies niet. Ik sta alleen met God, de God die in de Schrift gesproken heeft, de God die de oneindige, persoonlijke God is, en geen van jullie twee partijen is de mijne. En als ik wel eens hetzelfde zeg over een bepaald punt, komt dat niet omdat ik een bondgenoot ben, maar een mede-strijder op dit bepaalde punt'.

Het gevaar is dat de oudere gelovige, met zijn burgerlijke oriëntatie, dit onderscheid gaat vergeten en een bondgenoot van de establishment-elite wordt, en dat tegelijkertijd zijn zoon of dochter ook het onderscheid vergeet en een bondgenoot wordt van de linkse elite. Wij moeten zeggen wat de Bijbel zegt, ook wanneer hij ons iets laat zeggen, dat ogenschijnlijk hetzelfde is als wat anderen zeggen, bijv. 'Recht', of 'Hou op met de onzinnige bombardementen'! Maar we moeten nooit vergeten dat dit slechts een incidenteel voorlopig mede-strijden is en niet een bondgenootschap.

Het prediken en doen van de waarheid

Ten tweede moeten wij en onze kerken de waarheid ernstig nemen. De grote tragedie is dat in alle landen orthodox protestantisme, in naam van orthodox protestantisme, zichzelf aan het vernielen is. Denk bijvoorbeeld aan de Vrije Universiteit te Amsterdam, die onder Abraham Kuyper werkelijk Schriftgetrouw sprak, niet alleen in de theologische maar ook in de andere faculteiten. Vandaag is de theologische faculteit van de Vrije Universiteit bezig, de Schrift af te breken. In Amerika gaat het net zo. Wij hebben theologische seminaries die zich evangelisch of reformatorisch noemen en zich niet langer vasthouden aan het geloof dat de Schrift, met name ook de eerste helft van Genesis; volledig geïnspireerd is, ook naar haar historische inhoud. In Engeland hetzelfde verhaal. T. H. Huxley sprak in 1890 een profetisch woord toen hij zei dat het niet lang zou duren, of de dag zou aanbreken waarop het geloof gesepareerd zou worden van alle feiten (vooral van heel de geschiedenis vóór Abraham), en dat het geloof toch voor altijd zegevierend verder zou gaan. Dit is het punt waarop niet alleen de vrijzinnige maar ook de orthodoxe theologen zijn aangeland: zij beginnen de waarheid te verzwakken, de verbondswaarheid van de Schrift, die God ons gegeven heeft.

De sleutel hier is de antithese. Indien een bepaalde bewering waar is, dan is het tegengestelde ervan niet waar. Dit moeten we heel ernstig nemen. Velen van ons, gelovige christenen, laten hier de steunen vallen. Tenzij we de moderne, twintigste-eeuwse idee aanvaarden, dat godsdienstige waarheid slechts psychologische waarheid is, blijft het staan: als iets wáár is, is het tegenovergestelde niet waar. Twee godsdiensten die dingen leren welke precies tegenovergesteld zijn, kunnen wel allebei verkeerd zijn, maar in geen geval allebei goed. Wij moeten naar deze feitelijkheid handelen, ervan getuigen en prediken: wat in strijd is met Gods geopenbaarde waarheid is niet waar, of het nu in Hindoetermen uitgedrukt wordt, dan wel in traditionele christelijke termen die nieuwe betekenissen hebben gekregen.

Elk gebied van ons persoonlijk en gemeenschappelijk leven, vooral ons gemeenschappelijk godsdienstig leven, moet in deze zin beïnvloed worden. De jonge kerk liet het toe, dat zij veroordeeld werd, zowel door de wereldlijke als door de godsdienstige autoriteiten. De christenen zeiden: 'Wij moeten prediken, wij moeten in het openbaar getuigen; we moeten God meer gehoorzamen dan de mensen'. In Handelingen 4:19-20 zeiden ze in feite: in gehoorzaamheid aan God moeten wij zeggen

wat wij gezien hebben, en wij moeten verkondigen wat wij gehoord hebben, iedere autoriteit die ons het zwijgen op wil leggen ten spijt. Dit waren mensen, die de antithese in praktijk brachten.

Studenten van de Londense Economische Hogeschool, van de Harvard Universiteit, de Sorbonne, uit Afrika en Azië en van het eind van de wereld zijn naar L'Abri gekomen met hun rugzak en hun lange haar en baard. Als u denkt dat zij naar ons zouden luisteren indien wij niet bereid waren te zeggen dat wat het christelijk geloof leert, wat God gesproken heeft, antithetisch staat tegenover alles dat het weerspreekt, dan begrijpt u noch uw eigen kinderen noch uw eigen tijd. Onze geloofwaardigheid staat al een graad of vijf onder nul indien wij niet zeggen, dat wat verkeerd en fout is diametraal staat tegenover wat waar is en goed. En zij zakt tot het absolute nulpunt als wij niet bereid zijn in het strijdperk van de antithese te staan.

Maar als wij inderdaad duidelijk de inhoud van het christelijk geloof moeten verkondigen met de nadruk op de waarheid in tegenstelling tot wat niet waar is - we moeten evenzeer in de waarheid wandelen. Hier heb ik de nadruk op gelegd in mijn toespraak tot het Evangelisatiecongres in Berlijn: 'Het doen van de waarheid'.

Wij moeten volgens de waarheid leven, zelfs wanneer het ons heel wat kost. Wij moeten zo leven wanneer het om kerkelijke eenheid gaat, of om evangelische samenwerking. Het is heel iets anders een openbare discussie met een vrijzinnige theoloog te hebben, dan hem uit te nodigen in onze samenkomsten te bidden. Het is in deze tijd onze taak, aan een generatie die vindt dat het begrip waarheid ondenkbaar is, te tonen dat wij de waarheid ernstig nemen. Wij tonen dit, door het beginsel van de zuiverheid van de zichtbare kerk en de betekenis van de tucht, zowel voor het leven als de leer, ernstig te nemen. We mogen bij de toepassing op bepaalde punten van mening verschillen, maar die meningen moeten besproken en uitgevoerd worden onder de leiding van de Heilige Geest. Op twee bijbelse principes en hun samenhang moet goed gelet worden: 1) het beginsel van de zuiverheid van de zichtbare kerk en 2) het beginsel, dat de wereld het recht heeft te beoordelen of wij christenen zijn, en of de Vader de Zoon gezonden heeft, en wel naar de waarneembaarheid van de liefde die ware christenen tot elkander hebben.

Als wij - zeker in een tijd als wij beleven - van vrijzinnigheid blijk geven, hetzij persoonlijk, hetzij gezamenlijk, dan hebben wij onze geloofwaardigheid in deze niet-christelijke, na-christelijke, relativistische, sceptische, verloren wereld verspeeld.

Als u denkt dat de ons streng oordelende jonge mensen die de plastic cultuur verworpen hebben, en de huichelarij beu zijn, onder de indruk zullen raken wanneer u over de waarheid praat en desondanks in onwaarheid leeft, dan hebt u het mis. Zij zullen heel beslist niet luisteren. U hebt de grond onder uw eigen voeten weggegraven. Wij leven temidden van een generatie die niet gelooft dat de waarheid bestaat, en als u onwaarachtig leeft terwijl u wel over de waarheid práát, zullen de jonge mensen dit onderkennen en zeggen: 'Bla-bla'.

Ware christelijke gemeenschap

In de derde plaats: onze kerken moeten echte gemeenschappen zijn. Met een Schriftgetrouwe leer moet een evenzeer bijbelse gemeenschap gepaard gaan. Onze christelijke organisaties moeten gemeenschappen zijn waaraan anderen kunnen zien, wat God geopenbaard heeft toen Hij ons Zijn Woord liet verkondigen. Zij moeten zien dat Christus' verzoenend sterven, dat aan het kruis is geschied in ruimte en tijd en geschiedenis, waarachtige betekenis heeft; dat het dáárdor mogelijk is, iets ongewoon moois in deze wereld te hebben in onze communicatie en in de gemeenschappen van onze eigen tijd.

We kunnen de waarheid prediken, we kunnen heel orthodox prediken. Wij kunnen ons zelfs sterk kanten tegen het beoefenen van onwaarheid. Maar als anderen niets moois in onze menselijke verhoudingen kunnen zien, als zij niet zien dat, op grond van wat Christus gedaan heeft, onze christelijke gemeenschappen kunnen ophouden met hun haarkloverijen, hun gevecht en hun zelfverminking, dan leven wij niet zoals het behoort.

De christelijke gemeenschap en het beoefenen van die gemeenschap zou dwars door al die tegenstellingen moeten heenbreken. Onze kerken zijn in hoofdzaak preekcentra en kweekplaatsen van allerlei activiteiten geweest. Maar echte gemeenschapsoefening was er niet bijzonder in tel. In de

kerk van het Nieuwe Testament was het beoefenen van de gemeenschap niet slechts een banier, ze ging heel ver, tot de harde feiten van de materiële behoeften van de leden der gemeenschap. Dit was ook de reden van de aanstelling van de eerste diakenen. Ze functioneerde ook op grote afstand; de niet-Joodse christenen van Macedonië bijvoorbeeld brachten gaven bijeen voor de noodlijdende joodse christenen in Jeruzalem. Dergelijke gaven werden niet als minder geestelijk beschouwd dan de middelen die aan Paulus werden gezonden als bijstand voor zijn zendingswerk. Die gaven werden niet afgedwongen; zij werden geschonken uit vrije wil, door liefdevolle gemeenschap, en als een onder christenen vanzelfsprekende zaak. Dit was de beleving van een waarachtige geloofsgemeenschap.

Dwars door alle scheidslijnen heen: ik zal nooit het gebed van een jong meisje bij de sluiting van mijn laatste lezing in Buch Hill Falls vergeten. Zij zei: 'Vergeef mij dat ik volwassenen haat'. Moge God ons, orthodoxe Schriftgelovigen van alle soorten en elke leeftijd, het gebrek aan eenheid in de christelijke groeperingen dwars door alle onverantwoorde splitsing heen, vergeven.

Ik zou graag zien, dat wij elkaar werkelijk als mensen gaan behandelen, iets wat de humanistische opstandige studenten verlangen, maar wat ze niet waar hebben kunnen maken. Elke christelijke kerk, elke christelijke school, elk zendingscentrum moet een gemeenschap zijn die de wereld als een voorbeeld beschouwen kan.

Wanneer een grote maatschappij kapitalen wil steken in de bouw van een grote fabriek, zet zij eerst een proeffabriek neer, om te laten keuren of het plan goed is. Iedere christelijke gemeenschap, waar dan ook, zou zo'n proeffabriek moeten zijn om aan te tonen dat wij inderdaad goede verhoudingen met onze medemensen kunnen hebben en dat hieruit een gemeenschap kan voortkomen die niet maar voor 'De Mens' zorgt, als een abstractie, doch voor iedere individuele mens, niet maar voor 'Menselijke Rechten' (lieft met hoofdletters), maar voor de concrete mens in al zijn noden.

Tenzij mensen in onze kerken niet slechts het prediken van de waarheid maar ook de beoefening ervan zien, en die van liefde en schoonheid; tenzij zij zien, dat wat de humanisten terecht verlangen maar op humanistische basis niet kunnen bereiken - menselijke communicatie en menselijke verhoudingen - in onze gemeenschappen wél beoefend kan worden, dan (laat ik het nog eens heel duidelijk zeggen) zullen zij niet luisteren, en zouden zij ook niet hoeven te luisteren.

Ware revolutie

Maar als christenen werkelijk ernst maken met de hierboven geschetste taak en 1) het verschil laten zien tussen een medestrijder en een bondgenoot, 2) de waarheid prediken en - zelfs tot hoge prijs - de waarheid beoefenen in hun eigen kring en 3) echte gemeenschap zichtbaar maken binnen die kerken en christelijke groepen die zich onder de Schrift stellen en voor het Woord Gods stáán - dan zal het mogelijk zijn, een nieuwe revolutie, een omkering, te bewerken. Dat zal dan een echte revolutie zijn - een echte reformatie en herleving van de orthodoxe, Schriftgetrouwe kerk. En dan kan, door Gods genade, er weer een christelijke samenstemming ontstaan, die activiteiten kan ontplooiën.

Het is niet nodig dat we 51 % van de mensen achter ons krijgen voor we invloed kunnen uitoefenen. Indien 10 % van de bevolking, in Engeland of Amerika of in welk land ook, werkelijk door Gods Geest vernieuwde christenen waren, duidelijk in hun leer, geloof en waarden, de waarheid ernstig nemend, en consequent - dan zou begonnen kunnen worden, niet om een grote overeenstemming te bewerken, een gemeenschappelijke opinie, maar om tenminste weer een vertrouwenwekkende stem in de samenleving te laten horen. Maar als deze reformatie, dit réveil, deze positieve revolutie, niet tot stand komt, als wij niet beginnen weer een stevige grondslag onder onze cultuur te leggen - de grondslag die er vroeger was en die nu haast geheel en al verdwenen is - dan ben ik er vast van overtuigd, dat een linkse dan wel een establishment-revolutie onvermijdelijk is.

En als de revolutie van een van deze twee zijden komt, dan zal onze cultuur nog meer veranderen. De restanten van de christelijke cultuur en alles wat daaraan herinnert zullen verbrijzeld worden, en met de vrijheid zal het voorgoed gedaan zijn. Als de revolutie komt door het establishment, zal het eerst geleidelijker gaan, veel minder pijnlijk voor de christen - voorlopig althans. Maar tenslotte even grondig. Wij moeten niet voor de een kiezen tegenover de ander alleen maar omdat dit een

poosje langer vrede inhoudt. Dat zou een geweldige vergissing zijn, want beide zijn even onchristelijk, en tenslotte zullen beide de vrijheden die wij hadden vernietigen.

Hoofdstuk 3

DE KERK IN EEN STERVENDE CULTUUR

Heeft de kerk tegen 't eind van de twintigste eeuw nog toekomst? Dit is een vraag die veel jonge christenen benauwt. Trouwens ook heel wat ouderen worstelen ermee.

In het vorige hoofdstuk heb ik drie voorwaarden genoemd waaraan de kerk moet voldoen om een heilzame ommekeer te bewerken in de verwarring en de revolutie van de twintigste eeuw: 1) de kerk moet scherp onderscheiden tussen medestrijders en bondgenoten; 2) de kerk moet er over waken dat haar boodschap de waarheid is, zowel in leer als in leven, ook als dit zware offers zou meebrengen; en 3) de kerk moet meer zijn dan alleen maar een plaats waar gepreekt wordt en waar allerlei activiteiten worden opgewekt; ze moet tonen dat ze een gemeenschap is.

De waarheid van het christendom

Wij gaan nu dit derde punt eens nader bezien - de individuele christen en de christelijke gemeenschap. Dit praktische punt hangt niet in de lucht - het is gefundeerd op het tweede punt, hierboven genoemd: de waarheid in leer en leven.

Om het begrip 'christelijke gemeenschap' zinvol te maken moeten wij eerst begrijpen wat 'christelijk' betekent, en verder wat voor soort mensen zo'n christelijke gemeenschap kunnen vormen.

Vrijzinnige theologen spreken graag over gemeenschap en ze doen net alsof we christenen worden zodra we op het horizontale vlak in die gemeenschaps-verhouding komen te staan. Maar dit is een faliekant verkeerd uitgangspunt. Als zij gelijk zouden hebben, dan zou het christendom uiteindelijk geen hogere waarde hebben dan de humanistische gemeenschap, en hier hebben we het zere punt voor de moderne mens. Hij is zich niet bewust dat de individuele mens enige waarde heeft - het is een onbetekenende nul, dus een gemeenschap van mensen - op welke basis ook - is niet meer dan een verzameling onbetekenende nullen.

Wij moeten het Reformatorisch geloof vasthouden, en de Reformatorische belijdenissen, en de orthodoxe belijdenisgeschriften die daaraan voorafgaan tot aan de apostolische Geloofsbelijdenis en de belijdenis van Nicea en de christologische uitspraken van Chalcedon. We moeten die allemaal vasthouden als een kostbare erfenis, maar in al deze belijdenissen hebben wij nog niet het Bijbelse waarheids-begrip gevangen. Het grond-begrip is dit, dat het christelijk geloof de waarheid ziet in verband met alles wat bestaat.

Ik heb vaak het gevoel dat we hier een van de oorzaken hebben waarom er zo vaak kortsluiting is tussen geloof en werkelijkheid. Wij vinden dat in een deel van de kerk, en bij veel christenen: zij begrijpen niet wat het inhoudt als we zeggen dat het christelijk geloof 'waar' is. Dat betekent niet dat het christelijk geloof trouw is aan de belijdenis, hoezeer dat op zichzelf noodzakelijk is. Het betekent zelfs niet dat ons geloof trouw is aan de Schrift, hoe noodzakelijk het ook is om het geloof in de volle inspiratie der Schrift te bewaren. Maar de betekenis is hierin te vinden dat het christelijke geloof 'waar' is ten opzichte van de werkelijkheid. Het geeft antwoord op de vraag waarom het heelal bestaat en waarom het die bepaalde samenstelling en vorm heeft. Het vertelt ons de waarheid omtrent de mens en het geeft ons de zo noodzakelijke grond onder de voeten door de waarheid te proclameren dat God lééft. Het vertelt ons dat we niet in een onpersoonlijk, maar in een persoonlijk milieu verkeren - het heelal spreekt ons van de Schepper. Wij hebben intellectueel begrip, dat we met intellectuele eerlijkheid kunnen handhaven in de twintigste eeuw. Maar dit begrip moet praktisch zijn. Wat wij weten over het bestaan Gods moet uitlopen op een verheerlijking van deze God met onze hele persoonlijkheid, met inbegrip van ons verstand. Het christelijk geloof is niet alleen maar een vorm van leerstelling, maar het is - en ik wil dat sterk benadrukken, het is de hoogste, en de enige ware vorm van mystiek waarbij een mens met z'n hele persoonlijkheid in contact komt met God en waarbij zijn verstand niet aan de kapstok komt te hangen. Dit mag geen theorie blijven

maar het moet zijn consequenties hebben in de levenspraktijk, persoonlijk en dan ook in de gemeenschap.

De God die leeft

Het leven van de enkeling en van de gemeenschap is afhankelijk van een persoonlijke verhouding met God. Daar draait alles om. Als die verhouding er niet is, dan is ons persoonlijk en ons gemeenschappelijk christelijk en geestelijk leven een loze zaak, niet meer dan schijn. Een echte persoonlijke verhouding met God rust op het feit dat God bestaat en een Persoon is en dat ik een mens ben, naar Zijn beeld geschapen, en dus ook een persoon. God is oneindig. Ik ben oneindig. Maar als Hij een Persoon is, en ik een persoon ben, naar Zijn beeld gemaakt, dan is het niet onnatuurlijk dat ik in een persoonlijke verhouding sta met de God die leeft.

Wij moeten goed begrijpen dat het begin van het christelijk geloof niet te vinden is in ons behoud: alles begint met de Drie-eenheid. Voordat er iets anders bestond, bestond God in de hoge orde der Drie-eenheid. Er was toen dus al communicatie en liefde tussen de Personen van de Drie-eenheid. Hieruit vloeit alles voort.

Het natuurlijk karakter van mijn verhouding met God is niet afhankelijk van mijn behoud; het is afhankelijk van wie God is en van wat ik ben.

Om nu in deze verhouding te komen moeten wij geloof hebben. Maar het feit dat een eindig mens in een persoonlijke verhouding staat met de levende God moet ons niet verbazen. Zo'n God hebben wij en zo'n mens heeft Hij geschapen naar Zijn beeld, in wezen verschillend van de dieren, de bomen, de planten en het onbezielde deel van het heelal.

Het grote gebod is om God lief te hebben met hart, ziel en geest. Dit gebod is ons niet eerst meegegeeld door Jezus, maar we vinden het al in het Oude Testament en het beschrijft ons precies wat het doel is van het menselijk bestaan - God liefhebben. Maar dit gebod wordt zinloos als ik geen begrip heb van de levende God en als ik niet weet wie of wat ik zelf ben. De theoloog die praat over God liefhebben en geen zekerheid heeft dat er correlatie is tussen zijn godsbegrip en de levende God, spreekt nonsens. Het is belachelijk om over liefde te spreken tot een god die niet bestaat. Neem als voorbeeld de moderne theoloog die zegt dat bidden op zichzelf onwerkkelijk is. Bisschop Robinson toont dit in 'Honest to God' duidelijk aan als hij schrijft dat er geen wezenlijke, verticale verhouding met God mogelijk is. Het is dan onmogelijk om nog enige verhouding met God te hebben omdat eenvoudigweg voor Robinson geen god bestaat die met ons gemeenschap wil hebben. Maar God is een persoonlijk God, en dus is het gebod om Hem lief te hebben geen onzin.

Of, om een ander voorbeeld te noemen, denk aan de humanist die meent dat de mens een machine is. Als ik een machine ben, chemisch of psychologisch bepaald, dan heeft liefde tot God geen zin meer. En verder, als God filosofisch gesproken de grote 'andere' is, of het onpersoonlijke 'al' - pantheïsme in een of andere vorm - dan is de oproep om God lief te hebben óf een illusie óf een wreed bedrog.

Alle rijkdommen van het christelijk geloof rusten op het bestaan van God en op het Wezen van God aan de ene kant, en aan de andere kant op het bestaan en het wezen van de mens, van mijn 'ik'. Daarom vinden we de enige solide grondslag voor het christelijk leven als individu en als gemeenschap in een persoonlijke verhouding met de God die leeft en die zelf een Persoon is.

Uit heel ons doen en laten moet blijken dat we ons ervan bewust zijn dat God leeft. Maar al te vaak zeggen we dat God leeft en verliezen ons dan verder in een (scholastieke) orthodoxie. Wij geven de wereld zo vaak de indruk dat ons hele program van organisatie ervan uitgaat dat God niet bestaat en dat alles terugvalt op ons eigen initiatief.

Stel je voor dat we op zekere morgen wakker werden, onze Bijbel openden, en dan vonden dat twee elementen eruit genomen waren. Niet op de manier van vrijzinnige theologen die alleen maar beweren dat ze er uit zijn, maar dat ze echt verdwenen waren. Veronderstel dat God zelf ze had weggenomen. Neem aan dat we het zouden moeten doen zonder de belofte dat de kracht van de Heilige Geest over ons zou komen, en vervolgens dat de kracht van het gebed verdwenen was. We zouden, naar het schriftuurlijk gebod, moeten gaan leven overeenkomstig deze nieuwe Bijbel zonder de

kracht van de Geest en zonder de kracht van het gebed. Mag ik u vragen: als de zaken zo stonden, zou er dan veel veranderen in onze christelijke activiteit?

Geloven wij werkelijk dat God leeft? Als dat zo is, dan leven we heel anders!

De schuld van de mens

Natuurlijk weten we, als we om ons heen zien, en in ons eigen hart, dat de mens z'n oorspronkelijke gaafheid waarmee hij geschapen werd, verloren heeft. Zo moet ik bekennen dat ik persoonlijk opzettelijk gezondigd heb, opzettelijk dingen gedaan heb waarvan ik wist dat ze verkeerd waren. Als ik dus in de positie moet staan waarvoor ik geschapen ben (in een persoonlijke verhouding met de levende God) dan moet de echte morele schuld die ik op me geladen heb, verdwijnen.

De Bijbel spreekt tot de mens zónder de Bijbel - de mens die niet bij de Bijbel is opgegroeid; maar de Schrift spreekt ook tot de mens mét de Bijbel - in wiens hart een klankbodem is voor de Bijbelse boodschap. In beide gevallen zegt de Schrift dat alle mensen, hoofd voor hoofd, gezondigd hebben en een morele schuld hebben bij God. Dit is in scherpe tegenspraak met het moderne denken waarin de mens alleen maar schuldgevoelens kan hebben en geen echte schuld, om de eenvoudige reden dat er geen absolute maatstaven zijn die een schuldig-verklaring mogelijk maken. Maar in de Schrift worden alle mensen schuldig verklaard, in echte morele schuld, omdat elk mens bewust gezondigd heeft.

In de eerste vier hoofdstukken van Romeinen spreekt Paulus tot de Griekse en Romeinse wereld, die zoveel overeenkomst vertoont met de wereld van vandaag in intellectuele intensiteit en in verval en decadentie. Hij zet daar uiteen waarom wij christen moeten zijn en hoe we dat kunnen worden. Te beginnen met hoofdstuk 5 spreekt Paulus dan verder tot de christenen als christenen. Het opvallende is dat in het vijfde hoofdstuk, waar hij gelovigen aanspreekt, Adam en Adams opstand tegen God wordt aangehaald om voor gelovigen de oorsprong van de zonde in de wereld te verklaren. Als hij het heeft over de ongelovigen in de eerste hoofdstukken, en duidelijk maakt waarom ze begrijpen moeten dat ze echte morele schuld hebben, dan betoogt hij dat zij persoonlijk en bewust dingen hebben gedaan, waarvan ze wisten dat ze verkeerd waren.

Zo spreekt hij in Rom. 1:32 tot 2:3 over de mensen zonder de Bijbel. 'Immers, hoewel zij den rechtsis van God kenden, namelijk, dat zij, die zulke dingen bedrijven, den dood verdienen, doen zij ze niet alleen zelf, maar schenken ook nog hun bijval aan wie ze bedrijven. Daarom zijt gij, o mens, wie gij ook zijt, niet te verontschuldigen, wanneer gij oordeelt. Want waarin gij een ander veroordeelt, veroordeelt gij uzelf; want gij, die oordeelt, bedrijft dezelfde dingen. Wij weten echter, dat het oordeel Gods onpartijdig gaat over hen, die zulke dingen bedrijven. Rekent gij wellicht hierop, o mens, die oordeelt over hen, die zulke dingen bedrijven, en ze zelf doet, dat gij het oordeel Gods ontgaan zult?'

Laat mij dit duidelijk mogen maken met een illustratie die ik al eens eerder gebruikt heb. Als elke baby die geboren werd een taperecorder om z'n hals kreeg, en deze taperecorder alleen maar de morele maatstaven vastlegde die het kind in het opgroeien zou gebruiken bij zijn beoordeling van andere mensen, dan zouden die maatstaven heel wat lager kunnen zijn dan die van de Bijbel, maar het staat vast dat er maatstaven zouden zijn, morele maatstaven in een of andere vorm. Vroeger of later komen deze mensen dan tot het grote ogenblik dat zij voor de Goddelijke rechter verschijnen. Veronderstel dat God dan gewoonweg de knop van de taperecorder zou indrukken zodat elk mens zijn eigen woorden zou horen waarmee hij op morele gronden een oordeel had uitgesproken over anderen. Jarenlang zou hij kunnen luisteren hoe hij andere mensen veroordeeld had - geen esthetische oordeelvellingen, maar morele. Dan zou God tot die mens kunnen zeggen: Je hebt je niet laten leiden door Mijn Woord, maar waar blijf je nou op grond van je eigen morele vonnissen over anderen? In het hierboven aangehaalde Schriftgedeelte wordt duidelijk gemaakt dat iedereen moet verstommen voor Gods rechterstoel. Iedereen zal moeten toegeven dat hij bewust en opzettelijk dingen gezegd en gedaan had waarvan hij wist dat ze verkeerd waren. Niemand durft dat ontkennen.

Er is verschil in zonde. Er is een vällen in zonde. Er is dan geen opzet in het spel en vóór we het weten is het een feit geworden. Maar er is ook een andere vorm van zonde, die we bewust en opzettelijk bedrijven. En niemand kan zeggen hiervan vrij te zijn. Wat Paulus zegt is niet theoretisch en abstract, maar hij zegt het zo algemeen mogelijk en tot ieder persoonlijk: 'O mens' - gelovig of

ongelovig. In Rom. 2:17 spreekt hij de gelovige aan, en zegt dan precies hetzelfde. God is volkomen rechtvaardig. De mens wordt geoordeeld en schuldig verklaard naar dezelfde maatstaven die hij zelf gebruikt heeft om anderen te veroordelen.

De noodzaak van oordeel

Laat me hier uitdrukkelijk waarschuwen: het oordeel van God is meer dan alleen maar rechtvaardig - het is noodzakelijk. Alleen als wij dit scherp zien kunnen wij een zinvol antwoord geven op de problemen van de twintigste eeuw, want dan alleen kunnen wij een oplossing geven voor de klemmende vragen die de mens altijd hebben benauwd en dat vandaag nog doen. In de eerste plaats, wij moeten absolute, universele maatstaven hebben als grondslag van ons oordeel.

Als die grondslag er niet is komt de werkelijkheid in de lucht te hangen. Fantasie kan niet meer onderscheiden worden van de werkelijkheid, het individu heeft geen waarde meer en 'goed' en 'verkeerd' worden woorden zonder inhoud.

op twee manieren probeert men het oordeel van God weg te praten. Je kunt beweren dat er geen absolute maatstaven bestaan. Maar een god die niet het volle pond zou eisen, zou een god zijn die het product is van kinderlijke fantasie. En wat erger is - niet alleen zijn wij dan gevangen in relativisme, maar God zelf is in dat relativisme gevangen. Als God niet de rechter is en als Zijn wezeneseigenschappen niet de wet zijn voor het heelal, dan hebben wij geen absolute maatstaven. We hoeven ons er niet voor te schamen dat wij geloven dat elk mens voor Gods rechterstoel zal komen om geoordeeld te worden in de volle historische betekenis van het woord. Wij moeten dit integendeel duidelijk naar voren brengen. Want als dit niet waar zou zijn, dan zouden we niet langer een absolute maatstaf hebben. Wij zouden ook geen antwoord hebben voor de mens van de twintigste eeuw.

De andere methode om Gods oordeel over de individuele mens weg te praten is om aan de mens elke betekenis te ontzeggen, om hem te beschouwen als een machine, of als een wezen dat aan de wetten van de chemie of van psychologie gehoorzamen moet zodat hij niet verantwoordelijk is voor zijn doen en laten in de wereld. En als hij niet verantwoordelijk is kan hij dus ook naar recht niet voor de vierschaar komen. Behalve de noodzakelijkheid van absolute maatstaven moet de mens dus ook zijn eigen ware betekenis leren zien. Tenzij wij die betekenis scherp zien, laten we de mens, in naam van het christelijk geloof, wegzinken in de heksenketel van de gedachtenwereld onzer eeuw waarin elke betekenis van het individu wordt ontkend.

Het komt dus kort en goed hierop neer: de enkeling is niet vervreemd van God door de schepping. Niets is natuurlijker dan dat hij in een persoonlijke verhouding met God leeft. Maar hij is vervreemd van God door zijn opstand tegen God en daarom rest ons alleen nog maar de oplossing die de Schrift ons biedt.

De oplossing in de Schrift

Wat is nu die oplossing die Paulus aanwijst aan de gelovige en aan de ongelovige?

Er is een verbazingwekkende oplossing voor dit probleem. De verbazing er over is misschien verdwenen omdat we het zo vaak gehoord hebben en tenslotte voor kennisgeving aanvaardden. Maar iemand die dit alles voor de eerste keer hoort, het niet ziet als een stukje droge dogmatiek, en die de volle kracht ervaart van Gods oplossing van het benauwende dilemma, die zal het woord 'verbazingwekkend' niet te sterk vinden.

'Want ik schaam mij het evangelie niet; want het is een kracht Gods (het Griekse woord is hier dynamis, Gods dynamiet, de explosieve kracht Gods) tot behoud voor een ieder die gelooft, eerst voor de lood, maar ook voor de Griek' (Rom. 1:16). Paulus verklaart dit verder in Rom. 3:23-26: 'Want allen hebben gezondigd en derven de heerlijkheid Gods'. Herinner u tegen wie Paulus spreekt - de intellectuele en overbeschaafde Griekse en Romeinse wereld. 'Want allen hebben gezondigd en derven de heerlijkheid Gods'. In het Grieks staat het duidelijker -want allen hebben gezondigd (verleden tijd) en derven (tegenwoordige tijd) de heerlijkheid Gods. Maar zij worden 'om niet gerechtvaardigd' (gratis).

In het hele proces van ons behoud is nergens plaats voor menselijke prestatie. Toch is hardnekkig geprobeerd om de mens hierin een actieve rol te geven. We vinden dat bij de Judaïsten in de tijd van

Paulus en bij de klassieke Rooms-katholieke leer met de goede werken. We vinden het ook weer in de modernistische theologie, het is overal hetzelfde. Met allerlei omweggetjes wordt geprobeerd om de mens een rol te laten spelen. Maar de Schrift sluit resoluut alle menselijke verdienstelijkheid uit in het verlossingswerk. Wij worden om niet, gratis gerechtvaardigd 'uit zijn genade, door de verlossing in Christus Jezus. Hem heeft God voorgesteld als zoenmiddel door het geloof, in zijn bloed, om zijn rechtvaardigheid te tonen, daar Hij de zonden, die tevoren onder de verdraagzaamheid Gods gepleegd waren, had laten worden - om zijn rechtvaardigheid te tonen, in de tegenwoordige tijd, zodat Hij zelf rechtvaardig is, ook als Hij hem rechtvaardigt, die uit het geloof in Jezus is'.

over de atoombom gesproken! Dit is in hoge mate explosief -en het treft het humanisme van elke tijd en wel bijzonder het humanisme van de twintigste eeuw in het hart. Wij lopen vaak te gemakkelijk over vers 26 heen: ' . . . om zijn rechtvaardigheid te tonen, in de tegenwoordige tijd, zodat Hij zelf rechtvaardig is, ook als Hij hem rechtvaardigt, die uit het geloof in Jezus is'. God handhaaft Zijn absolute maatstaven en toch kan de enkeling met Hem verzoend worden, in een persoonlijke relatie met Hem staan waardoor het leven weer zin en betekenis krijgt. Hier wordt het duidelijk dat de enkeling zeer beslist geen nul is.

Iemand kent mij bij name

Het resultaat van Christus' kruisdood is niet dat wij nu in een onpersoonlijke verhouding staan tot God. Verlossing is niet maar een groots theologisch begrip. Het is dat, maar het is veel meer dan dit. De goede Herder kent Zijn schapen bij name!

Er zijn veel christenen die dit vijftig of zestig jaar lang gehoord hebben, en als ze het weer lezen, zijn ze half in slaap. Maar er zijn ook mensen die in deze eeuw leven, in een wereld van stilte, waar geen woord gehoord wordt, de wereld waarvan Wittgenstein en Bergman in hun jonge jaren spraken, waar een wanhopig verlangen is naar communicatie en liefde, een wereld waarin niemand echt leeft. Tot deze mensen zou ik willen zeggen: 'de Goede Herder kent Zijn schapen bij name". Wie christen wordt, wordt geen dood nummer, geen kaart in een systeem.

Kunnen die studenten die opgeslokt zijn door de grote universiteiten en die hun menselijke eigenwaarde hebben zien verdwijnen in die grote machine waarin ze een klein, onbetekenend onderdeel zijn, niet inzien dat hier iets heel anders geboden wordt? Iemand kent je naam in die grote massa. Iemand kent je naam als je protesteert tegen het dode mechanisme in de universiteit die geregeerd wordt door de computer. Die Iemand is Oneindig en zodoende kan Hij elk individu kennen alsof dat de enige was met wie Hij contact had. Omdat de Goede Herder een echt mens is en tegelijk meer dan een mens (de tweede Persoon van de Drie-eenheid, wat Hij van eeuwigheid af geweest is) is Hij in staat om met elk mens afzonderlijk contact te hebben.

Als ik door Gods genade Christus aanneem als mijn Verlosser, mijn Messias, dan is mijn echte, morele schuld voor God uitgewist en dan sta ik weer op de plaats waarvoor God mij geschapen heeft - in een wederzijdse persoonlijke verhouding met een persoonlijk God. Dit is een verticale persoonlijke relatie. Ik mag nu zeggen 'Abba, Vader'. Abba is een ontleening aan het Aramees. Vader is het gewone Griekse woord. Nu kan 'vader' in het Grieks een vriendelijke of ook een strenge vader aanduiden. Maar Abba kan maar één soort vader aanduiden, want Abba is Pappa. Met eerbied mogen wij nu de levende God, de Schepper van het heelal, aanspreken als Pappa, een naam waarin kinderlijke liefde en kinderlijk vertrouwen doorklinken. Je mag Hem zo aanspreken als je tot Hem gekomen bent langs de weg die Hij gebaad heeft, zonder enige menselijke verdienste, door het volbrachte werk van Christus die gekruisigd werd. Je mag dat doen, maar dan altijd met eerbied en ontzag.

Wat ons hier geboden wordt is een geweldig iets, een persoonlijke verhouding met de Vader, een verhouding van Vader-kind. Als ik nu bid: 'Onze Vader die in de hemelen zijt', dan is dat niet maar een manier van spreken, zoals de moderne theologie zegt, maar het is een werkelijkheid. Hij is mijn Vader, mijn Pappa.

Het heelal is nu niet meer zwijgend, en onpersoonlijk. Er is Iemand die mij liefheeft en tegen Wie ik spreken mag, en dan luistert Hij. We mogen samen een gesprek voeren en Hij de levende God, luistert en omdat Hij niet een mechanisch onderdeel van het heelal is, kan Hij ingrijpen in de geschiedenis, in mijn leven, op mijn gebed.

En hiermee valt de hele moderne levens- en wereldbeschouwing in duigen. Ik leef nu in een ander heelal, in een andere wereld!

Met deze analyse en deze oplossing komen nu ook de drie problemen van de moderne mens op een plaats te staan waar we ze baas kunnen. Allereerst: God is heilig, (lus er zijn absolute maatstaven. Vervolgens: de mensheid is niet in een hopeloze positie. Ten derde: de mens heeft betekenis. Hij is geen stok of blok, niet een geprogrammeerde computer. We vinden hier een combinatie van de drie explosieve antwoorden die de mens moet kennen.

Natuurlijk is dit niet alleen maar een antwoord op de noden van de mens in de twintigste eeuw, - het is Gods oplossing van het grondprobleem van álle tijden. De mens is losgeslagen van God niet door de schepping, maar door zijn opstand. En God heeft een oplossing geschonken waar we allemaal opgewonden over moet raken. Dit is uiteindelijk het enige dat ons werkelijk in vuur en vlam kan zetten. En ik heb mijn buik vol van 'Schriftgetrouwe' orthodoxie die niet langer deze opwinding kent over Gods oplossing.

Communicatie en de enkeling

Om te begrijpen wat de aard is van de christelijke gemeenschap in de kerk moeten wij eerst begrip hebben van de individuele mensen waaruit die gemeenschap bestaat. Die enkeling is voor God belangrijk. Christus geeft Zijn liefde en genade niet aan een naamloze massa.

Omdat God persoonlijk geïnteresseerd is in de enkeling, heeft Hij hem kennis gegeven, een kennis die de mens dringend nodig heeft, en die hij ook zich eigen kan maken. God heeft die kennis ons meegedeeld in een inhoudsvolle, onder woorden gebrachte communicatie in de Schrift. Dat hoeft ons niet te verbazen. Het zou verbazingwekkend zijn als we niet beseften wat de mens in feite is: geschapen naar Gods beeld. God heeft hem zo gemaakt dat hij op het horizontale vlak communiceren kan met zijn medemens door hem de mogelijkheid te geven de ander te benaderen met *woorden*. En daarom is liet helemaal niet vreemd dat de persoonlijke God ook contact heeft met de mens door te spreken, door woorden te gebruiken.

Zelfs de felste atheïst moet toestemmen dat dit logisch is vanuit het christelijk uitgangspunt. Indien er een persoonlijk God bestaat als een heilige Drie-eenheid, zodat er in alle eeuwigheid communicatie is geweest en als Hij de mens geschapen heeft naar Zijn beeld, in staat om ideeën en gedachten onder woorden te brengen, (en de hele moderne antropologie zegt dat dit het kenmerk van de mens is - het is het meest markante verschil tussen mens en dier), dan is het helemaal niet vreemd dat God ons dingen meedeelt langs de weg van woorden.

God heeft ons twee soorten inhoudsvolle openbaring gegeven in de Bijbel. In de eerste plaats vinden wij onderwijs en geboden. En in de tweede plaats krijgen we een verslag van Zijn werk in onze menselijke historie. De combinatie van deze twee geeft ons toereikende kennis, niet maar als kennis zonder meer, doch ook als motief voor ons handelen.

God heeft ons geen alomvattende kennis gegeven, maar wát Hij ons bekend gemaakt heeft is waar - wat Hij ons geopenbaard heeft aangaande Zichzelf en aangaande de kosmos waarin wij leven, is waarheid. Laat mij het nog eens mogen zeggen: het is geen alomvattende kennis, maar ze is betrouwbaar.

We gaan nu een stap verder en zien dat Jezus gekomen is om profeet, priester en koning te zijn. Hij deelt ons kennis mee. Hijzelf is in Zijn persoon de openbaring der Godheid. Maar we mogen geen verschil maken tussen de kennis die Jezus geeft, en de kennis die de Bijbel geeft. Jezus zelf wil hier van geen (dichotomie) weten. Jezus zegt dat Hij kennis geeft, maar Hij citeert zelf altijd de Schrift als de bron van kennis voor de enkeling. De Schrift en het getuigenis van Christus gaan hand in hand. Wat wij hier dus vinden is een kennisoverdracht van persoon tot persoon.

De christelijke gemeenschap

Nu zijn we zo ver dat we over de gemeenschap kunnen gaan spreken. Maar ik wil beginnen met weer de nadruk te leggen op het feit, dat niemand in een persoonlijke verhouding tot God komt te staan door lid te worden van een christelijke gemeenschap, een plaatselijke kerk of enige andere gemeenschapsvorm. Zoals ik al gezegd heb, de modernistische theologen hebben getracht om een

andere opvatting van gemeenschap te introduceren. Zij zeggen dat de enige manier om in contact te komen met God is, bij een groep te behoren. Het idee is dan, dat je eerst in een gemeenschap wordt opgenomen. In deze gemeenschap is een horizontale verhouding. Via deze menselijke ik-jij verhoudingen wordt de mogelijkheid gevonden om te komen tot de verheven ik-U verhouding.

Deze leer is niet christelijk. Een christelijke gemeenschap is onbestaanbaar tenzij de individuele leden ervan eerst Christus hebben aanvaard en zo christenen zijn geworden. De gemeenschap is gebouwd op mensen die door Christus in een persoonlijke verhouding met de levende God staan. Het zijn de schapen van de Goede Herder, die ze allen bij name kent, zij zijn in Hem als de ranken in een wijnstok, ze horen bij Hem als de bruid bij de Bruidegom, het zijn hun zonden waarvoor Christus stierf aan het kruis.

Dit is het verschil tussen de sacramenten van Doop en Avondmaal. De Doop wordt bediend eens voor altijd. Het is een teken en zegel van de inlijving in Christus en een gedoopt worden met de Heilige Geest. Dat gebeurt maar eens, en kan nooit herhaald worden. Het Avondmaal wordt steeds weer bediend omdat het teken en zegel is van het brood des levens, dat we steeds weer nodig hebben. Het is, om een modern woord te gebruiken, existentieel.

De deelnemers aan deze weldaden vormen samen de christelijke gemeenschap. Wij hebben aandacht gegeven aan de verhouding van de enkeling met God. De gemeenschap staat in diezelfde verhouding. En ik geloof dat we hier een pijnlijk tekort vinden. Wij zien de kerk vaak als een formeel iets, een statisch geval, en op de een of andere manier heeft de kerk opgehouden een warm, levend lichaam te zijn. Het christelijk geloof moet persoonlijk aanvaard worden, maar daar mag het niet bij blijven, het mag nooit individualistisch zijn. Wij komen tot God als enkeling, maar meteen daarna komen wij in een gemeenschap.

Direct nadat God de mens geschapen had, schiep Hij iemand als evenbeeld - Eva - die ánders was en toch het evenbeeld van Adam was, zodat er een horizontale, eindige, persoonlijke gemeenschap was tegelijk met de verticale persoonlijke gemeenschap met de oneindige, persoonlijke Schepper. Zo wilde God het. In het Nieuwe Testament - in het Oude ook, maar daar liggen de zaken enigszins anders - worden we geroepen om bewust in een gemeenschap te leven, in een verhouding met mede-christenen.

Begrijp me goed: er kunnen individuele gelovigen zijn die niet in de gemeenschap zijn opgenomen, maar een christelijke gemeenschap kan niet bestaan zonder individuele gelovigen. Bijbelgetrouwe christenen die de noodzaak hebben gezien van een persoonlijke verhouding met God kunnen zich isoleren van de christelijke gemeenschap, maar dat is een onnodige armoede. Wij mogen geen individualisten zijn. Waar geloof is daar moet gemeenschap komen. Zoals ik al eens eerder heb gezegd: wij moeten evenzeer trouw zijn aan de Schrift ten opzichte van de gemeenschap als we dat moeten zijn ten opzichte van de leer.

Er zijn natuurlijk allerlei vormen van christelijke gemeenschappen - plaatselijke kerken, theologische opleidingsscholen, christelijke scholen voor voortgezet onderwijs, zendingsgenootschappen enz. Dat zijn, of althans ze hopen te zijn, christelijke gemeenschappen, ook al is de doelstelling verschillend. Toch staan ze niet allemaal op één lijn want - met uitzondering van de plaatselijke kerk - ze zijn menselijke instellingen, in het leven geroepen om in een bepaalde tijd in een bepaalde behoefte te voorzien. Maar in het Nieuwe Testament heeft God zelf de kerk in het leven geroepen en een bepaalde vorm daarvoor voorgeschreven. Dit voorschrift is van kracht voor de hele periode waarin wij leven: van Pinksteren tot aan de Wederkomst.

Existentieel leven

Afgezien van de uiterlijke vorm moet de christelijke gemeenschap als gemeenschap begrijpen dat de voornaamste verhouding niet horizontaal, maar verticaal is. Die gemeenschap bestaat uit mensen die in een persoonlijke verhouding met God staan en zo moet de gemeenschap van die mensen er in eerste instantie op gericht zijn om als een geheel in directe relatie te staan met God. De voornaamste roeping van de gemeenschap is niet om het verlorene te zoeken, hoezeer dat op zichzelf noodzakelijk is. Het voornaamste is om als een gemeenschap in een levende, existentiële, ononderbroken gemeenschap te staan met God. De plaatselijke gemeente, de christelijke studentenvereniging, de

familie - welke gemeenschap ook, deze gemeenschap der heiligen behoort in eerbied en ontzag dienstbereid voor Gods aangezicht te staan.

Doen we dit werkelijk? Maar al te vaak is ons samenzijn zo iets als een vergadering van een handelsvereniging. Kort geleden sprak ik met een man die samen met andere familieleden eigenaar was van grote katoenfabrieken in Engeland. Hij zei: 'U hebt gelijk, u hebt groot gelijk. Ik ga naar twee verschillende soorten vergaderingen toe: christelijke vergaderingen, samen met mijn broeders en zusters in Christus, en zakelijke vergaderingen op de katoenfabriek. Zo nu en dan vraag ik me plotseling af: op wat voor soort vergadering zit ik nu?'

Gemeenschap met God komt voor een groep gelovigen niet vanzelf. Ook al bestaat die groep mensen uit puur orthodoxe lieden, die de zichtbare kerk zuiver willen houden en het historisch-christelijke geloof willen handhaven, dan betekent dat nog niet dat die groep op zich zelf mechanisch en automatisch in bewuste dienstbaarheid voor Gods aangezicht staat. Het is iets dat we bewust en ononderbroken moeten nastreven. De enkeling, maar dan ook de groep, moet bewust de hulp van Christus zoeken, de leiding van de Heilige Geest, niet in theorie, maar in werkelijkheid, met een open oog voor het feit dat elke gemeenschap met onze medemens pas zinvol wordt als eerst de gemeenschap met God zuiver is. De enkeling, maar dan ook de groep, moet zich afhankelijk weten van Christus, moet consciëntieus de leiding zoeken van de Heilige Geest. En dit moet niet een theorie blijven - we weten dat we afhankelijk zijn . . . - maar het moet blijken uit al ons doen en laten. Zonder de juiste verhouding met God wordt elke verhouding met onze medemens zinloos. Het verticale komt eerst, en daarna het horizontale! Alleen dan kan een persoon of een groep van personen waarachtig christelijk zijn.

Als we zo onze roeping verstaan beseffen wij ook waar wij staan in de horizontale verhoudingen. In een christelijke gemeenschap zijn wij allen mensen, nakomelingen van Adam, geschapen naar Gods beeld. Wij hebben één en dezelfde Schepper, hebben dezelfde oorsprong. Vervolgens zijn wij broeders en zusters in Christus omdat wij, door Gods genade, in Hem zijn ingelijfd.

Als wij dus in groepsverband bijeen zijn, dan kennen wij elkaar. Dat is anders dan bij protestoptochten waar de deelnemers vreemden voor elkaar zijn - ze mogen een betoging op touw zetten voor de gemeenschap, maar zij hebben daar geen basis voor, afgezien van hun biologische verwantschap.

Zo kunnen wij nu gaan leven op een zuiver persoonlijk vlak, en kunnen we ook in groepsverband naar schriftuurlijke maatstaven gaan handelen. Maar dit alles krijgt pas inhoud en betekenis als het een dagelijkse realiteit wordt. In de nu volgende hoofdstukken willen wij nagaan wat die realiteit inhoudt temidden van onze doodzieke cultuur.

Hoofdstuk 4

BELIJDHEID EN VRIJHEID IN DE KERK

Wij komen nu toe aan de vierde factor die de kerk maakt tot wat ze hoort te zijn, en waardoor ze haar karakter kon bewaren in de laatste decennia van de twintigste eeuw. Om even te recapituleren: we hebben gesproken over het verschil tussen medestrijders en bondgenoten; over het prediken van de waarheid en het in praktijk brengen van die waarheid, ook als het grote offers gaat kosten; over de praktische schriftuurlijke functie van christelijke gemeenschappen, ook in hun onderlinge verhoudingen.

Nu gaan wij, in de vierde plaats, zien wat de Bijbel leert over de belijndheid en de vrijheid van de kerk als kerk. Wij kunnen ook zeggen: waar liggen de Nieuwtestamentische grenslijnen van de kerkenorde?

Het gaat nu dus niet over werk in Gods koninkrijk in het algemeen, maar specifiek over de kerk als kerk, het georganiseerde instituut. Is er een toekomst voor?

De kerk is natuurlijk allereerst kerk als de gemeenschap van alle ware Christ-gelovigen, afgezien van de vraag bij welke plaatselijke kerk zij behoren. Dat omsluit de strijdende kerk van vandaag en de triomferende kerk van het verleden, de algemene christelijke kerk. Toen Jezus zei: 'Hierop zal Ik Mijn gemeente (kerk) bouwen', had Hij deze kerk op het oog. En de auteur van de Hebreeënbrief in

hoofdstuk 12:22-23 spreekt over de kerk in dezelfde betekenis: de ene gemeenschap van alle gelovigen van alle tijden en plaatsen.

De zichtbare kerk

Maar de Heiland spreekt ook over de zichtbare kerk. In Matth. 18:17 b.v. zegt Hij: 'Indien hij naar hen niet luistert, zeg het dan aan de gemeente. Indien hij naar de gemeente niet luistert, dan zij hij u als de heiden en de tollenaar'. Hieruit blijkt dus duidelijk dat de kerk naast het onzichtbare ook een zichtbaar aspect heeft. Het is onmogelijk om een broeder met wie je een geschil hebt voor een onzichtbare kerk te brengen. Er is dus een concrete vorm van de kerk waarop we een beroep kunnen doen in geval van moeilijkheden met een mede-kerkklid, en deze concrete vorm houdt in, dat sommigen erbij horen en anderen niet.

Als we nu aandacht geven aan het boek der Handelingen dan zien we dat dit kerkbegrip wordt overgenomen en een realiteit wordt. Hand. 13:1-2 spreekt over een groep christenen in Antiochië. Deze plaats is van belang omdat - de meeste kerkhistorici en exegeten zijn het hierover eens - hier voor het eerst echte heidenen (geen mensen die God vereerden, mensen als Cornelius die geloofden maar geen proselieten waren) zich bij de kerk van Joden-Christenen aansloten.

De tekst begint: 'Nu waren er te Antiochië in de gemeente aldaar' . . . Hier was dus een functionerende plaatselijke gemeente die 'kerk' genoemd wordt. En vanaf dit moment zegt het Nieuwe Testament heel duidelijk dat er kerken werden gesticht op elke plaats waar mensen tot Christus kwamen. Ik heb het al eerder gezegd: behoud is een individuele zaak, maar het is niet individualistisch. Wij moeten hoofd voor hoofd, persoonlijk, christen worden, maar dan stappen we daarmee binnen in een gemeenschap. Vandaar dat de christenen in Antiochië handelden als eenheid.

Het waren kennelijk niet alleen de ambtsdragers, maar ook de gewone kerkleden die het niet konden laten om de goede boodschap te vertellen aan hun heidense bureu. Manaën wordt met name genoemd, de 'zoogbroeder' - of wel de pleegbroer - van Herodes. Hier vinden we dus een aristocratische kerkklid in Antiochië.

Deze kerk had leden uit elke stand en rang. Elke cultuurkring was in de kerk vertegenwoordigd. Er waren ongetwijfeld heel eenvoudige mensen, maar er was ook plaats voor de broer van Herodes, er waren Joden en heidenen. In feite: we vinden hier direct in het begin, de ideale samenstelling van de kerk. Maatschappelijke tegenstellingen verdwenen, aristocraten en slaven die elkaar in elk ander verband vreemd zouden zijn, waren allen leden van hetzelfde grote gezin.

Het valt ook op dat, hoewel ze niet allemaal dominees of zendelingen waren, ze allemaal over het evangelie konden 'praten'. Ze konden niet laten om met anderen altijd weer te praten over Christus. Vandaar dat hier de naam 'christen' ontstond. Maar zij voelden ook de drang om Paulus en Barnabas de wereld in te sturen.

In zekere zin hebben wij hier het totaalbeeld van wat de christelijke kerk als plaatselijke kerk behoort te zijn: als individuen waren zij één voor één tot Christus gekomen, en vanaf dat ogenblik vormden ze een gemeenschap; de gemeente had leden uit alle rangen en standen; de leden waren allemaal boodschappers; zij droegen het evangelie overal uit, niet alleen plaatselijk, maar zij voelden ook de verantwoordelijkheid om de boodschap de wijde wereld in te dragen. En toen de Heilige Geest zei dat Paulus en Barnabas de eerste zendingsreis moesten maken, handelden de leden niet als individuele christenen, maar als een gemeenschap, als een kerk.

De vraag wordt mij dikwijls gesteld: 'Loopt de geïnstitueerde kerk tegen het eind van de twintigste eeuw op haar laatste benen?' Mijn antwoord is dan: zeer beslist niet! De geïnstitueerde kerk is een Nieuwtestamentische ordinantie tot aan de Wederkomst. Een andere zaak is dat we niet vergeten moeten dat het Nieuwe Testament niet alleen een vormgeving geeft ten aanzien van de kerk, maar ook een grote mate van vrijheid laat in die vormgeving.

Laten we nagaan waar het Nieuwe Testament de grenslijnen uitzet voor de plaatselijke kerk, en wat de vormgeving is. We hebben al gezien dat de kerk zuiver moet zijn in leer en leven en ook dat de gemeenschap der heiligen naar Bijbelse maatstaven beleefd moet worden. We gaan nu een stap verder en gaan luisteren naar wat het Nieuwe Testament zegt over de kerkenorde. Het eerste beginsel is dat er plaatselijke kerken moeten zijn als een gemeenschap van gelovigen.

De formatie van plaatselijke kerken

In Hand. 16:4-5 lezen we van de zendingsreis van Paulus en Barnabas waartoe ze uitgezonden waren door de kerk van Antiochië. 'En toen zij de steden langs reisden, gaven zij hun de beslissingen, die door de apostelen en de oudsten te Jeruzalem genomen waren, om die te onderhouden. De gemeenten dan werden bevestigd in het geloof en namen dagelijks in zielental toe'. Toen zij verder gingen met hun reis namen steeds meer mensen het Heil aan en de volgende stap was dat deze mensen zich organiseerden in een bepaalde, observeerbare structuur, een belijnde organisatie. Als wij Paulus volgen op zijn reizen, dan zien we de nadruk die steeds weer gelegd wordt op de formatie van plaatselijke kerken.

In Rom. 16:16 schrijft Paulus: 'Groet elkander met de heilige kus. U groeten al de gemeenten van Christus'. Hij spreekt in het meervoud: gemeenten. In 2 Cor. 11:28 spreekt hij over 'de zorg voor al de gemeenten'. Rom. 16:3-4 geeft ons inzicht hoe de vroege christelijke kerken werden gesticht: 'Groet Prisca en Aquila, mijn medearbeiders in Christus Jezus, mensen die voor mijn leven hun hals gewaagd hebben. Niet ik alleen ben hun dankbaar, maar ook al de heidengemeenten. Groet insgelijks de gemeente bij hen aan huis'. Aquila en Prisca (ook Priscilla genoemd, zoals bij ons Marie ook Marietje genoemd kan worden) waren toen in Rome. Maar toen ze in de provincie Azië waren, hadden ze ook een gemeente in hun huis (1 Cor. 16:19). Het blijkt dat overal waar ze zich vestigden mensen tot het geloof kwamen en dan werd er een kerk gevormd, een huisgemeente.

Het is interessant te weten dat er huisgemeenten waren. Lightfoot heeft gezegd dat er geen specifieke kerkgebouwen waren vóór de derde eeuw. Maar sinds Lightfoot dat beweerde hebben archeologen een heel interessant huis gevonden in Rome. Romeinse huizen - afgezien van de grote villa's van de aristocratie - waren betrekkelijk klein. Wat de archeologen vonden was een gebouw met twee gevels die intact waren, maar de binnenmuren waren weggebroken om zodoende een grote zaal te maken. En wat ze daar vonden bracht de archeologen tot de conclusie dat dit een kerkgebouw was. Het bouwsel wordt gedateerd aan het einde van de tweede eeuw. Maar of er nu kerkgebouwen werden gebruikt aan het eind van de tweede of in het begin van de derde eeuw maakt in feite geen verschil. Er is geen Bijbels gegeven waaruit blijkt hoe de kerk een plaats voor de eredienst moet organiseren. Waar het op aankomt is, dat het kerkbegrip in de jonge christelijke kerk niets te maken had met een kerkgebouw. De kerk was voor hen iets anders: een groep christenen, door de Heilige Geest samengebracht op een bepaald punt, waar ze samenwerkten in een bepaalde structuur, een structuur die we nu gaan naspeuren in de verschillende gegevens die we in het Nieuwe Testament vinden.

1 Cor. 4:17 en 7:17 spreken ongetwijfeld over de kerk als een zichtbare kerk. In 1 Cor. 11:18 wordt ons verteld van een lelijk geval, hoewel er voor ons toch ook weer bemoediging in te vinden is. 'Want vooreerst is er, naar ik hoor, wanneer gij als gemeente samenkomt, verdeeldheid onder u, en ten dele geloof ik dit'. Dit was een treurige situatie, maar het bemoedigend element voor ons is, dat we, zo vroeg al, narigheden en problemen vinden in de kerk. De kerk is hier ook niet anders dan een vergadering van gelovigen. Deze gemeente was niet volmaakt, omdat niets volmaakt is in een zondige wereld. En christenen zijn ook niet volmaakt. Christelijke tucht is een noodzakelijk iets in de kerk, maar dat betekent niet dat, als we nu maar die tucht handhaven, we dan een zuivere, volmaakte kerk krijgen. De Bijbel geeft ons niet het beeld van een volmaakte gemeente hier op aarde, maar het beeld van een gemeente die gevormd wordt door christenen met al hun zwakheden.

In ongeveer het jaar 100 (aangenomen dat het boek der Openbaring toen geschreven is) adresseerde Johannes onder de inspiratie van de Heilige Geest brieven aan plaatselijke kerken.

Hieruit blijkt dat tot aan het einde van de periode waarin het Nieuwe Testament geschreven is, plaatselijke kerken bestonden en een 'postadres' hadden voor de christenen uit die tijd. We krijgen dus een duidelijk beeld. Als Paulus door het Romeinse rijk trekt, als Aquila en Priscilla door het Romeinse rijk trekken, en als andere christenen hetzelfde doen, dan komen er mensen tot bekering en direct lezen we dan dat er kerken gevormd worden. En we mogen aannemen dat dit zo door zal gaan tot aan de Wederkomst.

De eerste Bijbelse norm is dus dat er lokale kerken moeten zijn, waarvan de christenen lid zijn. Het zou onschriftuurlijk zijn om het instituut van de kerk te laten verdwijnen.

Het tweede is dat duidelijk wordt dat deze gemeenten een bijzondere samenkomst hebben op de eerste dag der week. Hoewel het Nieuwe Testament dit niet nadrukkelijk leert, zijn teksten als 1 Cor. 16:2 en Hand. 20:7 overtuigend. Elke eerste dag van de week kwamen ze bijeen als een blijde verkondiging: Hij is waarlijk opgestaan!

Maar let er op dat er geen norm gesteld wordt voor het uur. De dag staat vast, maar op welk uur van de dag ze samenkwamen wordt niet voorgeschreven.

Plaatselijke kerkorganisatie

De brieven van Paulus en het boek der Handelingen bieden ons gegevens hoe de kerk georganiseerd werd. Wij weten b.v. dat er ambtsdragers waren. Hand 14:23 zegt: 'En nadat zij voor hen in elke gemeente oudsten hadden aangewezen, droegen zij hen onder bidden en vasten den Heer op, in wie zij geloofd hadden'. Er is verschil van mening over de vraag hoe deze ouderlingen gekozen werden. Persoonlijk geloof ik dat we hier geen duidelijke aanwijzing voor krijgen. Maar het is onloochenbaar dat er ouderlingen waren. De kerk bestond niet uit een roep gelovigen, zonder verdere organisatie. *De derde norm is dus dat er ambtsdragers (ouderlingen) waren die de verantwoording droegen voor de plaatselijke kerken. Zendingsactiviteit resulteerde niet alleen in bekeringen, maar resulteerde in kerken met ambtsdragers.*

Ouderlingen en diakenen

Het beeld van de kerk begint zich steeds duidelijker af te tekenen in het Nieuwe Testament. Denk b.v. aan de opmerkelijke passage in Hand. 20:17-37 waar Paulus afscheid neemt van de kerk van Efeze, een kerk die hem heel lief was en waar hij lang gewerkt had. Hij wilde niet naar de stad zelf gaan, omdat de tijd hem daartoe ontbrak, dus hij bleef in de zeehaven van Milete, ongeveer 50 of 60 km van Efeze en vroeg de ouderlingen van Efeze hem daar te ontmoeten. Paulus spreekt hen dan toe. In vers 28 lezen we: 'Ziet dan toe op uzelf en op de gehele kudde, waarover de Heilige Geest u tot opzieners gesteld heeft, om de gemeente Gods te weiden, die Hij zich door het bloed van Zijn Eigene verworven heeft'. Hier worden twee opdrachten gegeven. Zij moeten waakzaam zijn dat niemand valse leer brengt. Zij moeten tucht uitoefenen, maar ze moeten meer zijn dan een rechtscollege. Zij moeten ook de kudde weiden. Ze moeten er voor zorgen dat de kerk niet aan bloedarmoede gaat lijden. Van deze beide opdrachten mag noch de een noch de andere verwaarloosd worden. Ze zijn beide van vitaal belang. Het Woord Gods moet zo aan de kerk gepredikt worden, dat valse leer en onchristelijke levenspraktijk geweerd worden (daar dient ook de tucht voor) maar aan de andere kant mag de kerk ook niet verschromen en verkommeren door gebrek aan geestelijk voedsel. De kerk moet gevoed worden met het levende Woord. Hierin zit het begrip onderwijzen, maar in het woord 'voeden' zit meer: de kerk moet er op kunnen leven. Het ligt voor de verantwoordelijkheid van de ambtsdragers dat ze doen wat nodig is om de kerk waarlijk te doen leven.

In 1 Tim. 5:17 geeft Paulus aan dat er twee soorten ouderlingen waren: 'Aan de oudsten die goede leiding geven, komt dubbel eerbewijs toe, vooral hun, die zich belasten met prediking en onderricht'. Er waren dus ouderlingen die zich toelegden op prediking en onderricht.

Naast de ouderlingen waren er ook diakenen. Hand 6:1-6 zegt ons dat zij belast waren met de distributie van geld en voedsel aan hen die het nodig hadden. De vierde norm is dus dat er diakenen moeten zijn die verantwoordelijk zijn dat de gemeenschap der heiligen ook functioneert op materieel gebied. Als de praktijk van deze gemeenschap serieus genomen wordt, dan ligt hier een belangrijke en vaak moeilijke taak, die alleen maar vervuld kan worden door mensen die vol zijn van de Heilige Geest, zoals vermeld wordt van de eerste diakenen. Denkt u eens in wat het zou betekenen als kleurlingen uit de achterbuurt lid zouden worden van een middle-class of upper-class gemeente.

Tucht

De vijfde norm is dat de kerk christelijke discipline of tucht moet uitoefenen. Op vele plaatsen in het Nieuwe Testament wordt het principe van de zuiverheid in leer en leven benadrukt. We kiezen als voorbeeld 1 Cor. 5:1-5. De kerk mag niet als een amoëbe zijn, zodat niemand het verschil kan aanwijzen tussen kerk en wereld. Er moet een scherpe scheidslijn zijn tussen de wereld en de kerk, tussen hen die in de kerk zijn, en hen die daarbuiten zijn. Paulus schrijft: 'Inderdaad, men spreekt van hoererie onder u, en zulk een hoererie, als zelfs onder de heidenen niet (voorkomt), dat iemand

leeft met de vrouw van zijn vader. En gij zijt opgeblazen in plaats van u veeleer te bedroeven, en dus de bedrijver van die daad uit uw midden te verwijderen? Want mijnerzijds heb ik, hoewel lichamelijk niet, maar naar de geest wel aanwezig, vonnis geveld over hem, die op zulk een wijze zo iets heeft begaan. Wanneer wij vergaderd zijn, gij en mijn geest met de kracht van onze Heer Jezus, leveren wij in de naam van de Heer Jezus dien man aan de satan over tot verderf van zijn vlees, opdat zijn geest behouden moge worden in de dag des Heren'. Het simpele feit is, dat tucht in de kerk belangrijk is. Een kerk zonder tucht over leer en leven is niet een kerk die leeft naar de normen van het Nieuwe Testament.

Kwalificaties voor het ambt

De zesde norm is dat er speciale kwalificaties zijn voor ouderlingen en diakenen. De Schrift zegt ons niet alleen dat er ambtsdragers moeten zijn, maar geeft ook duidelijk aanwijzingen welke eigenschappen deze ambtsdragers moeten hebben. We vinden de regels op twee plaatsen: 1 Tim. 3:1-13 en Titus 1:5-9. De kerk mag hier geen water in de wijn doen, en mag ook niet eigenwillig andere kwalificaties eraan toevoegen op gelijke voet met wat God geboden heeft. Alleen de schriftuurlijke maatstaven hebben absoluut gezag.

Paulus schrijft in Titus 1:5: 'Ik heb u op Kreta achtergelaten met de bedoeling, dat gij in orde zoudt brengen hetgeen nog verbetering behoeft, en dat gij, zoals ik u opdroeg, in alle steden als oudsten zoudt aanstellen mannen die onberispelijk zijn. . .' De situatie was dus dat kerken geïnstitueerd waren, maar hiermee was het werk nog niet voltooid, omdat er nog geen ouderlingen waren aangesteld en bevestigd. Titus moet zodoende Paulus' werk afmaken en zo de kerken op het peil te brengen dat elke Nieuwtestamentische kerk behoort te hebben.

De eerste synode

De vormgeving van de kerk omvat wijdere verbanden dan in de plaatselijke kerk worden gevonden. Hand. 15 laat ons zien dat de plaatselijke kerken niet een geïsoleerde grootheid waren. Afgevaardigden van plaatselijke kerken kwamen in een kritieke situatie bijeen in Jeruzalem. Deze vergadering wordt meestal het apostelconvent genoemd, maar een convent is niet een officiële kerkelijke vergadering. Daarom is de naam 'synode' beter. Het punt in kwestie was van het hoogste belang: hoe wordt een mens behouden? (Hand. 15:1). Het was een fundamentele zaak waar de hele boodschap van de kerk op gebouwd is. Het had te maken met de opvatting van de Joodse ceremoniële wet vervuld worden. 'En sommigen, uit Judea gekomen, leerden de broeders: Indien ge u niet laat besnijden naar het gebruik van Mozes, kunt ge niet behouden worden'. En zo werd een officiële vergadering van ambtsdragers samengeroepen (vers 6). -'

Allereerst werd de zaak bediscussieerd (verzen 7 - 12). Er werden veel vragen gesteld, die besproken werden. Vers 7 zegt: 'En toen daarover veel verschil van mening rees, stond Petrus op en zeide tot hen: Mannen broeders, gij weet dat God van de aanvang af mij onder u heeft verkoren. . .' Wat dan volgt is Petrus' getuigenis inzake deze kwestie. Even verder lezen wij: 'En de gehele vergadering werd stil en zij hoorden Barnabas en Paulus verhalen wat al tekenen en wonderen God door hen onder de heidenen gedaan had' (vers 12).

En zo was er over de dogmatische vragen een discussie en een getuigenis, eerst van Petrus en dan van Barnabas en Paulus. Uit vers 13 krijgen we de indruk dat er ook een voorzitter was: 'En nadat dezen uitgesproken waren, nam Jacobus het woord en zeide: Mannen broeders, hoort naar mij'. Er worden weinig bijzonderheden gegeven over de juiste gang van zaken maar het totaalbeeld is duidelijk. Er is iemand - Jacobus de halfbroer van Jezus, die de bespreking afrondt met een conclusie en er een schriftuurlijke grond voor aanvoert (vers 15-17), wat de grondslag is van het kerkelijk gezag.

Het besluit waartoe zij kwamen was niet gebaseerd op hun eigen theologische overtuigingen, maar het wortelde in het Oude Testament, in dit geval: Amos. Jacobus citeerde de profeet: 'Daarna zal Ik wederkeren en de vervallen hut van David weder opbouwen, en wat daarvan is ingestort, zal Ik weder opbouwen, en Ik zal haar weder oprichten, opdat het overige deel der mensen de Heer zoeken, en alle heidenen over welke mijn naam is uitgeroepen, spreekt de Heer, die deze dingen doet, welke van eeuwigheid bekend zijn'. Zo vinden wij hier een vergadering, een voorzitter, een appèl op de

Schrift, en een conclusie. Het komt me dus voor dat de zevende norm is, dat er plaats is voor vormgeving wijder dan de grenzen der plaatselijke kerk.

Ik zou hier aan toe willen voegen dat de achtste Bijbelse norm is dat de beide sacramenten van Doop en Avondmaal worden bediend.

Vormgeving en vrijheid

Twee belangrijke gegevens hebben wij nu gevonden. Ten eerste: in het Nieuwe Testament vinden we de vormgeving voor de kerk, door God geboden. Deze vormgeving is niet willekeurig - is door God gegeven voor de geïnstitueerde, georganiseerde kerk en is geldig voor elke eeuw, ook de twintigste. Ten tweede: er zijn grote terreinen van kerkelijke activiteit die vrij zijn, waarvoor geen normen gegeven worden. Naast een zekere vormgeving is er dus een mate van vrijheid.

Sommigen mogen denken dat er naast de acht normen die ik genoemd heb, nog andere zijn. Anderen mogen denken dat een of meer van de normen die ik noemde geen echte normen zijn. Maar hierop mogen wij niet vastlopen. Het principiële punt is dit, dat, nu we ons voorbereiden op het einde van de twintigste eeuw, er aan de ene kant zorg is voor de geïnstitueerde kerk die de normen handhaaft die God ons gegeven heeft, en aan de andere kant dat er volop ruimte is voor verandering. Wij gaan er van uit dat we de kerk geen bindingen mogen opleggen die uitgaan boven wat de Schrift gebiedt. Waar de Schrift geen voorschrift geeft kunnen we alleen maar adviseren. Hieruit volgt dit: *alles wat in het Nieuwe Testament niet voorgeschreven wordt inzake de kerk mag de kerk zelf in vrijheid regelen, onder de leiding van de Heilige Geest, voor die bepaalde tijd en die bepaalde plaats**. Met andere woorden: Het Nieuwe Testament zet grenspalen uit, binnen die palen is er volop vrijheid om aanpassing te vinden aan plaatselijke en tijdelijke situaties.

---

*In de Engelssprekende landen zijn kerken die het tegenovergestelde principe aanhangen: alleen dat wat geboden is, is geoorloofd. Maar dit standpunt is onhoudbaar. Immers dan zou het verkeerd zijn een kerkgebouw te hebben of een preekstoel in de kerk, het gebruik van psalmboeken, het gebruik van een bepaalde liturgie, het opstaan bij het zingen enz. enz. Als dit principe in de praktijk consequent werd doorgevoerd, dan betwijfel ik of enige kerk kon functioneren.

Het is dus niet verkeerd om bepaalde elementen toe te voegen aan de kerkelijke praktijken in eredienst en actie onder de leiding van de Heilige Geest, maar deze toevoegingen zijn nooit permanent: veranderlijke tijden kunnen ook veranderingen geven in de leiding van de Geest betreffende deze dingen. Historische antecedenten, die tot een bepaalde gedragslijn hebben geleid, hebben nooit bindende kracht. Als we dat ontkenden, zouden we evengoed de kerk kunnen binden aan het levenspatroon van de middenstand en dan beweren dat dit Gods wil was. Dit zou zondig zijn! Het is een veeg teken als we, bij het veranderen der tijden niet mee veranderen, onder de leiding van de Geest. Dit gaat op voor kerkrecht en kerkelijke praktijk: in een eeuw met radicale veranderingen zoals de onze is, een eeuw van omwentelingen, mogen we niet menselijke instellingen (ook al zijn ze historisch gegrond) beschouwen als absolute maatstaven. Dan zou de geïnstitueerde, georganiseerde kerk in een isolement raken en daar sterven.

Hoofdstuk 5

GEMEENSCHAP EN VRIJHEID IN DE PRAKTIJK

We keren nu weer terug tot het schriftuurlijk begrip van gemeenschap ten opzichte van de taak der diakenen die verantwoordelijk zijn voor de gemeenschap van de kerk op materieel terrein.

De Bijbel spreekt over de instelling van deze dingen zoals die in de kerk gevonden moet worden. Ik geloof trouwens dat, afgezien van de kerk, diezelfde instelling ook in andere verbanden van christenen duidelijk moet worden. Denk aan 1 Cor. 16:1 en 2: 'Wat nu de inzameling voor de heiligen betreft, doet ook gij, evenals ik het in de gemeente van Galatië geregeld heb: elke eerste dag der week legge ieder uwer naar vermogen thuis iets weg, en hij spare dit op, opdat er niet eerst na mijn komst inzamelingen moeten gehouden worden'. Paulus spreekt niet over het geven der tienden, maar over het geven naar vermogen. Evenals wij kwamen de christenen samen op de eerste dag der week en dan werden ze in de eredienst opgeroepen om te voorzien in de behoeften van de heiligen.

En op dit punt zijn wij, naar mijn mening, als christenen van de Reformatie, de koers kwijtgeraakt. Wij hebben een scherp onderscheid gemaakt tussen de zendingscollecte en de diakoniecollecte.

Natuurlijk moeten wij onze bijdrage geven voor de zending. Hoewel Paulus soms tenten maakte, kreeg hij ook meermalen giften zodat hij dan geen tenten hoefde te maken. Maar het punt in kwestie is dat er geen scherpe scheidslijn behoort te zijn wat de besteding van onze bijdragen betreft. Het blijkt uit de Schrift duidelijk dat de plaatselijke kerken een groot gemeenschapsgevoel hadden, een gemeenschap die het hele leven met alle levensbehoeften - inclusief de materiële noden - omvatte.

Zie hoe lief zij elkander hebben

Het is uit een oude, betrouwbare traditie bekend dat in de Griekse en de Romeinse wereld van de christenen gezegd werd: 'Zie, hoe lief ze elkander hebben'. Deze reputatie te hebben moet het ideaal zijn van elke kerk. Het is niet voldoende als alleen maar voldaan is aan de uiterlijke normen. Juist als in een huwelijk is het niet voldoende om alleen maar de officiële vorm te hebben. De vormgeving voor een seksuele verhouding is het huwelijk, zoals God dat heeft ingesteld. Het is geen menselijke instelling die we dus zouden kunnen wijzigen of zelfs afschaffen.

Het is niet altijd begrepen in onze kringen dat in het huwelijk ook plaats moet zijn voor een samenspel van de persoonlijkheden, dat binnen de huwelijksband een bron is van vreugde en geluk. De uiterlijke vorm is noodzakelijk, maar in die vorm is de vrijheid voor de werkelijkheid van persoonlijk samenspel. We moeten er samen iets van 'maken'. De uiterlijke vorm alleen is niet voldoende, want als er niets bijkomt, wordt de seksualiteit koud en dood. Er zijn huwelijken waar man en vrouw honderd procent trouw zijn aan elkaar en toch is dat huwelijk een verschrikking. Zó heeft God het huwelijk niet bedoeld.

We kunnen grote woorden spreken tegen de seksuele verwording, tegen de devaluatie van de seksuele moraal, maar daarmee zijn we er niet. In een wereld die steeds lelijker wordt en die toch snakt naar harmonieuze schoonheid, moeten wij laten zien dat in het kader van het huwelijk zuivere schoonheid te vinden is in de vrijheid van persoonlijk samenspel.

De gemeenschap in de praktijk

In de kerk is het precies zo. Tot aan de Wederkomst handhaven wij het patroon, het kader, dat de Schrift aan de kerk heeft voorgeschreven. En nu gaan wij een gemeenschap beleven in die kerk die zich uitstrekt over het hele leven en alle levensbehoeften - met inbegrip van de materiële behoeften. Denk aan de eerste positieve eigenschap die een ouderling moet bezitten volgens Titus 1:8 - dat hij gastvrij moet zijn. Een ouderling mag niet gekozen worden op grond van alleen maar negatieve redenen, om wat hij niet is, nee - er is een positieve grond: zijn huis moet open staan voor bezoekers! Hier vinden we de medemenselijkheid die laat zien dat er gemeenschap is in onze kringen, iets wat het humanisme nastreeft als ideaal, maar niet verwezenlijken kan.

Het humanisme praat veel over de Mens, met een hoofdletter M, maar het zegt ternauwernood iets over de enkeling. Het heeft een humanisme opgebouwd op de Verlichting uit de 18e eeuw, maar het resultaat is wanstaltig. Het is onze taak om een gemeenschap op te bouwen die realistisch en waarachtig is, en niet maar een holle leus op een spandoek dat we zo nu en dan eens omhoog steken.

Het is niet voldoende om te zeggen dat wij de waarheid hebben, nee - we moeten laten zien (en de wereld kijkt daarnaar) dat deze waarheid niet maar alleen zielen naar de hemel brengt, maar dat het leven in al zijn schakeringen van ogenblik tot ogenblik betekenis krijgt. De wereld ziet toe of we die waarheid ook in praktijk brengen, en ziet dat er iets wereldschokkends plaats vindt: dat mensen elkaar behandelen als mensen. De kerk moet daartoe in staat zijn, omdat wij weten wie wij zijn en wie de ander is - allereerst een mens geschapen naar het beeld Gods, en vervolgens broers in de kerk en de christelijke gemeenschap op grond van het vergoten onschuldig bloed van Christus. De kerk zal in onze generatie niet staande kunnen blijven, de kerk zal het karakter van een stoottroep verliezen tenzij zij het juiste evenwicht weet te bewaren tussen vorm en vrijheid in heel het kerkelijk handelen; tenzij de kerk staat in de christelijke leer en terzelfder tijd een christelijke gemeenschap bouwt die opvalt door schoonheid en waarachtigheid.

Wanneer mensen luisteren naar de boodschap van de kerk - vooral van een vrijzinnige kerk - gebeurt het maar al te vaak dat ze alleen maar gepraat horen over God. Maar ook als ze luisteren naar

een Bijbelgetrouwe orthodoxe kerk, horen ze vaak alleen maar gepraat over God. Als dat zo is dan moeten wij ons diep schamen, en er vergeving voor vragen. Als de Schrift spreekt over gemeenschap en gastvrijheid, dan gaat het niet maar om vage algemeenheden, maar dan gaat het over zaken die meetellen en die waarneembaar moeten zijn. Jacobus schrijft: 'Indien gij echter de koninklijke wet vervult - hij doelt hier op Christus die de koninklijke wet gaf - naar het Schriftwoord: Gij zult uw naaste liefhebben als uzelf, dan doet gij wel' (Jac. 2:8). En in vers 15-16 komt hij onder de leiding van de Heilige Geest er op terug, om het er in te hameren: 'Stel, dat een broeder of zuster gebrek heeft aan kleding en aan dagelijks voedsel, en iemand uwer zegt tot hen: Gaat heen in vrede, houdt u warm en eet goed, zonder hen echter van het nodige voor het lichaam te voorzien, wat baat dit? Zo is het ook met het geloof: indien het niet met werken gepaard gaat, is het, op zichzelf genomen, dood'.

Het heeft geen zin om over gemeenschap of naastenliefde te praten als we de onplezierige karweitjes, die erbij horen, ontlopen. Dan vloeken onze daden met onze woorden. Ik ben ervan overtuigd dat de mensen van de twintigste eeuw, waar ook ter wereld, niet geïnteresseerd zijn in een kerk die de zuivere leer heeft, en een gezonde kerkelijke organisatie, maar die tekort schiet in waarachtige gemeenschap.

Het gaat hier niet om wat de wereld eist, maar om wat Gó d eist. Nu het Lam Gods het verzoenend offer gebracht heeft is in principe alles weer hersteld wat door de zondeval verbroken was. Dat herstel is niet volkomen maar het is er in principe, en het moet zichtbaar worden. Eén van de tragische gevolgen van de Val is de vervreemding tussen de mensen. Het is het voorrecht - dat tevens een roeping inhoudt - van christenen, te weten dat door Gods genade deze vervreemding in principe, en wezenlijk, overwonnen is.

Het boek der Handelingen laat de realiteit hiervan zien: 'En de discipelen besloten dat elk van hen naar draagkracht iets zenden zou tot ondersteuning van de broeders die in Judea woonden' (Hand. 11:29). Hier vinden we iets opzienbarends: Grieken die geld sturen naar Ioden. Zoals de kerk in Antiochië dwars door alle rangen en standen heen groeit - van Herodes' pleegbroer tot de slaaf - zo overschrijdt de kerk hier ook de grenslijn tussen Joden en heidenen. En dit zijn geen woorden, of idealen, maar FEITEN. Toen de mensen in Antiochië hoorden dat de Joden in Judea - en dat was voor die tijd een heel eind weg! - in geldelijke moeilijkheden waren geraakt, legden ze geld bij elkaar en stuurden de opbrengst van de inzameling daarheen. En ze moesten er een lange reis voor maken. Maar ze wilden in de nood van hun broeders en zusters voorzien.

Laat mij het nog eens, met sterke nadruk, mogen zeggen: praat niet over liefde en gemeenschap als het niet in klinkende munt getoond wordt. Het is niet voldoende om er over te preken en te praten. We zullen in de praktijk moeten tonen dat we bereid zijn onze stoffelijke rijkdommen te delen met broeders in Christus, dichtbij en ver af.

In de jonge christelijke kerk vinden we het geval van twee mensen die op dit punt tegen God logen. 'Want er was ook niet één behoeftig onder hen; want allen, die eigenaars waren van stukken grond of van huizen, verkochten die en brachten de opbrengst van de verkoop en legden die aan de voeten der apostelen' (Hand 4:34). De communisten noemen dit communisme. Dat is niet waar. Het communisme komt met dwang. Maar hier was geen dwang. In Hand. 5:4 zegt Petrus tot Ananias die een deel van de opbrengst van zijn eigendom achterhield: 'Als het onverkocht gebleven was, bleef het dan niet van u, en was, na de verkoop, de opbrengst niet te uwer beschikking? Hoe kondt gij aan deze daad in uw hart plaats geven? Gij hebt niet tegen mensen gelogen, maar tegen God'.

De kerk legde geen verplichting op. En de staat had er niets mee te maken. Maar er was een drang die sterker was dan de staat kan bewerken, een drang bij christenen om voor elkaar te zorgen, met inbegrip van materiële steun - een drang van liefde, een drang van medeleven en gemeenschap die tot hulpbetoon bereid was in elke levenssfeer.

Vrijheid en vormgeving

Heeft de kerk in onze generatie nog toekomst? Alleen als de kerk niet alleen maar de schriftuurlijke vorm heeft in kerkrechtelijk opzicht, maar ook de schriftuurlijke vorm in waarachtige gemeenschap. Als die beide niet samen gaan, komt de kerk in verval.

We noemen onszelf Bijbelgelovige christenen. We hebben mannen die schouder aan schouder in de frontlinie gestaan hebben sinds het begin van de jaren dertig in de strijd voor erkenning van het Goddelijk gezag van de Schrift. Dat is prachtig, en we zullen die strijd moeten voeren tot aan de Wederkomst toe, ongeacht wat dat kost. Maar laten we toch beseffen dat, als we onszelf Bijbelgelovige christenen noemen, dit naar twee kanten werkzaam moet zijn: het betekent dat we spreken als de Bijbel spreekt, en zwijgen als de Bijbel zwijgt.

De opstellers van de Westminster geloofsbelijdenis hebben dit begrepen toen ze zeiden dat de autoriteit van de kerk administratief was en verklarend. Dat betekent dat op het gebied van de leer en op het gebied van het leven de kerk alleen dán de conscienties mag binden als het duidelijk is dat de gedragslijn ontleend is aan de Schrift door zeer nauwkeurige en onbevangen exegese.

We moeten spreken waar de Bijbel spreekt. Maar we mogen niet méér zeggen dan de Bijbel zegt. In elke vorm die de Schrift ons geeft is ruimte voor vrijheid. Of we nou een schilderij maken, of bezig zijn met een sociologisch probleem, of met opvoedingsmethoden - het is overal hetzelfde. De vorm van een school en de orde in een school is gebouwd op een uitgebalanceerde verhouding tussen vorm en vrijheid. Ik ben ervan overtuigd dat in zaken waarin de Schrift geen rechtstreekse richtlijn geeft we een gebied hebben waar we vrij zijn onze eigen weg te zoeken, overeenkomstig het geloof.

God had een extra hoofdstuk aan Handelingen kunnen laten toevoegen met gedetailleerde voorschriften op allerlei gebied. Maar Hij heeft dat niet gedaan. En we kunnen niet zeggen dat de Schrift dus tekort schiet. We moeten geloven dat wat God zegt in het geïnspireerde Woord bindend gezag heeft, maar ook dat we de vrijheid hebben, onder de leiding van de Heilige Geest beslissingen te nemen in zaken waarvoor de Schrift ons geen richtlijn geeft.

Als die vrijheid onder leiding van de Geest wordt uitgeoefend en als de kerk zich dus in deze dingen blijft aanpassen aan omstandigheden die steeds veranderen, dan blijft de kerk bestaan tot aan de Wederkomst. Maar laten we toezien dat wat historisch gegroeid is, of wat sociologisch in onze kraam te pas komt, nooit wordt aangezien voor een Schriftuurlijk beginsel. Dit gevaar is aanwezig in ons persoonlijk leven, maar ook in het kerkelijk handelen.

We mogen geloven dat de Heilige Geest ons leidt als we in situaties komen waarvoor de Schrift geen richtlijnen geeft. Het grote gevaar is dat wij menselijke voorschriften gelijk stellen met Schriftuurlijke principes. Ik geloof dat dit maar al te dikwijls gebeurt.

Hier vinden we de oorzaak van vele klachten, dat de kerk zo goed als dood is. Hier is de bron van zoveel verwarring in onze christelijke scholen en kerken. De scheidslijn wordt niet meer gezien tussen wat God geboden heeft en wat historisch gegroeid is.

Ik kan dat beter beoordelen dan anderen omdat mijn werk zich uitstrekt over vele landen. De historische ontwikkeling heeft oprechte christenen geleid tot zeer gevarieerde vormen van kerkelijk leven. Die gevarieerdheid is ook afhankelijk van tijdsomstandigheden. Er zijn perioden geweest - in de beginperiode bijv. - dat de kerk alleen maar samenkomsten had in particuliere huizen. Zij die tegenwoordig samenkomen in prachtige kerkgebouwen, mogen God dankbaar zijn voor die prachtige faciliteiten. Maar het is geen schriftuurlijk gebod dat er kerkgebouwen moet zijn. De kerk is wat anders dan het gebouw. Dat gebouw kan afbranden, en de kerk is er dan nog.

Er is een tijd geweest dat Priscilla en Aquila kerk hielden in hun huis. Was het daarom alleen maar kerkje-spelen? Natuurlijk niet. Wat blijkt er dan uit? Er blijkt uit dat de Heilige Geest op dit terrein der vrijheid in de ene tijd anders leidt dan in een andere tijd. Heeft Hij uw kerk ertoe geleid om een gebouw neer te zetten? Dat kan ik best waarderen. Betekent dat nu dat Priscilla en Aquila fout waren? Nee. Betekent het dan dat Priscilla en Aquila eveneens door de Geest geleid werden bij hun besluit thuis kerk te houden? Ja. Heeft dan uw gemeente het mis? Nee. Er is vorm en vrijheid. En er zijn wisselende omstandigheden.

De roeping om een christelijke gemeenschap te vormen, zichtbaar voor de hele wereld, is evenzeer een Goddelijk gebod als de geboden voor kerkelijke structuren. Maar binnen deze voorgeschreven normen zijn gebieden waar vrijheid is voor menselijke initiatieven en regelingen. En de Heilige Geest kan in de ene periode zú leiden, en in een andere periode zó, en dat geldt ook voor gelovigen

hiér en gelovigen dáár. Er kunnen verschillen zijn tussen kerken, die beantwoorden aan verschillende situaties.

Versteend conservatisme

De kerk heeft recht van bestaan ook aan het einde van de twintigste eeuw, maar niet als er versterking plaats vindt. Maar al te vaak zijn we daar zelf de bewerkers van. We onderscheiden niet tussen dingen die onveranderbaar zijn en dingen die veranderbaar zijn. Wij moeten altijd bereid zijn ons te laten leiden door de existentiële leiding van de Heilige Geest. We zien dat niet altijd zo, vooral niet als we in alles behoudend willen zijn. Er wordt soms gezegd dat we conservatief zijn in onze theologie omdat we oerconservatief zijn in alles. Dat is wel een schimpscheut, maar het is vaak waar.

Ik zou hier twee voorbeelden willen geven. Allereerst dit: er is een groep Duitse zendelingen in Zuid-Amerika. Ze hebben hun eigen normen. De diensten moeten in het Duits gehouden worden, want dat hebben ze altijd zo gedaan. En zo gaan ze naar de Zuid-Amerikaanse Indianen en beginnen hun Duits te leren zodat ze het evangelie kunnen verstaan.

Als u dat ongelooflijk vindt - zo gek zou uw kerk niet zijn! - loop niet te hard van stapel. Ik weet iets dergelijks van een kerk in de Verenigde Staten. Sommige leden van die kerk zijn er diep van overtuigd dat de kerk wat moet doen voor de negers. Het is een kerk waarin liefde tot God gevonden wordt, ze is zuiver in de leer en de leden, die ik zojuist bedoelde, hebben een uitzonderlijk goed contact tot stand gebracht met de negers. Eén van die mensen ziet het als zijn persoonlijke taak om voor de kinderen te zorgen. Het kost hem veel tijd. Elke zondagmorgen is hij vroeg op, gaat rond door de negerbuurt, en maakt de kinderen wakker. Hij moet ze zelfs uit hun bed trekken omdat ze veel te laat naar bed zijn gegaan. Hij helpt ze met aankleden en brengt ze dan naar de zondagschool. Daar krijgen ze boterhammen en melk zodat ze hun ontbijt niet mislopen.

Zijn werk is moeilijk omdat de kinderen pas halverwege de nacht naar bed worden gebracht in het getto en de morgendienst in de kerk is feitelijk te vroeg voor hen. Hij kreeg toen een idee en stelde op een gemeentevergadering voor - hij was ouderling - om de morgendienst wat later te houden. En de storm die opstak toen dat voorstel op tafel kwam! De morgendienst kan onmogelijk wat later beginnen . . .

We kunnen nu wel lachen - of huilen - over die Duitse zendelingen, maar wat hier in deze kerk gebeurde is minstens even erg.

Veel conservatieve christenen hebben een afkeer van liturgische diensten, waarbij de liturgie de voornaamste plaats krijgt in de dienst. Maar ze hebben hun eigen liturgie, de vorm waarin de kerkdienst gegoten wordt, en die is absoluut onveranderbaar! Voor hen is het ondenkbaar om de kerkdienst op een ander uur te houden, of om de orde van dienst te veranderen. Als er voorgesteld zou worden om b.v. de avonddienst een ander karakter te geven, dat de dominee niet preekt maar vragen beantwoordt, dan springen ze in het geweer alsof het evangelie wordt aangerand.

Maar er zijn allerlei mogelijkheden. De diensten kunnen variëren van de ene plaats tot de andere en van de ene tijd tot de andere. En een verandering zou in veel gevallen een verbetering zijn. Laten we toch de vrijheid die we hebben niet aan banden leggen!

Een ouderwets geestelijk probleem

Weigering om onder de leiding des Geestes veranderingen te overwegen, is niet een intellectueel, maar een geestelijk probleem. Het woord 'ouderwets' kan doelen op iets wat slecht is, maar ook op iets dat goed is. Het is goed om 'ouderwets' en vasthoudend te zijn in dingen die nooit veranderen omdat ze eeuwige waarheden zijn. Daaraan mogen we nooit knoeien en het is goed om in deze dingen ouderwets te blijven. Maar 'ouderwets' kan ook heel verkeerd zijn. Ik stel vaak de vraag aan jonge dominees en professoren die hier problemen hebben: Zou de Heilige Geest ooit ouderwets kunnen zijn in de slechte zin van het woord? Het antwoord is natuurlijk: nee. Wanneer wij als Bijbelgetrouwe mensen ouderwets zijn - niet in de goede maar in de slechte betekenis - dan moeten we beseffen dat het probleem in de grond van de zaak niet intellectueel is, maar geestelijk. Het wordt dan duidelijk dat we de draad kwijt zijn. We hebben het contact met de Heilige Geest, die nooit ouderwets in de slechte betekenis kan zijn, verloren.

De kerk heeft bestaansrecht in deze periode tot de Wederkomst. Maar er moet evenwicht zijn tussen vormgeving en vrijheid in het kerkelijk handelen alsook in de praktijk van de gemeenschapsbeoefening in de kerk. Er moet vrijheid zijn onder de leiding van de Geest, om te veranderen wat veranderd moet worden. Zo alleen kan de kerk haar roeping vervullen in steeds veranderende omstandigheden van tijd en plaats. Als we dit niet kunnen opbrengen dan geloof ik niet dat de geïnstitueerde kerk als levende kerk kan blijven bestaan. Dan treedt het proces van verstening in, en Christus wordt buitengesloten. Zijn heerschappij en de leiding van Zijn Geest worden dan lege woorden.

Laten we dankbaar zijn dat er vormgeving is. Laten we zorgvuldig nagaan of we niet gebonden zijn door onbijbelse richtlijnen die in de kerk nooit gevonden mogen worden. In kerkordening en kerkelijke activiteiten hebben we vele duidelijke Bijbelse normen. Maar waar de normen niet door de Schrift gegeven worden, daar moet elk onderdeel open staan voor discussie onder de leiding van de Heilige Geest.

Hoofdstuk 6

DE KERK MAG NIET ZWIJGEN

Ik geloof dat de kerk van vandaag in groot gevaar is. De toekomst ziet er donker uit. Er zijn zulke acute spanningen en bepaalde manipulaties die in de toekomst stellig ongelooflijk veel invloed zullen uitoefenen, dat de strijd van de laatste dertig jaar daarbij vergeleken maar kinderspel was.

De orthodoxe kerk schijnt er een voorliefde voor te hebben om achteraan te komen. We zijn nu eindelijk zo ver dat we het rassenprobleem ontdekt hebben, en de problemen van de grote stad. En natuurlijk, dat zijn echte problemen, en ze zijn niet te ontlopen, maar het grote probleem waarmee we naar mijn mening te worstelen krijgen in de komende dertig jaar - ik kan het mis hebben, en hoop dat ik het mis heb - is: een revolutie die een dictatoriaal bewind inluidt.

De maatschappij gaat veranderen. Ik geloof dat wanneer mijn kleinkinderen opgroeien, zij een cultuur zullen vinden die maar heel weinig lijkt op de cultuur in onze dagen. En de kerk van vandaag moet paraat zijn en oog hebben voor de problemen van morgen, en een antwoord daarop zoeken. Laten we ophouden met ons druk te maken over de vraagstukken van twintig en dertig jaar geleden. De kerk gaat het zwaar te verduren krijgen. Als wij de laatste jaren al erg vonden, hoe zullen we dan de moed vinden om de diepingrijpende veranderingen die voor de deur staan, op te vangen?

We verliezen veel jonge mensen. En het is geen wonder. Ze lopen weg aan alle kanten. Ik zou onmogelijk kunnen zeggen hoe veel jongelui uit christelijk milieu naar L'Abri zijn gekomen. Zij komen hier binnen vallen en zeggen: 'Jullie zijn onze laatste hoop'. Waarom? Ze hebben gezien dat niemand antwoord gaf op hun vragen en daarom willen ze met dat milieu en met die maatschappij niets meer te maken hebben. Het kan hun niet schelen wat er gebeuren gaat tegen de tijd dat ze 25 jaar zijn. Het kan hun niet schelen dat ze hun gezondheid op het spel zetten door het gebruik van drugs. De oudere generatie heeft hun niets gegeven dat de moeite van het bezitten waard is. Het enige wat hun gezegd is, is dat ze geloof moeten hebben. Ze hebben heel wat stellingen moeten slikken die niets te maken hadden met de problemen waarin ze gevangen zaten. Deze situatie plaatst ons onontkoombaar voor brandende vragen. Waar gaan we heen, en wat zijn onze problemen?

De voorzienbare toekomst

Of we nu in Holland, Canada, Australië, Engeland of de Verenigde Staten leven, of in een ander land waar de Reformatie vaste voet had, dat doet er niets toe. Overall geldt: zij die het historische christelijke geloof belijden zijn in de minderheid. De meeste christenen, voornamelijk zij die nog weten hoe het veertig, vijftig jaar geleden was, doen net alsof we nog in de meerderheid zijn, alsof de verhoudingen nog net liggen als indertijd. Maar alles ligt nu anders.

Een van de onbillijkste eisen die we aan onze jonge mensen kunnen stellen is de eis om conservatief te zijn. Echt christendom vandaag is niet conservatief vergeleken met de publieke opinie, de meningen die we aantreffen bij de grote meerderheid van onze medemensen. Echt christendom, ook nu, is revolutionair! Wie vandaag nog conservatief wil zijn, staat er letterlijk en figuurlijk naast. Conser

vatisme betekent dat we de oude toestand willen handhaven, maar die oude toestand is een hersenschim geworden: iets dat niet langer bestaat. Wij zijn momenteel een absolute minderheid. Als we 'bij de tijd' willen zijn moeten we onze jonge mensen leren om revolutionair te zijn, revolutionair ten opzichte van de slechte situatie waarin we verkeren.

U vraagt zich misschien af: wat bezielt die jonge mensen die niet langer thuis willen blijven? Er komen er naar L'Abri die afkomstig zijn uit de rijkste families van de wereld, uit de grootste luxe. Ze komen op blote voeten. Ze komen in blauwe spijkerbroeken. Waarom? Omdat ze het niet meer kunnen uitstaan dat hun ouders dansen voor het gouden kalf, een god maken van hun geld, ervan uitgaan dat het leven rijker en zinvoller wordt als ze er nog een auto bij kunnen kopen, hoewel de garage al vol staat . . .

Die jonge mensen zien het niet verkeerd. Ze hebben waarschijnlijk de verkeerde geneeswijze, maar hun diagnose is juist. Hun ouders die bij de mensen behoren die nog in 1970 de zwijgende meerderheid genoemd werd, spreken misschien nog als christenen, maar hun gepraat hangt in de lucht. Ze herhalen wat in het verleden gezegd is, en wat ze zeggen is misschien hetzelfde wat christenen zeggen, maar toch is het anders. Ze herhalen wat vroeger gezegd is, voorzover dat nu in hun kraam te pas komt.

En hier staan we dan, de historische, Bijbelgetrouwe christelijke minderheid. Wat zal de toekomst ons brengen? Als de nieuwlinkse stromingen en de anarchisten terrein winnen kunnen we alleen maar grotere chaos verwachten. En als chaos hand over hand toeneemt zullen de meesten die behoren tot de zwijgende meerderheid geneigd zijn om geweld met geweld te keren. Om daartoe in staat te zijn zullen ze meer en meer hun vertrouwen geven aan een sterke man die de gevestigde orde met kracht kan handhaven.

Waar staat de kerk dan als die situatie zich voordoet? We kunnen rustig aannemen dat de elite, die de gevestigde orde verdedigen gaat, (althans aanvankelijk) soepeler zal staan tegenover de kerk dan de linkse richting als die aan de macht zou zijn. En hier is een levensgroot gevaar: de kerk is geneigd om partij te kiezen voor de gevestigde orde en zich op te stellen als de pleitbezorger van het 'establishment'. Maar als de jeugd dit ziet gebeuren en opgroeit en de leiding overneemt in de volgende tien of twintig jaar, dan is het afgelopen met de kerk als instituut.

In de Verenigde Staten hangt in veel kerken de Amerikaanse vlag. Een andere vlag met een christelijk symbool hangt er dan naast. Betekent dit dat christendom en Amerika hetzelfde betekenen, op gelijke voet staan? Als dat idee bij die kerken aanvaardbaar is, dan vinden we hier een onheilspellend misverstand. Die twee staan niet op gelijke voet. De staat, elke staat, is ondergeschikt aan het Woord. Als we dus onze jeugd de indruk willen geven door de Amerikaanse vlag, of welke vlag ook, dat we op gelijke wijze trouw moeten zijn zowel aan het Woord als aan de staat, of zelfs als we er alleen maar mee willen zeggen dat die twee nauw verbonden zijn, dan is het hoog tijd om hierin verandering te brengen. Er hoeft niet veel te gebeuren of de staat wordt de vijand van de kerk. Voordat de kerk hiermee in het nauw komt moeten de kinderen, de jongelui, de oudere mensen en de ambtsdragers er goed van doordrongen zijn: Kerk en staat liggen op een verschillend vlak. God komt eerst, en daarna pas Caesar. Dit moet duidelijk geleerd worden in de kerk, op de zondagschool en in de jeugdclubs.

Het is altijd al zo geweest natuurlijk, maar vandaag is het meer dan ooit nodig dit aan iedereen duidelijk te maken. Als de predikant vanaf de preekstoel blijkt geeft dat de kerk voor hem niet gekoppeld is aan de staat of de maatschappij, dan behoudt hij zijn geloofwaardigheid tegenover de jeugd die naar hem luistert, ook al mogen ze dan van mening verschillen inzake Vietnam. Waar het in wezen op aankomt is natuurlijk niet dat wij als kerk onze geloofwaardigheid behouden tegenover de mensen, maar of wij zuiver staan tegenover God. Het is een zonde om enige loyaliteit te hebben die gelijk staat aan onze loyaliteit tegenover God. En het is hoog tijd om duidelijk te maken wat voor ons prioriteit heeft, voordat wij in de maatschappij onder een druk gesteld worden die ons - en de maatschappij zelf ook - ontwrichten gaat. Als die druk momenteel al zwaar weegt, besef dan dat die druk zeer beslist nog veel zwaarder gaat worden.

De maatschappij onder druk gezet

Wij zien aankomen dat in de komende jaren, de laatste decennia van onze eeuw, onze samenleving onder zware druk gezet zal worden. Toegeven aan deze druk zal ten gevolge hebben dat op allerlei gebied onze vrijheid wordt beknot.

Daar is allereerst het feit dat de herinnering aan de Reformatie van jaar tot jaar flauwer wordt. De hedendaagse generatie is groot gebracht door de eerste generatie van een na-christelijk tijdperk en de jongelui van tegenwoordig weten nauwelijks nog iets af van wat de Reformatie tot stand gebracht heeft. Onder de regeringspolitiek en de moraliteit is de basis weggeslagen en wat we hebben overgehouden is het onberekenbaar gevoelen van een hedonistische subjectivistische meerderheid van 51 procent. Er zijn alleen maar rekbare maatstaven, beheerst door sociologische gemiddelden en willekeurige richtlijnen.

Als gevolg van de wetenschappelijke omwenteling in de filosofie en de verschillende wereldbeschouwingen, die de openbaring als grondslag verworpen hebben, de hypermoderne wetenschap, die de mens beschouwt als een machine, het mysticisme dat werkelijkheid en redelijkheid verwerpt en tussen hemel en aarde zweeft, is het principe dat de regering en de wet gegrond zijn op Gods openbaring in de Schrift, als verouderd opgegeven. Er is geen spoor meer van te vinden in de theorie, de politiek en de dagelijkse praktijk. Zelfs de herinnering daaraan is praktisch verdwenen.

Zo komt het dat de maatschappij in de landen waar de Reformatie grote invloed had onder zware druk is gekomen, een druk die een grondige verandering teweeg brengt. Wat de grondslag was, is verdwenen en het perspectief waarin alles gezien wordt, is radicaal gewijzigd.

Het verlies van de waarheid

Een tweede factor van de toenemende druk, die nauw met de vorige verbonden is, is het feit dat de moderne mens niet langer gelooft in de waarheid. Hij gelooft niet langer in de antithese. In navolging van Hegel gelooft men in dialectische synthese. Er is een these, die ook een antithese heeft. Van geen van beide kan gezegd worden dat ze fout zijn of juist zijn. 'Waarheid' wordt tegenwoordig gevonden in een synthese. En zelfs de synthese blijft niet 'waar', want morgen kan er weer een andere these opgeld doen die van de synthese verschilt, en uit de combinatie van de synthese van gisteren en de nieuwe these van vandaag wordt de 'waarheid' geboren voor morgen. Vast staat alleen dat geen van al deze 'waarheden' absoluut is. 'WAARHEID' in de klassieke betekenis van het woord die de werkelijkheid doorlicht en toetst, en die geldt voor altijd, voor elke plaats, bestaat niet meer - zelfs niet als een ideaal.

Dit geldt zowel voor deze kant van het IJzeren Gordijn als voor de andere kant. Ik onderschat het gevaar van het Communisme niet - maar als we vandaag als een tovenaars met onze vingers konden knippen om de situatie te veranderen en er zou dan geen communist meer over zijn in de Westerse wereld, dan zou dat in geen enkel opzicht een oplossing zijn. Het probleem ligt hierin, dat de moderne mens, communist of niet, niet langer gelooft in de waarheid. Hij leeft bij een synthese naar Hegels model. De moderne mens gelooft dat de waarheid onvindbaar is. De vorige generaties hebben misschien de waarheid niet gevonden, maar ze geloofden tenminste dat de waarheid gevonden kon worden. Ze hadden als ideaal de waarheid te vinden. De moderne mens heeft dat ideaal als onbereikbaar opgegeven.

De moderne mens gelooft niet dat de waarheid bestaat, zelfs niet in de wetenschap. Het enige waar we houvast aan hebben is een statistisch gemiddelde. Ik sprak eens over 'wetenschap' in een Engelse universiteit. Ineens stond een jongeman op die zelf met wetenschappelijk onderzoek bezig was. Meneer, zei hij, u realiseert zich niet hoe zeer wetenschappelijk onderzoek een spel is, dat gespeeld wordt door de bovenste laag van de middenklasse.

Ik ben ervan overtuigd dat hij gelijk had. De wetenschap is maar al te vaak bezig, niet met het verheven doel de waarheid te vinden en te formuleren, maar zij houdt zich bezig met allerlei onderdeeljes zodat ze de grote en essentiële problemen links kan laten liggen.

Vervolgens: er zijn geen filosofische systemen meer, in de traditionele betekenis van filosofie. Er zijn alleen maar antifilosofieën. Existentialisme is een anti-filosofie omdat het probeert de belangrijke vragen te beantwoorden los van de rede. Taalkundige analyse, waarmee de meeste universi

teiten zich vandaag bezighouden, probeert niet eens de belangrijke vragen onder de loep te nemen. Moedwillig sluiten de taalgeleerden zich zelf op en beperken ze hun onderzoek tot het opstellen van definities op het gebied van de taal.

Dit betekent het einde van de Renaissance. De Verlichting, met zoveel humanistische trots begonnen, is gedegenereerd tot wanhoop.

Drugs dragen natuurlijk het hunne bij om het verlies van de waarheid te accentueren. En de afbraak van de normale syntaxis en de normale taal in het Schouwspel van het Absurde verstikt elke hoop op het vinden van de waarheid. Een groot deel van de moderne kunst, muziek en films, maakt de duisternis steeds groter. En bovenal het feit dat de absolute scheiding van wat natuurlijk en wat bovennatuurlijk is, algemeen aanvaard wordt, waardoor de waarheid als een allesomvattend begrip een hersenschim wordt. Op die manier wordt de moderne mens onder de druk van het relativisme gezet.

De aristocratie heeft de macht overgedragen

Een derde oorzaak van druk op onze maatschappij is dat er geen natuurlijk leiderschap is dat met gezag kan spreken en leiding kan geven aan onze cultuur. Nader omschreven: er is geen klasse meer die met een zekere vanzelfsprekendheid de leiding kan nemen. Er is geen groep mensen meer in de Verenigde Staten noch in Engeland die het respect van de massa heeft en waaruit leiders worden geaccepteerd. De situatie in Engeland en in de Verenigde Staten is natuurlijk niet gelijk. Het Engelse Hogerhuis dat vroeger voor evenwicht met het Lagerhuis zorgde, zou nu afgeschaft kunnen worden, zonder dat er in feite iets zou veranderen. En de mensen, vooral de jongere generatie, zien niet langer op naar het koningshuis en verwachten van die kant niet langer leiding in regeringsproblemen en de handhaving van culturele waarden. De Engelse aristocratie is een anachronisme geworden voor veel mensen in Engeland.

En in feite kan hetzelfde gezegd worden van de 'upper class' in de Verenigde Staten. Er zijn niet langer leiders die vanzelfsprekend respect en bewondering afdwingen van de grote massa. En bij de jeugd onder de dertig valt het oordeel over hen zelfs nog slechter uit.

Sociologisch verval

Een vierde factor van druk op onze samenleving is het feit van een sociologisch verval. Daarbij denken we natuurlijk aan de hippies, maar we vinden dit verval niet alleen bij de 'drop-outs'. De 'ambtenaren-mentaliteit', van mensen die 's morgens om 9 uur al op de klok kijken of het nog geen tijd is om op te houden, vind je overal. Vraag het aan zakenlui, die maar sporadisch mensen vinden die nog bereid zijn om verantwoordelijkheid te dragen. Vraag het de politieman die zijn ronde doet en hij zal er over klagen dat hij van het publiek geen hulp krijgt als iemand in moeilijkheden is.

Kort geleden stond in 'Newsweek' het verhaal van een politieagent in de Verenigde Staten die in zijn vrije tijd als taxichauffeur fungeerde. Hij werd overvallen door een paar passagiers. Hij had zijn revolver op zak, stapte uit zijn auto en hield zijn overvallers in bedwang. Langer dan een half uur moest hij om hulp roepen. Ramen werden opengeschoven en weer gesloten. Hij stond daar maar tot hij voelde dat hij het niet langer vol kon houden. Eindelijk kwam een dienstdoend agent voorbij die hem kon assisteren. Maar hij voelde zich terecht de dupe van een verschrikkelijk sociologisch verval.

Nog veel tekenender was wat een paar jaar geleden in New York gebeurde. Een meisje werd op straat verkracht en daarna doodgestoken terwijl er zo'n dertig mensen uit de ramen keken naar wat er gebeurde - en niet één van hen greep naar de telefoon om de politie te waarschuwen. Ze wilden er niets mee te maken hebben . . .

Zulke gevallen (er zijn er veel meer) bewijzen dat de samenleving de mensen als machines behandelt omdat men tot de conclusie gekomen is dat de mens niet meer is dan een machine. Denk niet dat aan de universiteiten en in intellectuele kringen de mens nog beschouwd wordt als een dier. Wij zijn daaraan voorbij. De mens wordt nu gelijk gesteld aan een rammelende machine. Vandaar dat de mens ver beneden zijn stand leeft.

Hiermee houdt de gang van zaken in de moderne technologie verband. De mens wordt beheerst door de machine. De machine is koning. Dat op zichzelf is al erg genoeg en zou onder alle omstan-

digheden spanningen opleveren, maar als de mens niet meer weet wat hij is, en zijn medemens als machines ziet, dan wordt heel het leven ondraaglijk.

De bevolkingsexplosie en het ecologisch probleem

Een vijfde zware druk, die onze samenleving nog niet eerder gekend heeft, is de bevolkingsexplosie en de hiermee samengaande ecologische ravage. We zouden deze beide onderwerpen apart kunnen behandelen, maar ze zijn nauw met elkaar verbonden. Een groot deel van de wereld raakt overbevolkt. Om u een idee te vormen van wat dit betekent, moet u het eens op kleine schaal brengen: in uw huis. Breng er tweemaal zoveel mensen in als er nu in wonen; kort daarna gaat u tot driemaal. Onvermijdelijk gaat de temperatuur omhoog - de psychologische temperatuur van mannen en vrouwen die niet voldoende ontplooiingsruimte meer hebben.

Benauwt het u niet soms, in een grote stad - zoveel mensen . . . zoveel mensen. Als u op een drukke autoweg rijdt, wat een mensen . . . wat een mensen. Denk dan eens terug aan de tijd dat er voor ieder mens een overvloed aan grond was - wat een rust en stilte.

Misschien denkt u dat in de Alpen, waar ik woon wel rust en vrede zullen heersen, maar ook hier geldt: waar je maar komt worden bergen vernield om er wegen aan te leggen en ook hier wordt het steeds moeilijker een rustige plek te vinden. We kennen het probleem in de Verenigde Staten. Daar zijn ze er toe overgegaan om natuureservaten te maken, maar het duurt niet lang of ook deze reservaten worden vernield doordat er zoveel mensen komen dat de wegen geasfalteerd moeten worden omdat ze door het drukke verkeer onbegaanbaar werden gemaakt, met het gevolg dat het er nu net zo druk is of je in de stad rijdt. De bevolkingsexplosie legt een zware druk op onze samenleving.

Hiermee gepaard gaat een totale ecologische vernieling. Laten we onszelf niets wijsmaken: we zitten in grote moeilijkheden. Niet alleen het Eriemeer is dood, ook het meer van Geneve is ziek. De zee is doodziek. Een ecologische noodtoestand! En wie nadenken in deze wereld houden hun hart vast voor wat er verder nog gebeuren gaat. Lees de krant zorgvuldig en u zult zien dat openlijk of omsluitend het idee wordt gepropageerd dat de enige manier om de bevolkingsexplosie en het ecologische probleem te hanteren is: een sterke mate van vrijheidsbeknotting.

De atoombom

De zesde omstandigheid die zware druk betekent is natuurlijk de atoombom en de waterstofbom. Voor bepaalde mensen is deze druk zelfs vreselijk benauwend. Waarom? Omdat de moderne mens niemand anders in het heelal kent dan de mens. Er is geen God, en er zijn geen engelen. En tot nu toe is er wetenschappelijk geen enkel bewijs dat er behalve op aarde ergens anders in het heelal bewust leven aanwezig is. Het enige dat voor een man als Bertrand Russell een zekere troost inhoudt is de biologische continuïteit van het menselijk geslacht. Maar ook een man als Charlie Chaplin zei: 'Ik voel me eenzaam'.

De moderne mens is eenzaam in de kosmos, want voorzover hij weet is hij de enige bewuste toeschouwer. Hij is de toevallige uitkomst van chemische processen en hij is uniek, en eenzaam, in de grote kosmos. Als de waterstofbommen met hun totale vermogen zouden exploderen en de hele mensheid zouden wegvagen, dan blijft er een hard en koud heelal over. Niemand nog die er naar kijkt, die het observeert. Niemand die de schoonheid en de ordelijkheid ervan kan waarnemen. Niemand meer die ziet hoe de wind een boom doet bewegen, die een vogel hoort zingen, een wolkenformatie ziet of een zonsopgang. In die eenzaamheid is de moderne mens ingekapseld. Dat is schrikbaar. Waar dient het alles voor? Als de waterstofbommen gaan vallen wordt het doodstil op de wereld.

Probeer u in te denken wat dit betekenen zou. Stel dat u het mooiste sonnet schreef dat ooit geschreven was. Zet het op een band en draai deze af met de grootste geluidsversterker die ooit geconstrueerd is. Laat deze werken op solarbatterijen zodat het 1000 jaar en langer draaien kan. Dan valt de waterstofbom. Er is geen God, er zijn geen engelen; er is geen bewust intelligent leven in al de galaxen van het heelal dat het geluid bewust zou kunnen horen. Waarom zou dat sonnet niet 5000 jaar lang kunnen klinken in een dove, koude, gevoelloze kosmos. Dat is de druk die op de moderne mens ligt. Waarom wel. Waarom niet.

De biologische bom

Er is een zevende bedreiging, die een grotere druk betekent dan de andere. Vooral in Europa zijn de geleerden ermee aan het worstelen. Het wordt vaak de biologische bom genoemd, een 'bom' die een heel wat grotere uitwerking heeft dan de waterstofbom. Ik overdrijf niet. Binnen twintig jaar zullen we in staat zijn om baby's te produceren zoals we ze hebben willen. De genetische ingenieurs hebben bijna alle problemen, die in de weg stonden, opgelost.

Het blijkt dat het boek van Aldous Huxley 'Brave New World', dat deze dingen aankondigde, geen luchtspiegeling is. Huxley beschrijft hoe baby's groeien in reageerbuizen. De staat kan dan bepalen welk peil van intelligentie ze krijgen en welke lichamelijke eigenschappen om ze geschikt te maken voor het werk dat ze moeten doen. Als er mensen nodig zijn voor bepaalde handenarbeid, dan worden er voor dat doel voldoende gekweekt, en zo gaat het op elk terrein. Dit was Huxley's visioen zo'n dertig jaar geleden, en het staat op het punt om verwezenlijkt te worden.

De moderne mens voelt geen morele verplichting om te doen wat hij behoort te doen en bijgevolg heeft hij alleen nog maar interesse in wat hij kan doen. En daarmee houdt hij zich bezig, ook al is hij zelf doodsbang voor de gevolgen. En de meest benauwende vraag is: wie gaat de baby's maken? Wie gaat uitmaken wat voor soort baby's nodig zijn? Wie gaat vorm geven aan de toekomstige generatie?

Het gaat hier niet om de keus van het geslacht: mannelijk of vrouwelijk; het is niet alleen maar de bedoeling de geboorte van mismaakte kinderen uit te sluiten. Daarmee houdt het experiment niet op. Het wordt eerder zo, als wat Aldous Huxley over drugs schrijft: je geeft drugs niet aan zieke mensen, maar aan gezonde. Zó gaat ook dit gebeuren. Het gaat niet om het uitsluiten van de geboorte van misvormde baby's, er wordt gemanipuleerd met de genen van gezonde baby's.

En afgezien nog van de biologische 'bom' staan wij op het punt om nieuwe, dodelijke ziektebommen te fabriceren die dienst kunnen doen als superwapens. Ziektekiemen waarvoor geen geneesmiddel bestaat. En het verschil met waterstofbommen is, dat ook elke kleine natie deze kiemen zonder veel moeite fabriceren kan.

Wat we bereikt hebben

Zo hebben we dan enkele factoren genoemd die een zware druk leggen op de maatschappij en de kerk van de twintigste eeuw. We zijn de reformatorische opvatting inzake de taak van de overheid kwijt. We hebben de waarheid verloren. Er is geen aristocratie meer die respect afdwingt. Persoonlijke verantwoordelijkheid wordt afgewezen. We hebben de sterke bevolkingstoename en het ecologisch probleem. We zitten met de waterstofbom en de biologische bom. Wij staan onder zware druk. Zo komt de weg vrij voor de manipulators.

Hoofdstuk 7

DE MODERNE MENS ALS MANIPULATOR

Het is zonder meer duidelijk: wij kunnen verwachten dat we hevig gemanipuleerd zullen worden. Wie zal de eerste zijn die er wetenschappelijk-systematisch gebruik van gaat maken? Zal het de nieuwe elite zijn die de gevestigde orde met totalitaire middelen gaat handhaven? Zal de elite uit het socialistische kamp de bestaande mogelijkheden uitbuiten? Onverschillig welke kant wint en alle politieke en culturele macht zal verkrijgen - er zijn thans mogelijkheden voor manipulaties beschikbaar zoals geen dictator in het verleden ooit gehad heeft. Die mogelijkheden liggen niet verborgen in de toekomst - ze zijn er vandaag, binnen het bereik van ieder die ze misbruiken wil.

Wetenschappelijke manipulatie

Laten we eens zien wat een man als Galbraith hierover heeft te zeggen. Hij stelt voor om het bestuur in handen te geven aan de staatselite die met haar filosofie alles denkt te kunnen regeren, en aan de natuurkundigen. Maar pas dan op! Kunnen wij de leiding in handen geven van een geleerde alleen maar omdat hij een witte jas aan heeft? Kunnen we vertrouwen dat zulk soort mensen, omdat ze geleerden zijn, zich niet schuldig zullen maken aan manipulatie? Het ene voorbeeld na het andere

kan worden aangehaald om aan te tonen dat zogenaamd wetenschappelijke mensen niet langer naar objectiviteit streven.

Denk aan wat Alfred North Whitehead zei, dat het christendom de moeder is van de moderne wetenschap doordat het een levensbeschouwing leerde waarin wetenschappelijke baanbrekers als Galileo, Copernicus en Francis Bacon stelden dat de structuur van de wereld en van het heelal na te speuren was, en begrepen kon worden door de menselijke rede, omdat het alles geschapen was door een redelijke God. Daarom waren ze niet verbaasd dat de mens door onderzoek, studie en conclusie de orde kon vinden in het heelal.

De moderne mens gaat niet langer uit van deze veronderstelling. Ik ben ervan overtuigd dat de wetenschap die we voorheen gekend hebben en die er naar streefde om objectief te zijn, nu op een dwaalspoor is daar deze filosofische basis is weggebroken. Ik heb veel collega's in de wetenschappelijke wereld met wie ik samenwerk en ik ken er heel wat die het met me eens zijn, dat het ideaal van objectiviteit steeds meer vervaagt. Een duidelijke illustratie hiervan biedt Edmund Leach, een briljant geleerde, een gezaghebbende antropoloog van de universiteit in Cambridge. Hij is de man die de zgn. Reith-colleges gaf in Engeland. Leach schreef in 'The New York Review of Books' (3 febr. 1966) dat er vroeger twee theorieën over evolutie bestonden. De meest populaire, die tenslotte algemeen aanvaard werd, was dat het evolutieproces op één plaats begonnen is, waardoor alle rassen eenzelfde oorsprong hebben. De andere theorie (die aanvankelijk evenveel aanhangers had als de eerste maar geleidelijk zwakker werd en momenteel heel weinig geloof meer vindt) is, dat evolutie plaats vond op verschillende ver uiteen liggende plaatsen en tijden. Volgens deze theorie is de evolutie verder gevorderd daar waar zij eerder plaats vond, terwijl evolutie die later begon thans nog op een lager peil staat.

Leach schreef in het bovenbedoelde artikel dat de laatste keer dat de tweede theorie, die van de veelvoudige evolutie, verdedigd werd, de oppositie hiertegen van de president van de Princeton Universiteit kwam. Deze president was een christen, en hij verwierp de theorie op grond van Gods openbaring. Leach zegt dan dat ook hij deze vorm van evolutie verwerpt, zij het niet op dezelfde grond. Zijn reden is te vinden in het feit dat met deze theorie de deur geopend wordt voor rassen-discriminatie. Daarom is hij een voorstander van de eerstgenoemde hypothese over de evolutie.

Let er nu op wat er eigenlijk gaande is. We vinden hier een niet-objectieve sociologische vorm van wetenschap. De conclusies worden bepaald niet door feiten, maar ze worden passend gemaakt aan wat de onderzoeker wil vinden om sociologische redenen. Dit nu is een vorm van wetenschap die de maatschappij gaat manipuleren door wetenschappelijke 'feiten' te manipuleren. Ik kan niet inzien hoe iemand die er geen fundamentele principes op nahoudt, die de zekerheid verwerpt waaruit moderne wetenschap is voortgekomen, in staat zal zijn het ideaal van objectiviteit te handhaven. Enerzijds zie ik de wetenschap steeds meer technologie worden en anderzijds gaat het sociologische element overheersend worden en zo wordt de wetenschap een instrument voor manipulatie in de hand van haar beoefenaars. Wees dus uiterst voorzichtig met de beweging die aan wetenschapsmensen het recht wil geven de koers te bepalen. Zij zijn niet neutraal in de betekenis van wetenschappelijke objectiviteit die in het verleden nagestreefd werd. Objectiviteit is een mythe die gedoemd is vergeten te worden vanwege het simpele feit dat deze mensen van de wetenschap daar geen enkele basis voor hebben. Vergeet niet dat voor hen de moraal bepaald wordt door het gemiddelde van de publieke opinie. En hier vinden we een vorm van manipulatie die meer en meer plaats zal vinden als de leiding in handen komt van een elite van rechts of van links - en het grootste gevaar dreigt van de kant der elite, die de bestaande orde desnoods met geweld wil handhaven.

Manipulatie van de wet

In een vorig hoofdstuk hebben we al de vinger gelegd bij het verschuiven van het Reformatorische begrip van de wet, die uitgangspunt neemt in Gods openbaring, naar de moderne sociologische wetsopvatting - waarbij de rechtbank als wet aanneemt dat wat volgens de rechters sociologisch aanvaardbaar is. Bij deze opvatting worden zelfs de grondwet en de jurisdictie plooibaar gemaakt. En zoals de sociologische wetenschap in het algemeen een bron vormt voor manipulatie, zo geeft met name deze sociologische opvatting van de wet onbeperkte mogelijkheden tot manipulatie.

Manipulatie van de geschiedenis

De geschiedbeschuwing en de geschiedbeschrijving zijn al evenmin gevrijwaard van manipulatie. In 'Newsweek' van 10 maart 1969 stak Arnold Toynbee een voetzoeker af. Hij beweerde dat er in Amerika altijd al rasvermenging is geweest en als bewijs hiervoor noemde hij George Washington die in het slavenverblijf seksuele gemeenschap zou gehad hebben met een slavine en daarbij een kou opliep, die de oorzaak van zijn dood werd. Zelfs Newsweek voelde zich verplicht een voetnoot hierbij te plaatsen, dat er geen enkele grond was voor deze bewering.

Was het verhaal dan bedoeld als een grap? O nee, hier was sprake van manipulatie, want de mensen nemen aan dat wetenschapsmensen vaststaande feiten versnelden, ook al zijn het subjectieve fantasieën. Uit de laatste jaren zijn tientallen voorbeelden hiervan te vermelden.

Geschiedschrijving heeft altijd problemen met zich mee gebracht, maar nu het idee is verworpen dat er een mogelijkheid is de werkelijkheid getrouw weer te geven, en de grens wordt uitgewist tussen geschiedenis en de fantasie die de geschiedschrijver als geschiedenis presenteert om daarmee zijn eigen ideeën te propageren, komen er grote mogelijkheden om de geschiedenis te gebruiken als een instrument voor manipulatie.

Neem b.v. de film 'Bonnie en Clyde'. Iedereen denkt dat hij nu de geschiedenis van Bonnie en Clyde kent. Nu we de film gezien hebben weten we er alles van. Feit is echter, dat de film grotendeels fantasie was. Het was een sociologische bewerking van geschiedenis die diepe indruk maakte op duizenden en duizenden mensen, omdat ze geloofden dat ze de waarheid zagen in historische vorm. Maar zo was het niet. De filmmaatschappij werd dan ook aangeklaagd wegens laster, en er werd een schadevergoeding van miljoenen dollars geëist, maar de gevolgen waren niet ongedaan te maken: het publiek was gemanipuleerd.

Een zeer duidelijk voorbeeld is het toneelstuk 'Luther', geschreven door de engelse schrijver John Osborne. Het heeft de auteur een grote reputatie bezorgd, maar de geschiedenis werd door hem geweld aangedaan, vooral in de laatste regels. Aan het einde van het toneelstuk wordt Maarten Luther aangesproken door Staupitz, de oude man die zogenaamd abt was van het klooster dat Luther verlaten had. Staupitz vraagt: 'Toen je voor de Rijksdag in Worms stond... waarom heb je toen niet een dag bedenktijd gevraagd?' Luther denkt even na en zegt dan: 'Ik was niet zeker van mezelf'. Daarop vertrekt Staupitz en Luther neemt zijn zoontje uit de armen van zijn vrouw en staat alleen op het toneel met het kind in zijn armen en zegt zachtjes: 'We moesten nu maar naar bed gaan hé? Nog een korte tijd en je zult me zien. Dat is een woord van Christus, mijn jongen. Ik hoop dat het zo zijn zal. Ik hoop het. Laten we het maar hopen he? Laten we het maar hopen . . .' Dan doven de lichten en het spel is uit. De toneel-criticus van The Times schreef: is het niet interessant dat Osborne die laatste zin eraan toe moest voegen om het toneelstuk modern te maken? Maar Luther kim nooit gezegd hebben wat Osborne hem in de mond legt. De zekerheid des geloofs die Luther had en die gefundeerd was op de Schrift, wordt hier weg-gemanipuleerd met een paar regels die wel knap, maar totaal onjuist zijn. Duizenden echter aanvaardden dit als geschiedenis. De feiten worden verwrongen, christelijke idealen worden verdoezeld en de grondslag van het Protestantisme wordt weggesloopt door onwaarheden als feiten voor te stellen.

Hetzelfde kan gezegd worden van Nat Turner. William Styron schreef een boek 'De belijdenissen van Nat Turner' en het presenteert zichzelf als de geschiedenis van Nat Turner in zijn negerrevolutie. Maar wat de meeste mensen niet weten is dat alles wat werkelijk van Nat Turner bekend is maar een paar bladzijden in beslag zou nemen. De rest van het boek - inclusief de seksuele bekoring die hij onderging van een blank meisje, - en de religieuze passage is zuiver fantasie. Als sociologisch instrument voor manipulatie is het boek een magnifieke prestatie. Als het publiek de indruk heeft dat wat hun hier geboden wordt historisch is, aanvaardden ze voetstoots allerlei feiten die ze nooit zouden aanvaardden als ze hetzelfde lezen in een roman.

Het boek 'Hawaï' van Mitchener is eveneens een sprekend voorbeeld. Dit boek dient zich aan als geschiedenis, maar er wordt een totaal verwrongen beeld van het christelijk geloof aan de lezer voorgespiegeld. Hetzelfde kan gezegd worden van het toneelstuk 'Soldaten' van Rolf Hochhuth waarin Churchill wordt afgekraakt. Er is geen zier van waar dat Churchill opdracht gaf een Poolse generaal dood te schieten. Maar door Churchill zo te tekenen kon Hochhuth manipuleren en op in

dringende wijze verzet aantekenen tegen elk begrip van macht en autoriteit. Mensen die een uitvoering van dit toneelstuk bijwonen gaan naar huis met de overtuiging dat Churchill een schurk was en dat geen enkele gezagsdrager te vertrouwen is.

Manipulatie in de godsdienst

Manipulatie vinden we overal, maar nergens zo sterk als in modernistische theologie en religie. De moderne theologie gebruikt dezelfde woorden als de orthodoxie, maar geeft er een andere betekenis aan. Zo worden de woorden 'Christus' en 'God' en andere namen en woorden gebruikt als een vlag die de lading moet dekken en de theologische manipulator hoeft niet anders te doen dan die vlag op te houden, en een eigen gekozen weg inslaan, en de goegemeente moet dan maar volgen.

Het duidelijkste voorbeeld hiervan kunnen we misschien vinden in de z.g. 'situatie-ethiek'. De ethiek bijv. die geleerd wordt aan de Cambridge universiteit en die product is van de theologie in Cambridge verklaart dat het een daad van praktisch christendom is om met een meisje te slapen als zij dat nodig heeft. Door dit praktisch christendom te noemen wordt het voor velen aannemelijk en ze realiseren zich niet dat de christelijke seksuele ethiek met voeten getreden wordt.

De schilderijen van Salvadore Dali doen precies hetzelfde, niet met woorden maar met symbolen. Neem b.v. zijn weergave van de kruisiging. Toen hij dit schilderde had hij zich afgewend van het surrealisme en was hij een moderne mysticus geworden. Maar geloof nu niet dat hij na die overgang historisch betrouwbaar schilderde. Zijn schilderij van het laatste avondmaal, die in de National Gallery hangt is geen vertolking van een avondmaal, waarvan tijd en plaats historisch vaststaan. Niets van dat alles. Het is een mystieke benadering. Salvadore Dali gebruikt deze symbolen om te zeggen wat Salvadore Dali zeggen wil. En dat is alles.

De Beatles deden hetzelfde in hun ontwikkelingsgang van Rock naar drugs naar psychedelische muziek tot ze terecht kwamen in de oosterse religie. Zij manipuleerden door religieuze woorden te gebruiken.

Maar ik geloof dat de nieuwe theologen, zowel de progressieve rooms-katholieke als de protestantse het meeste succes zullen hebben met het gebruik van lege religieuze woorden. Het komt me voor dat zij veel meer mogelijkheden hebben dan b.v. de Beatles of Salvadore Dali en wel door twee belangrijke oorzaken. Allereerst hebben ze de steun van een religieuze organisatie achter zich. In bijna elke grotere kerkgemeenschap hebben ze de touwtjes in handen. En in de tweede plaats: ze gebruiken dezelfde woorden die de mensen gewend zijn te horen en ze introduceren geen vreemde exotische woorden zoals de Beatles dat deden.

Het zou me helemaal niet verbazen wanneer in de toekomst zelfs het communisme de mensen gaat manipuleren met religieuze in plaats van met atheïstische woorden. Ik meen daarvan thans reeds iets te kunnen opmerken bij theoretici buiten Rusland. Hoe dan ook, zeker is dat wij in de westerse landen openstaan voor totale manipulatie door middel van inhoudloze religieuze woorden. Dit is geen theorie, denk maar aan de atheïst Julian Huxley die al jarenlang de pleitbezorger is geweest van de methode om religie op deze manieren te gebruiken. De ecologische druk heeft de weg gebaad voor manipulatie met religieuze termen op een andere manier: van vele kanten wordt beweerd dat we de ideeën van het pantheïsme zullen moeten aanvaarden omdat we dan alleen de problemen van de ecologie kunnen oplossen. Zo wordt het pantheïsme ons aanbevolen niet als de waarheid, maar als een mogelijkheid tot manipulatie van de maatschappij. We kunnen hier aan toevoegen dat dit niet tot een conflict leidt met de moderne theologie, want die staat al onder de invloed van het pantheïsme.

Manipulatie in toneel en kunst

In het Theater van het Absurde, in Marcel Duchamps suggestieve manipulaties, in een groot deel van wat de t.v. laat zien, in de bioscoop, in psychedelische muziek, in operettes en kunst worden we beroofd van de controle door ons verstand.

In musea over de hele wereld worden de toeschouwers overgeleverd aan de grillen van de kunstenaars. Volwassenen, en ook zelfs kinderen, die naar schilderijtentoonstellingen gaan worden onderworpen aan manipulatie, of zij het zich bewust zijn of niet. Zij begrijpen de zin van een schilderij niet, hoelang ze er ook naar kijken. Neem als voorbeeld de schilderijen van Duchamp 'De bruid

ontkleed door haar vrienden die nog vrijgezel zijn' of 'Le passage de la vierge à la mariée' (de overgang van de maagd naar de getrouwde staat). Wat de schilder tot uitdrukking wil brengen blijft onzeker, maar de toeschouwers zijn als stopverf in de handen van de artiest. Het jonge stel, dat hand in hand naar Duchamps werk staat te kijken zal grote moeite hebben om die avond 'nee' te zeggen tegen hun verlangens. Het verstand wordt uitgeschakeld. De mens wordt gemanipuleerd.

Het is uiterst belangrijk goed te beseffen dat de uitschakeling van het verstand, die overal op elk terrein te vinden is doordat het hele leven gezien wordt als zich afspelend op twee vlakken - boven en onder - deze vormen van manipulatie steeds beter mogelijk en alomvattend maken.

Manipulatie in de televisie

Met de televisie is het misschien nog het ergste gesteld. Malcolm Muggeridge heeft hier behartigenswaardige opmerkingen over gemaakt. Hij zegt dat het publiek overtuigd is de werkelijkheid te zien als ze naar de t.v. kijken, en ze zijn er zich niet van bewust dat wat ze zien eigenlijk fantasie is. Zij zien een geretoucheerde situatie die geen beeld is van de werkelijkheid, maar het beeld dat de man met de camera hun wil laten zien. Je denkt dan dat je er alles van weet want je hebt het met eigen ogen gezien, maar al de tijd heb je een situatie gezien die zorgvuldig geconstrueerd is.

Ik kreeg hier oog voor toen ik eens lezingen gaf in St. Louis. Daar werd een conferentie gehouden waar ik de inleider was en mij een kamer bezorgd werd voor de rustpozen. Mijn zoon Frankie en ik gingen naar die kamer en hij zette de t.v. aan. Terwijl ik zat te wachten voor mijn volgende spreekbeurt nam ik een krant en las een artikel over de oorlog in Vietnam. Op de t.v. was een oorlogsfilm en met een half oog volgde ik de oorlogsfilm terwijl ik het krantenverslag las over Vietnam. En ineens drong het tot me door dat die film, die louter fantasie was, veel meer indruk op me maakte dan het feitelijke verslag van een oorlog waar geen toneelspelers bezig waren, maar waar echte soldaten van vlees en bloed stierven. Als dat wat op de t.v. getoond wordt zorgvuldig geretoucheerd is, dan kan dit medium een instrument voor absolute manipulatie worden.

Ik ben zelf ook wel het slachtoffer geweest van deze manipulatie wanneer ik in een t.v.-programma als spreker probeerde iets duidelijk te maken. Iemand die de schakelaars en knopjes bedient en weet dat je iets gaat zeggen wat hij niet wil doorgeven, kan zomaar de camera laten wegdraaien en de luidspreker uitschakelen - en je bent dood. Je kunt geen antwoord geven en je slaat een zot figuur ook al had je een antwoord klaar dat klonk als een klok. De t.v.-kijker zegt dan: die Schaeffer is een sufferd - en dat kan waar wezen, maar wat hier gebeurde is daar geen bewijs voor. En zo constateren we dus het simpele feit: het publiek denkt dat het de werkelijkheid ziet als het voor dat kijkkastje zit maar in feite wordt het gemanipuleerd, listig en effectief.

Marshall McLuhan heeft weet van dat verschijnsel. Hij zei er dingen over die vreemd en ver gezocht leken, maar er zit in zijn woorden een ernstige waarschuwing voor de toekomst.

McLuhan verdeelt alle communicatie in 'heet' en 'koud'. Hete communicatie is elke mededeling die door de menselijke rede wordt verstaan en geëvalueerd. Koude communicatie is dat wat niet gecontroleerd wordt door de rede, maar een directe reactie oproept. Zo zegt hij b.v. dat een dief die een inbraak op touw zet, eerst vlees neerlegt om de waakhond weg te lokken. En wat het vlees is voor die hond is voor de mens het beeld op het t.v.-scherm. Televisie beroept zich alleen maar in schijn op ons oordeel. In feite wordt het verstandelijke oordeel weggelokt, zodat we de reactie krijgen zoals we die hebben willen - een directe reactie zonder controle van het verstand.

Marshall McLuhan zegt in feite dat democratie uit de tijd is. Wat komt er dan voor in de plaats? Binnenkort wonen we allemaal in een elektronisch dorp, verbonden met een reusachtige computer en dan zullen we kunnen weten wat iedereen in de wereld denkt. De mening van de meerderheid wordt dan wet. Naar dat idee wordt momenteel de seksuele moraliteit bepaald in Zweden. Wat de meerderheid op een bepaald moment zegt wordt als gedragslijn aanvaard. Een soort moraliteit naar het model van Kinsey - het sociologische gemiddelde.

Nauw hiermee verbonden is een zodanig hanteren van t.v. en bioscoop dat het onderbewuste in de mens wordt bespeeld. Te kunt op het beeldscherm iets zo snel laten aanflitsen, dat je niet weet dat je het gezien hebt. En toch doet het je wat, en je bent geneigd om te doen wat in die flits gesuggereerd werd. En alweer: dit is geen theorie. Het is in de praktijk bewezen. Een proef werd genomen door in

een bioscoop de boodschap 'drink Coca Cola, drink Coca Cola' zo snel weer te geven, dat niemand er zich van bewust was het gezien te hebben. Maar kort na de film was in alle winkels in de buurt van die bioscoop alle Coca Cola uitverkocht. Nu mag dat niet zo erg zijn als het om Coca Cola gaat, maar bij politieke manipulaties wordt het dat wel degelijk. In alle westerse landen is het nu bij de wet verboden. Maar gelooft u dat er geen andere landen zijn, onder dictatoriale macht; die dit zouden willen toepassen? Zijn we zo naïef? Als de ontwikkeling in ons maatschappelijk leven plaats zal vinden zoals ik hiervoor beschreven heb, en als één van de elites - van de gevestigde orde of van Nieuw-Links - de macht in handen heeft, en die macht bedreigd ziet - zijn we dan zo naïef om te geloven dat dit laatste redmiddel niet zal worden aangegrepen? Laten we onszelf niet in slaap laten sussen; geen enkele totalitaire macht uit het verleden, met inbegrip van die waarover Hitler en Stalin beschikten - heeft ooit zulke mogelijkheden van manipulatie tot haar beschikking gehad.

Chemische en elektrische manipulatie

Arthur Koestler heeft hier nog iets aan toe te voegen. In zijn boek 'The ghost in the machine' zegt hij dat de evolutie nog niet voltooid is. Hij gelooft niet in een zondeval en verklaart het dilemma van de mens op deze manier: in zijn evolutionaire ontwikkeling heeft de mens een stadium bereikt waarbij hij hersenen heeft die uit twee delen bestaan (hij noemt ze het hogere en het lagere deel) en die beide zijn niet in harmonie. Wat we nu nodig hebben is dat de wetenschap een super drug uitvindt die de twee helften tot samenspel brengt. Zo'n drug zou de mens passief maken en de zucht tot ruziemaken doen verdwijnen. En wat is Koestlers voorstel inzake het toedienen van die drug? Hij oppert het idee om dit 'geneesmiddel' toe te dienen via de waterleiding.

Koestler is niet de enige die deze chemische of mechanische manipulatie voorstelt. Newsweek (1 dec. 1969) schrijft dat omstreeks 1990 drugs toepassing zullen vinden die weetgierigheid en initiatief onderdrukken. Rode of zwarte dictatuur zal hiervan zeker gebruik maken. De 'St. Louis Globe Democrat' van 27 okt. 1969 vermeldde dat Dr Kermit Krantz, hoofd van het Amerikaanse Gynaecologisch en Obstetrisch Departement er op aandrong om de anticonceptiepil over de hele wereld in het drinkwater op te lossen als het noodzakelijk bleek de bevolkingstoename een halt toe te roepen. Of de 'pil' ooit zo gebruikt zal worden of niet - het blijkt dat deze vorm van manipulatie aanvaardbaar is voor de moderne mens.

De 'International Herald Tribune' van 22 mei 1970 publiceerde een bericht van de volgende inhoud.

Een bioloog vertelde tijdens een studieconferentie hier over proeven met apen. Door middel van een miniatuur ontvangertje dat men aangesloten had op hun hersenen konden hun 'ondeugende gedachten' gecorrigeerd worden door een computer.

Het verslag over deze experimenten met door radio gecontroleerde apen werd gegeven door dr José M. R. Delgado, van geboorte Spanjaard, die nu professor is aan de Yale universiteit. Hij bracht dit rapport uit voor een commissie van de Unesco, die tot taak had om menselijke agressiviteit te bestuderen. Een groep Chimpansees met fijne 'voeldraadjes' in hun hersenen die verbonden waren met een kleine radio-zend- en ontvanginstallatie in een soort helm, werd losgelaten op een kunstmatig eiland in Holloman, Nieuw Mexico.

Terwijl ze ogenschijnlijk in volle vrijheid zich daar bewogen werd hun gedrag voortdurend gecontroleerd en zo nodig gerectificeerd door de computer.

Mensen die aan psychomotorische epilepsie lijden hebben eveneens proeven met deze instrumenten ondergaan.

Dr Delgado zei dat wij door deze techniek over vijf jaar een 'revolutie' zullen meemaken, vooral in de medische behandeling van agressief gedrag. Deze ontwikkeling noemde hij even belangrijk als de uitvinding van antibiotica voor de behandeling van besmettelijke ziekten. 'Als iemand zich anti-sociaal gedraagt', zei hij, 'dan zijn er chemische en elektrische mechanismen waardoor we dit kunnen weten en wijzigen'.

Deze vorm van manipulatie is geen toekomstdroom, maar reeds aanwezig, en ze is niet alleen op apen, maar ook op mensen toegepast. Een 'elite' zal kunnen beslissen wanneer 'agressief gedrag' al dan niet aanwezig is.

Daar komt nog dit bij: er ligt ook gevaar in de computer zelf. Dit mechaniek is een nieuw tijdperk ingetreden: het kan u in het oog houden. Het grote oog ziet u, en het noteert alles wat u doet van de wieg tot het graf. Ook dit is geen toekomstbeeld, want de mogelijkheid bestaat nu al. Een computerexpert in het westen van Amerika, een man die voor niemand ter wereld onderdoet wat het aantal computerpatenten op zijn naam betreft, maakt zich zo bezorgd over de grote computerbanken die alles opnemen, dat hij de hem resterende tijd gebruikt om kleine goedkope computers te ontwerpen die geschikt zijn als verdedigingsmiddel tegen de grote computers. Het bestaan van de computer en als gevolg daarvan de controle die in handen komt van de machthebbers vergroot op een alarmerende manier de doeltreffendheid van alle vormen van manipulatie die ter beschikking staan van degenen die ze bedrijven.

Ogen open

Ik wil beslist geen onrustzaaier zijn, en ik geloof niet dat ik het ben. Maar de kerk moet zich bewust zijn van wat er gaande is. Er komen veel academisch gevormde jongelui naar L'Abri en tegen sommigen van hen heb ik, half schertsend gezegd: misschien is de grootste bijdrage die je leveren kunt ten behoeve van het Christendom wel deze, dat je iets uitvindt om aan de waterkraan te schroeven en dat niets doorlaat dan alleen maar zuiver water.

De kerk heeft met mensen te maken die oprecht geloven dat de democratie dood is, die ervan overtuigd zijn dat we dat station achter ons hebben. Ik ben het met ze eens. Als we niet terugkeren tot de reformatorische grondslag, tot waarachtige reformatie en een levensvernieuwing, dan komen we onder zo'n enorme druk te staan van rechts of links, dat onze maatschappij en ons leven radicaal ten slechte zal veranderen. Een kerk die waarlijk kerk is moet paraat zijn 'als deze dingen beginnen te geschieden'.

Hoofdstuk 8

REVOLUTIONAIR CHRISTENDOM

We zien om ons heen hoe de waarheid uitgeschakeld wordt, en we worden geconfronteerd met vormen van manipulatie waarmee Hitler gelukkig zou zijn geweest en die indertijd de machthebbers van Assyrië tot verrukking zouden hebben gebracht. En niet alleen dat de mogelijkheid voor manipulatie aanwezig is, maar de mensen worden er systematisch toe gebracht om ze te accepteren omdat zij worden opgevoed in de leer dat er geen waarheid is, en dat het verstand niet langer een controlerende functie heeft.

In welke situatie zijn we beland? Het wordt precies beschreven in de brieven aan de Romeinen, hoofdstuk 1:21-22. De mens is opgestaan tegen God en God heeft de mens toegestaan om consequent verder te gaan. De mens gelooft nu de leugen. Daarop loopt het alles uit - de grote leugen. De mensheid is meer dan ooit tevoren bereid om die leugen te aanvaarden.

Dit is geen tijd voor een slaperige kerk - een kerk die er alleen op uit is de dingen te laten zoals ze waren en bang is om vrij te zijn waar de kerk vrij móét zijn volgens de Schrift.

Wat moeten we dan als christenen doen? Wat is er nodig? Het is mijn taak in dit laatste hoofdstuk deze vragen te beantwoorden. Ik wil allereerst aandacht vragen voor twee dingen die in het algemeen noodzakelijk zijn. Maar omdat het christendom door ons gezien moet worden als een praktische, actuele aangelegenheid wil ik daarna wat concrete praktische suggesties doen. Moge de Heilige Geest u leiden en duidelijk maken of er iets bij is dat u aangaat.

Heet christendom

Allereerst hebben we voor onszelf en voor ons geestelijk nageslacht een christendom nodig dat vitaal is en niet een vorm van conservatisme. De goede oude tijd is voorbij. We zijn verwickeld in een strijd zoals de kerk die nog nooit gekend heeft.

Laat me in het kort McLuhan parafraseren en zijn stelling eens omkeren. Hij zegt dat in tijden van koude communicatie, wat betekent: als je het publiek aan het manipuleren bent, het fout is om hete communicatie te gebruiken voor de verkoop van je producten. Met andere woorden: als de mensen opgevoed zijn zo te reageren als een hond die begint te kwijlen bij het horen van een belsignaal, dan

moet je niet proberen de mensen tot kopen te bewegen door een beroep te doen op hun verstand. Dat loopt op een mislukking uit.

Ik wil dit nu eens andersom toepassen. Indien, zoals thans het geval is, de koude communicatie toeneemt, moet het Bijbelse christendom een duidelijk eigen standpunt innemen en uitsluitend 'hete' communicatie beoefenen. Bijbels christendom is pas echt als het positieve, feitelijke inhoud heeft. Het is er niet op uit een zuiver emotionele reactie op te wekken.

Laat mij nog eens mogen zeggen wat ik in hoofdstuk 1 schreef: Sommige evangelische christenen houden er hun eigen versie van Kierkegaardianisme oftewel koude communicatie op na. Ze kloppen hun medechristenen op de schouder en zeggen: beste kerel, vraag toch niet 'waarom', geloof nou maar. Dit nu noem ik evangelisch Kierkegaardianisme.

Maar er is meer van te zeggen. Al te veel preken hebben weinig of geen inhoud. We laten ons verleiden om eigenlijk hetzelfde te zeggen als de modernist maar dan wel in ons eigen 'evangelisch jargon' en niet op de manier zoals de modernisten het doen. In een poging om bij de tijd te zijn zeggen we dan tot jonge mensen zoiets als: 'drop out, neem een trip met Jezus'. - Wat betekent dat? Niets! Het is nonsens. Iets zonder inhoud en zonder betekenis.

We zien dat ook in de theologische sfeer waar veel evangelische christenen menen dat ze Karl Barth veilig kunnen volgen, en niet begrijpen dat Karl Barth de man was die de deur voor de nieuwe theologie en alle consequenties daarvan heeft opengezet.

Zo zijn er heel wat onder hen die geneigd zijn de eerste hoofdstukken van Genesis zo te lezen als de nieuwe theologie doet met de hele Bijbel, n.l. door onderscheid te maken tussen de feiten die de Schrift noemt (welke plaats vonden in ruimte en tijd) en wat zij noemen de 'religieuze waarheid'. Als we echt goed willen preken in deze twintigste eeuw, dan moeten we de moed hebben onomwonden de waarheid te brengen zoals de Schrift ons die geeft.

Elke proclamatie van het evangelie moet concrete inhoud hebben. Laten we oppassen niet in het drijfzand van de z.g. 'koude communicatie', weg te zinken waardoor we mensen brengen tot een 'geloofsbelijdenis' die niet rust op een gelovig aanvaarden van de Waarheid. Als de kerk zich verlaat tot het toepassen van manipulatie met de Schrift en met mensen, dan sloopt ze haar eigen fundering door de redelijkheid van ons geloof dat op feiten gebouwd is overboord te zetten. Dit kan alleen maar leiden tot onoverkomelijke problemen. Het christendom is gewikkeld in een strijd op leven en dood en het is gedoemd om onder te gaan als het niet de redelijke inhoud van ons geloof door alles heen vasthoudt en verdedigt.

Het Nieuwe Testament zegt ons dat we ons verstand moeten gebruiken om de geesten te beproeven. Johannes schrijft in zijn eerste brief, dat we niet elke geest moeten vertrouwen. Als zo'n geest, een profeet, 's avonds bij u aanklopt, wat vraagt u hem dan? Johannes zegt ons dat we hem dan een concrete intellectuele kwestie moeten voorleggen: of Christus in het vlees gekomen is? Dat is een verstandelijke vraag, die niets te maken heeft met emotie. Het is zelfs één van de scherpste intellectuele kwesties die u stellen kunt, want u vraagt hem feitelijk twee dingen: of Christus dus al bestond vóór de incarnatie, en vervolgens, of die incarnatie heeft plaats gevonden.

Met andere woorden: de Bijbel eist dat de kerk van Christus zich tot de wereld richt met 'hete communicatie', om de kwalificatie van McLuhan te gebruiken.

Het christendom mag geen infiltratie toestaan van relativistisch denken, ongeacht of dat voortvloeit uit ongelovige filosofie of uit modernistische theologie. De kerk moet met revolutionair elan handhaven dat er een waarheid is. En dat het mogelijk is die waarheid te kennen, niet alomvattend, maar wel waarachtig.

Barmhartig christendom

In de tweede plaats moet ons christelijk geloof universeel worden, in de letterlijke betekenis van het woord. Het moet een boodschap hebben voor alle lagen van de maatschappij, niet alleen in ons eigen land, maar overal, in de hele wereld.

Waarom is er een kleurlingenprobleem? Het antwoord is simpel: toen de blanke christenen in het zadel zaten en alles voor het zeggen hadden, was er een groot tekort aan belangstelling en barmhar

tigheid voor deze mensen die in een vreemde wereld terecht kwamen. Ik bedoel niet dat de kerk deze mensen 'blank' had moeten maken door hen te bekeren tot een levenswijze die bepaald was door historische ontwikkelingen in de blanke wereld. Maar wat had moeten gebeuren is dit, dat de christenen (ongeacht hun ras of kleur) de nieuwelingen met liefde hadden ontvangen en hen deelgenoot hadden gemaakt van het christelijk geloof en al de zegeningen die daaruit voortvloeien. In het bijzonder hadden ze er voor moeten zorgen, dat zwarte dominees eenzelfde theologische opleiding hadden gekregen als de blanke dominees.

Het gevolg daarvan zou niet zijn geweest, dat een neger niet langer een neger of dat zijn eigen levenswijze vernietigd zou zijn, maar dat de zwarte gemeenschap heel anders zou zijn dan wat ze nu is. Als de kerk maar waarlijk barmhartig was geweest . . . Maar dan ook: de blanke gemeenschap zou heel anders zijn geworden dan ze nu is. Het is gebrek aan barmhartigheid dat ons gebracht heeft tot waar we nu zijn.

En dit is helaas niet alleen zo met negers. Het zelfde geldt voor Surinamers, Indonesiërs - en om een duidelijk voorbeeld te noemen - de Joden. In New York kwamen indertijd zeer ontwikkelde Joden uit Oost-Europa bij duizenden binnen. Welke kerken kwamen in actie, in bewogenheid met deze mensen?

Het is moeilijk er één aan te wijzen. Om te beginnen werden deze Joden naar Harlem gestuurd, het Harlem van vroeger.

En daar zaten ze. En het kon ons niet schelen. We maakten gebruik van hun bekwaamheden. Maar verder lieten we ze lopen. En nu zijn we in een situatie terechtgekomen waarin die rationalistische Joden, met hun briljante geest, met hun artistieke gaven, vorm geven aan het toneel, en een leidinggevende positie innemen bij kranten en tijdschriften. Zo is de toestand nu. We hebben een enorme schuld op ons geladen door ons gebrek aan barmhartigheid, niet alleen maar ten opzichte van de negers maar tegenover alle mensen die we genegeerd hebben.

Denk aan het 'zwarte' Harlem. Weet u hoe Harlem vroeger genoemd werd? - Het Parijs van de arme man. Waarom? Omdat toen iedereen dacht dat als hij maar genoeg geld had hij naar Parijs kon gaan en daar naar bed kon gaan met elk meisje dat hij tegenkwam en allerlei dingen uit kon halen die hij vlak bij huis niet durfde doen. En dat hebben wij vroeger van Harlem gemaakt. De blanken in Amerika maakten Harlem tot hun Parijs om daar hun schunnigheden te bedrijven.

We hebben een schreiend tekort aan barmhartigheid. Wij zeggen dat we geloven, dat er mensen zijn die voor eeuwig verloren gaan. Hebben we de ernst daarvan getoond in onze houding ten opzichte van de negers, en de Joden, en zoveel anderen? In elk land kunnen we soortgelijke gevallen vinden waar de christenen geen barmhartigheid getoond hebben.

En in onze tijd doen we precies hetzelfde met een nieuwe vreemdeling in ons midden: de jeugd. Wat doen we om dit nieuwe radicale element op te vangen? Bedroevend weinig! Wij jagen ze weg van onze scholen, uit onze kerken en vaak zelfs uit ons huis. Als deze jonge mensen 'anders' zijn in enig opzicht, soms in onbenullige dingen, dan is er gewoonweg geen liefde en barmhartigheid voor hen. Ik heb het over gemeenschap. Maar we zijn niet bereid hun in onze gemeenschap een plaats te geven, als hun levensstijl op een of andere manier afwijkt van de onze. De jonge christelijke kerk stapte over alle afscheidingen heen die de mensen verdeeld hielden: Joden en Grieken, Grieken en barbaren, mannen en vrouwen. Herodes' pleegbroer en de slaaf, de van nature trotse heidenen in Macedonië die geld stuurden naar de van nature trotse Joden die alle heidenen 'honden' noemden en die toch de blijde boodschap niet voor zich alleen wilden houden, maar het Evangelie naar de heidenen in Antiochië brachten. Zichtbare en praktische liefde moet ook in onze dagen zonder aarzeling over alle afscheidingen heenstappen, over taalbarrières, nationaliteitsverschillen, nationale grenzen, tegenstellingen van jong en oud, verschillen in huidskleur, verschillen in opleiding en welstand, kort en lang haar, schoenen en blote voeten, culturele verschillen en de traditionele en niet-traditionele vormen van eredienst.

Het is beslist mogelijk over al deze heininkjes heen te komen. In L'Abri (en laat me nog eens zeggen dat we heus niet volmaakt zijn), wat vinden we daar? Daar komen voortdurend veel jongelui uit christelijk milieu. Ze komen aan en vertellen dat ze van die of die school komen, dat ze wel van christelijke afkomst zijn, maar het niet meer zien zitten, en ze zeggen: 'u bent onze laatste hoop'. Ze

hebben gehoord dat hier misschien antwoorden gevonden kunnen worden. En wat doen ze dan? Ze proberen ons uit. Ze komen naar de kerk in spijkerbroeken. Ze wachten dan af of ze geaccepteerd worden. De volgende zondag komen ze op blote voeten. En wij worden op de proef gesteld. Als we die proef doorstaan mogen we ook wat zeggen. Maar de proef dient te worden afgelegd! Dit is gemeenschap. Dit is barmhartigheid. In deze sfeer moeten we werken.

Is het absoluut noodzakelijk dat we schoenen aan hebben als we lezingen bijwonen of naar de kerk gaan! Ik kan zo'n voorschrift niet vinden in het Nieuwe Testament. Ons kapelletje zit vaak stampvol en deze studenten komen er naar toe en daar zitten ze. En ik, en de anderen die hier preken leveren geen korte preekjes, maar we preken vijf kwartier elke zondagmorgen. Maar die studenten komen en ze luisteren. Ze zitten daar met blote voeten, in hun spijkerbroeken, ze zitten met alle mogelijke en onmogelijke kleren en ze komen tot de ontdekking dat het voor ons geen verschil maakt.

En daarom geloof ik echt dat we ons niet zoveel zorgen moeten maken over de jeugd. Waar we bezorgd over moeten zijn dat is de kerk. Als de kerk is wat ze zijn moet, dan blijven de jongelui niet weg. Het is zwak gezegd dat ze dan niet wegblijven, nee, ze komen met trompetgeschal en cimbalen, ze komen dansende binnen met bloemen in hun haar!

Met al onze tekortkomingen en menigvuldige zwakheden levert L'Abri hiervoor het bewijs. De kerk hoeft niet te wachten tot ze volmaakt is - als ze maar op weg is om het ideaal te bereiken, dan komen de jonge mensen. Ze komen wel op hun eigen manier, maar ze zullen komen van de einden der aarde. Als de kerk maar beantwoordt aan het doel dat God haar gesteld heeft, ook al mankeert daar nog heel wat aan.

Dit zijn dan de algemene vereisten. Maar wat doen we met de bijzondere taken, de concrete mogelijkheden die we hebben om in de kracht van de Heilige Geest de kerk tot leven te brengen voor vandaag - en voor morgen?

Zet uw huizen open

Begin niet met een groots actieplan. Wacht niet tot de kerk fondsen beschikbaar stelt. Begin op uw eentje. En begin in uw huis. Ik roep u hiertoe op in de naam van Jezus Christus. Doe wat ik ga voorstellen. Begin met uw huis open te zetten voor de gemeenschap.

Ik heb blanken op christelijke conferenties gezien die een geweldig applaus geven na een toespraak van een kleurling. Wat een instemming! Dat is erg mooi, want een jaar of wat geleden zouden deze mensen in zo'n geval helemaal niet geklapt hebben. Maar als u blank bent, mag ik u dan een vraag stellen? Hoeveel Surinamers, Ambonezen of Turken hebt u in het laatste jaar te eten gehad? Als dat nooit gebeurd is, praat dan niet langer over een kleurlingenprobleem. Op gezag van de Schrift zeg ik u: zet uw huis open voor de kleurlingen en vreemdelingen en als ze u uitnodigen maak dan graag gebruik van die uitnodiging. Zorg dat ze zich thuis voelen in uw huis. Dan wordt het mogelijk om met hen te praten, en ze te leren begrijpen. Dan zal uw kerk over die afscheiding heen kunnen springen, zoals dat hoort. Maar uw initiatief is een absoluut vereiste.

En als u een kleurling bent, dan liggen de zaken niet anders. Hoeveel blanken hebt u dit laatste jaar uitgenodigd om bij u thuis te komen, en bij u te eten?

Hoe vaak hebt u in het laatste jaar het risico genomen dat een dronkaard uw mooie vloerkleed bevuilde door er op over te geven? Hoe ter wereld kunt u dan meepraten over barmhartigheid, over gemeenschap, over de taak van de kerk in de grote stad?

L'Abri kost veel. Als u denkt dat wat God hier gedaan heeft vanzelf komt, dan begrijpt u het niet. Gemeenschap in praktijk brengen is kostbaar. L'Abri is niet te verklaren door de zuivere leer die er gepreekt wordt; het is niet te verklaren door het feit dat God ons hier in staat gesteld heeft om intellectuele antwoorden te geven op intellectuele vragen. Ik geloof dat deze twee dingen belangrijk zijn, maar L'Abri is niet te verklaren zonder een derde. En dat is dat er een poging gedaan is om de gemeenschap in praktijk te brengen. En dat is kostbaar.

In de eerste jaren van dit werk ging heel onze huwelijksuitzet er aan. Onze lakens vertoonden scheuren. In onze vloerkleden zaten brandgaten. Een raamgordijn verbrandde toen een gast een brandende sigaret had laten slingeren. Negers zaten aan onze tafel. Oosterlingen eveneens. Iedereen

zat aan onze tafel. Het kon en mocht niet anders. We kregen drugs in huis. Mensen gaven over in onze kamers, in de kamers van Chalet les Mèlèzes, waar wij zelf woonden, en het gebeurt nog steeds, ook in de andere gebouwtjes van L'Abri. Hoe vaak is u dit overkomen? U ziet, er is geen groots opgezet programma voor nodig. U hoeft uw kerkeraad of financiële commissie niet achter u te hebben. Alles wat u moet doen is: zet de deur open en begin dan maar. Er is geen plaats in Gods wijde wereld waar geen mensen zijn die binnen willen komen en zich thuis zullen voelen, zolang uw huis een echt 'thuis' voor hen is.

Durven, zonder angst voor besmetting

Hoe vaak hebt u het risico van besmetting getrotseerd door een meisje in een van uw bedden te laten slapen dat waarschijnlijk een geslachtsziekte had? We hebben meisjes in huis gehad die op zeventienjarige leeftijd al drie of vier maal geaborteerd waren. Hadden ze misschien ook een geslachtsziekte? Best mogelijk. Maar zulke meisjes slapen in onze bedden. Hoe vaak is u dat overkomen? Bent u het niet met me eens dat we zo moeten beginnen? Dit is wat de liefde Gods betekent. De vermaning die aan ouderlingen gegeven wordt (1 Tim. 3:2 en Titus 1:8) luidt, dat ze gastvrij moeten zijn. Bent u ouderling? Bent u gastvrij? Zo niet, houd dan uw mond. Lege woorden hebben geen betekenis. Als u werkelijk wilt, dan kunt u beginnen!

Er is nog een situatie die besmetting mee kan brengen. Hoe vaak hebt u mensen in huis gehad die aan drugs verslaafd waren? Dat kan gevaren opleveren voor uw gezin, en u zult heel voorzichtig moeten zijn. Maar hebt u dat risico ooit aanvaard? Als u dit nooit hebt aangedurfd, als u in Christus' naam nooit getracht hebt iemand in zo'n verschrikkelijke situatie te helpen, waarom hebt u dan de mond vol over het drugprobleem?

Als u nooit dit soort dingen gedaan hebt, als u jarenlang getrouwd bent geweest en een huis hebt gehad - of misschien alleen maar een kamer - en u hebt al deze risico's angstvallig vermeden; als u er stilzwijgend aan voorbij bent gegaan terwijl onze beschaving op instorten staat - gelooft u dan toch nog dat er mensen zijn die voor eeuwig verloren gaan? Als u dat wel gelooft, hoe kunt u er dan vrede mee hebben als u moet zeggen: ik heb het nooit aangedurfd om mijn huis open te zetten en te doen wat ik doen kon?

Ik vraag me wel eens af: we verwerpen de moderne theologie die zegt dat niemand verloren gaat, maar geloven we wel echt dat dit inderdaad gebeurt?

De ernst hiervan wordt gelukkig niet alleen in L'Abri beseft. Uit de tijd dat ik nog dominee was weet ik uit ervaring wat het betekent om 's nachts om 3 of 4 uur naar de nachtclubs te gaan en dan de dronkaards uit de goot te vissen en thuis te brengen. Doet u dat ook?

In de jaren veertig had mijn vrouw, Edith, een zwarte werkster. Ze kwam elke dag en gebruikte de lunch bij ons. Dan zette Edith een kaars op tafel, om de maaltijd op te luisteren. Hebt u dat ook wel eens gedaan? Zo begint ware gemeenschap. Het kan niet anders. Alles wat aan zulk een dienstbetoon niet toekomt is onecht.

Kerkelijk leven ingesteld op de gemeenschap

Er is nog iets anders wat u doen kunt. U kunt in overweging nemen de kerkelijke samenkomsten anders in te richten. Er staat nergens in de Bijbel dat er een godsdienstoefening moet zijn op een bepaald uur 's zondagsmorgens. U kunt dat op elke tijd doen, voor mijn part midden in de nacht, als dat de gemeenschap ten goede komt. Alle elementen van onze godsdienst oefeningen moeten we kritisch bekijken, en we moeten de moed hebben zo nodig wijzigingen aan te brengen. Blijf binnen de grenzen die het Nieuwe Testament geeft, maar wees er zeker van dat alles wat niet voorgeschreven is, veranderd mag worden onder de leiding van de Heilige Geest. Bespreek het met de kerkeraad, op bredere vergaderingen, houdt gebedskringen om te zoeken naar veranderingen die noodzakelijk zijn om de kerk op te wekken, springlevend te maken voor de ons omringende mensen.

En verder, schrap alle mogelijk onbenullige vergaderingen van het programma. Er zijn zoveel dooie dingen in de kerk, die vroeger betekenis hadden, maar die hun tijd overleefd hebben. De ambtsdragers en de kerkleden krijgen dan meer tijd om bezoekers te ontvangen in hun huis. Het is niet de bedoeling natuurlijk dat u dan uw voeten op een stoel legt om gemakkelijk naar het filmkastje te kunnen kijken. De bedoeling is dat u meer tijd krijgt, ook om met de kinderen te praten over alles

wat ze weten moeten in deze tijd. Geniet van uw gezinsleven en gebruik coat tijd om de kleintjes voor te lezen. Als zo uw gezinsleven gelukkig is, dan kunt u de deur opendoen voor een wijdere gemeenschap. Er zijn tientallen vergaderingen in bijna elke kerk die we best kunnen missen, vergaderingen die niets te doen hebben met Schriftuurlijke normen en die niet heilig zijn -hoogstens heilige huisjes.

Het is heus niet zo moeilijk om een begin te maken. Alleen maar, als u begint wordt het moeilijk omdat u onherroepelijk op de lange tenen van traditie en conventie gaat staan. Maar de jongelui uit een christelijk milieu spreken, als ze in L'Abri komen, van de onwezenlijkheid die ze bij de christenen hebben gezien, want ze komen niet uit 'open huizen'. Als ze gezien hadden dat hun ouders de deur opendeden voor drug-gebruikers, voor jongens met lange haren - als ze gezien hadden dat de deur openstond met alle gevaren voor meubilair en vloerbedekking, als ze gehoord hadden dat er gebeden werd niet maar voor een verloren wereld, maar voor concrete gevallen, gevallen die bij hen aan tafel zaten, dan zou die onwezenlijkheid zijn opgeheven.

Ontvangt u in uw huis die gekke jongelui waar uw kinderen mee omgaan? Als uw kinderen thuis komen en ze brengen zo'n rare slungel mee? Zo eentje met lange haren en bespottelijke kleding? Met een lawaaierige transistorradio die aan zijn arm bengelt? Die jongelui waar uw kinderen mee thuis komen -zijn ze welkom? Vraag het hun als ze hier aan komen zetten, en je oren tuiten. Het is om te huilen.

Als onze kinderen zien dat we het risico aandurven en ons huis open zetten, en ze zien dat er ook beweging komt in de kerk, dan mogen we verwachten dat de onwezenlijkheid, die zo'n vloek is voor onze kerken (de Schriftgetrouwe kerken inclusief), verdwijnen gaat.

De Bijbel zegt dat we een beker koud water moeten geven. Hoeveel bekere koud water hebben we gegeven aan de jongens met lang haar en op blote voeten? De kerk kan daar niet mee beginnen als u er eerst zelf niet mee begonnen bent.

Hebt u bezwaren tegen de welvaartsstaat? Dat is iets waar we erg goed in zijn: we zijn tegen de welvaartsstaat! Maar hoe vaak hebt u het stukje welvaart dat u zich veroverd hebt durven riskeren? Hoe vaak hebt u een blauw oog opgelopen in de naam van Jezus Christus? Hoe vaak hebt u uw autoveren overbelast door een hele lading kinderen erin te stouwen om ze ergens heen te brengen. Praat me niet over bezwaren tegen de welvaartsstaat tenzij u dat stuk welvaart dat u bijeengeschraapt hebt op het spel hebt durven zetten. En kom niet aandragen met het onnozele praatje dat het Woord van God dit niet van u vraagt. Waar een warme en levende gemeenschap is vindt gierigheid geen plaats.

Predikanten komen bij me en zeggen: Begrijpt u me dan toch - als ik met deze dingen begin word ik de kerk uitgetrapt. Als ik kleurlingen en jongens met lang haar in mijn huis haal, als ik hun vertrouwen win, en ze beginnen van me te houden, en ze geloven wat ik zeg en ze komen dan naar de kerk, dan zijn mijn brave kerkmensen diep geschokt, en moeten ze me niet meer.

Ja, maar we sturen wel mensen naar het einde der aarde waar ze martelaar kunnen worden voor het evangelie en we zeggen: je moet je leven willen geven voor Jezus Christus. Maar waarom dan moeten we thuis zo op onze naam en ons eigenbelang staan?

Er is een revolutie op komst, en we zitten er al in. Als we nu al niet de moed hebben om het risico te nemen dat we de kerk uitgezet worden, dat de mensen ons met de nek aankijken, wat gaat er dan gebeuren als die revolutie in kracht toeneemt en een storm wordt? Als we nu onze huizen niet open durven zetten en de noodzakelijke veranderingen niet durven aanbrengen in ons kerkelijk leven, veranderingen die passen in het raam dat het Nieuwe Testament ons geeft, dan zullen we ook de moed niet vinden de toekomst onder ogen te zien, als de schroeven aangedraaid gaan worden.

Als wij niet met deze kleine dingen beginnen, nu het nog kan, dan zal, als de storm der revolutie opsteekt - vooral als ze van Nieuw-Links komt en gepaard gaat met geweldpleging, het grootste deel van de orthodoxe kerk in elkaar zakken. Laten we er ernst mee maken, want de revolutie met al de begeleidende manipulaties is op komst!

Bid dat de Heer u mensen zal zenden van Zijn keuze. Maar stop met dit gebed tenzij u bereid bent om deze mensen, uit welke sfeer ze ook mogen komen, in huis op te nemen, als gasten aan uw tafel, als logees in uw slaapkamer.

We beleven een tijd waarin het om kleine dingen gaat. We moeten het Evangelie brengen, een boodschap met inhoud, en zuiver naar de leer van de Schrift. Dat evangelie moeten we in praktijk brengen in onze kerkelijke aangelegenheden en in onze godsdienstige samenwerking. Anders zullen de mensen - jong en oud - onze boodschap verwerpen. We moeten het verschil zien tussen een toevallige medestrijder en een bondgenoot, het verschil tussen de twee opkomen elites waarmee we geconfronteerd worden en we mogen niet de fout begaan één van beiden als bondgenoot te aanvaarden. We moeten in theorie en praktijk de Schriftuurlijke gemeenschapsgedachte aanhangen. En we dienen de moed te hebben noodzakelijke veranderingen aan te brengen in ons kerkelijk handelen. We zouden het b.v. niet alleen dom, maar ook ongelovig gevonden hebben als de christenen in Noord-Korea vast hadden gehouden aan kerkelijke gewoonten en praktijken die niets te maken hebben met de Nieuwtestamentische normen toen deze dingen hen kwetsbaar maakten voor hen die de kerk in hun land wilden verwoesten toen het communistisch werd. Hebben wij diezelfde wijsheid onder de diepingrijpende veranderingen die onze samenleving en cultuur al hebben ondergaan - om nog maar niet te spreken over paraatheid voor wat komen gaat - nu we oog in oog staan met de elites van Links en van het 'establishment'?

Hoofdstuk 9

OVERSPEL EN AFVAL - HET BRUID EN BRUIDEGOM THEMA

De hier volgende studie is naar mijn mening uiterst belangrijk voor onze generatie: Overspel en afval - het Bruid en Bruidegom thema. In Efeze 5:25b-32 lezen we: 'evenals Christus zijn gemeente heeft liefgehad en Zich voor haar overgegeven heeft, om haar te heiligen, haar reinigende door het waterbad met het woord, en zo zelf de gemeente voor Zich te plaatsen, stralend, zonder vlek of rimpel of iets dergelijks, zo dat zij heilig is en onbesmet. Zo zijn (ook) de mannen verplicht hun vrouw lief te hebben als hun eigen lichaam. Wie zijn eigen vrouw liefheeft, heeft zichzelf lief; want niemand haat ooit zijn eigen vlees, maar hij voedt het en koestert het, zoals Christus de gemeente, omdat wij leden zijn van Zijn lichaam. Daarom zal een man (zijn) vader en (zijn) moeder verlaten en zijn vrouw aanhangen, en die twee zullen tot één vlees zijn. Dit geheimenis is groot, doch ik spreek met het oog op Christus en (op) de gemeente'.

Dit is een heel opmerkelijke en heel sterke uitspraak van de apostel Paulus over de kerk als bruid van Christus. Maar let er op hoe nauw God dit hier verbindt met de huwelijksrelatie. Die twee relaties, Christus en de kerk, en man en vrouw, zijn zo nauw verbonden dat het haast onmogelijk is om in een exegetische studie een duidelijke scheiding aan te brengen, zelfs niet met het fijnste lancet. Zo vinden we in Ef. 5:21-25: 'weest elkander onderdanig in de vreze van Christus. Vrouwen, weest aan uw man onderdanig als aan de Heer, want de man is het hoofd van zijn vrouw, evenals Christus het hoofd is van zijn gemeente; Hij is het die het lichaam in stand houdt. Welnu, gelijk de gemeente onderdanig is aan Christus, zo ook de vrouw aan haar man, in alles. Mannen, hebt uw vrouw lief, evenals Christus zijn gemeente heeft liefgehad en Zich voor haar overgegeven heeft'. En in vers 33: 'Intussen ook gij, laat ieder voor zich zijn vrouw zó liefhebben als zichzelf en de vrouw moet ontzag hebben voor haar man'.

*Christus en de Christen en
Christus en de kerk*

Zo vinden we dus een nauwe samenvlechting in de Schrift van de twee relaties: de relatie van man en vrouw en de relatie van Christus en de christen en van Christus en de kerk. Ik breng hier een nadere onderscheiding aan. Want als we het Nieuwe Testament nagaan dan blijkt dat het bruid-zijn op twee manieren naar voren komt. Soms wordt de nadruk gelegd op het feit dat elke christen, persoonlijk, de bruid van Christus is, maar daarnaast lezen we ook dat de kerk als een eenheid de bruid is. Dat dit niet strijdt met elkaar is duidelijk: in de verscheidenheid is eenheid. De Kerk is, collectief, de bruid, en de kerk bestaat uit individuele christenen die hoofd voor hoofd ook bruid van Christus zijn.

Paulus zegt (vers 32) dat hij spreekt over een diep mysterie. En het is inderdaad een adembenemend geheimenis: Christus, de eeuwige, tweede Persoon van de Drie-eenheid is de bruidegom geworden.

U weet dat deze passage in Efeze niet op zichzelf staat - op veel plaatsen in het Nieuwe Testament wordt deze nauwe samenhang als illustratie gebruikt. In Joh. 3:28-29 lezen we dat Johannes de Doper Christus introduceert met de woorden: 'Gij kunt zelf van mij getuigen, dat ik gezegd heb: Ik ben de Christus niet, maar ik ben voor Hem uitgezonden. Die de bruid heeft, is de bruidegom, maar de vriend van de bruidegom, die er bij staat en naar hem luistert, verblijdt zich met blijdschap over de stem van de bruidegom'. Als Johannes de Christus voorstelt aan het Joodse volk, dan zegt hij: hier is het Lam Gods, en dan: hier is Hij die door de Heilige Geest gedoopt zal worden en die met de Heilige Geest dopen zal, en: hier is de bruidegom van de bruid.

In Rom. 7:4 wordt hetzelfde beeld op indrukwekkende wijze gebruikt: 'Bijgevolg, mijn broeders, zijt gij ook dood voor de wet door het lichaam van Christus om het eigendom te worden van een ander, van Hem, die uit de doden opgewekt is, opdat wij Gode vrucht zouden dragen'. Wij zijn dus dood voor de wet, opdat we als door de huwelijksband verbonden zouden worden met Christus. Maar dat is nog het einde niet: opdat wij Gode vrucht zouden dragen'. Het is om stil van te worden: het beeld dat hier getekend wordt is dat van de bruid die op haar trouwdag zich in de armen van haar bruidegom vlijt en daarna dagelijks hetzelfde doet en zo kinderen voortbrengt - en zo nu vlijt ook de individuele christen zich in Christus' armen, niet maar eens voor altijd in de rechtvaardiging, maar heel zijn leven, elk ogenblik opnieuw, en dan zal hij de vrucht van Christus uitdragen in de gevallen, opstandige wereld om hem heen. In deze verhouding zijn we allemaal 'vrouwelijk'. Zo beschrijft de Schrift ons, iets wat wij nooit zouden hebben durven zeggen als God Zelf ons daarin niet voorging.

Het Oude Testament legt, niet minder dan het Nieuwe Testament, de nadruk op dit bruid-en-bruidegom-aspect. In het Oude Testament gaat het om God en Zijn volk: God is de echtgenoot van Zijn volk. In Jer. 3:14 lezen we: 'Keert weder, afkerige kinderen, luidt het woord des Heren, want Ik ben Heer over u'. Een letterlijke vertaling zegt: want Ik ben met u getrouwd. En natuurlijk is er ten diepste geen werkelijk verschil tussen Oud en Nieuw Testament. De kerk blijft. In zekere zin komt er met Pinksteren een nieuwe kerk, maar toch is er altijd al een kerk geweest vanaf de eerste mens, Adam, die zalig werd op grond van het verlossende werk van Christus dat in de toekomst plaats zou vinden.

In 2 Cor. 11:1-2 lezen we: 'Och, verdroegt gij een weinig onverstand van mij! Maar dat doet gij ook. Want met een ijver Gods waak ik over u, want ik heb u verbonden aan één man, om u als een reine maagd voor Christus te stellen'. En in de grootste apotheose in Openb. 19:6-9 vinden wij het beeld getekend van de kerk tegen het eind der dagen, als Christus wederkomt. Wat is dan het grootste feit? Niets minder dan het bruiloftsfeest van het Lam: 'En ik hoorde als een stem van een grote schare en als een stem van vele wateren en als een stem van zware donderslagen, zeggende: Halleluja! Want de Heer onze God, de Almachtige, heeft het koningschap aanvaard. Laten wij blijde zijn en vreugde bedrijven en Hem de eer geven, want de bruiloft des Lams is gekomen en zijn vrouw heeft zich gereed gemaakt; en haar is gegeven zich met blinkend en smetteloos fijn linnen te kleden, want dit fijne linnen zijn de rechtvaardige daden der heiligen. En hij zeide tot mij: Schrijf, zalig zijn zij, die genodigd zijn tot het bruiloftsmaal des Lams. En hij zeide tot mij: Dit zijn de waarachtige woorden van God'.

Dit thema, dat we overal in het Oude en het Nieuwe Testament tegenkomen, culmineert in wat ik zie als het laatste grote Avondmaal waar Christus nu zelf de Dienaar is, die Zijn volk dient. Er is geen haast en we hoeven niet te dringen als er miljoenen en miljoenen uit de handen van de Opge-stane de tekenen en zegelen van Zijn liefde ontvangen. En zij allen, die lichamelijk opgestaan zijn uit de dood, zullen eraan deelnemen in het lichaam dat ze bij de opstanding ontvangen hebben. Wij zien dit vergezicht elke keer als bij de avondmaalsviering gezegd wordt: 'Want zo dikwijls gij dit brood eet en de beker drinkt, verkondigt gij de dood des Heren, totdat Hij komt'. (1 Cor. 11:26).

Zo vinden we dus dat de man-vrouw-verhouding in het huwelijk door heel de Schrift heen gebruikt wordt als een beeld, een illustratie, een type van de wonderbare verhouding van de gelovige en Christus en van de kerk en Christus.

Wat een contrast als we dit vergelijken met het Oosterse denken, als b.v. Shiva uit zijn ijsgrot komt in de Himalaya, een sterfelijke vrouw ziet, haar lief krijgt en haar in zijn armen neemt; maar dan verdwijnt ze en hij wordt een geslachtloos wezen. Zo iets vindt men nergens in de Bijbel.

Als we Christus als onze Zaligmaker aannemen verliezen we onze persoonlijkheid niet. Onze persoonlijkheid blijft voor eeuwig bestaan, één met Christus. Evenals er eenheid is tussen de menselijke bruid en bruidegom die werkelijk elkaar liefhebben - een echte eenheid waarbij toch de persoonlijkheden niet in elkaar opgaan - zo is onze eenheid met Christus: Christus blijft Christus en de bruid blijft bruid.

Als wij deze schriftuurlijke leer helder voor de geest hebben, hoe de menselijke huwelijksverhouding parallel loopt met de verhouding waarin wij tot Christus staan, dan worden twee dingen duidelijk. In de eerste plaats gaan we inzien de grootsheid, het mysterie en de schoonheid van het huwelijk en in de tweede plaats krijgen we een diep inzicht in de verhouding van God en Zijn volk, van Christus en Zijn kerk.

Ik voor mij geloof niet dat de huwelijksverhouding alleen maar een illustratie is. Ze is meer. De schepping getuigt ervan wie de Schepper is. Wij verwerpen pantheïsme, en terecht, maar de orthodoxe christen loopt gevaar te vergeten dat God deze wereld geschapen heeft - elk onderdeel ervan - niet maar als een abstracte apologie, maar als een Zelf-openbaring. De hele schepping spreekt ons van God. God is niet in de wereld maar de wereld is geschapen om Hem te openbaren.

De Bijbel en seksueel overspel

In onze tijd vragen vele mensen zich af waarom buitenechtelijke seksuele verhoudingen verkeerd zijn. Ik zou hier drie redenen voor willen noemen. Er zijn er waarschijnlijk wel meer, maar in het kader van deze studie wil ik op deze drie de aandacht vestigen.

De eerste reden is natuurlijk eenvoudigweg dat God dit zegt. God is de Schepper en de Rechter van het heelal; Zijn heilige wil is de universele wet, en als Hij zegt dat iets verkeerd is, dan is het verkeerd - als we althans de God bedoelen die Zich in de Schrift openbaart.

In de tweede plaats mogen we nooit vergeten dat God ons geschapen heeft in bepaalde verbanden en verhoudingen zoals Hij die wilde. In die, door Hem geschapen, verbanden kunnen wij beantwoorden aan het doel dat Hij aan het mensenleven gesteld heeft. En daarom is de seksuele verhouding zoals Hij die wilde, de enige waarin we als mens tot volle ontplooiing kunnen komen.

Gaan we nu zelf andere verbanden leggen - zoals buitenechtelijke seksuele verhoudingen, dan beantwoorden we niet aan Zijn doel. Promiscuïteit (volledig vrij seksueel verkeer) tracht iets in de vorm die God gemaakt heeft te persen, maar het past er niet in en dan breekt de vorm.

De derde reden willen we wat breder behandelen: promiscuïteit in onze seksuele verhoudingen is verkeerd want het verwringt en verbreekt het beeld van het huwelijk, de verhouding van man en vrouw, zoals God dat tekent in de Schrift.

Het huwelijk moet een illustratie zijn van de verhouding tussen God en Zijn volk, en tussen Christus en Zijn kerk. Het is gebaseerd op Gods eigenschappen; God is trouw aan Zijn volk tot in eeuwigheid. En wij als christenen mogen elke dag van ons leven ons bewust zijn van Gods trouw die een wezenskenmerk is van Zijn Persoon, Zijn verbond en beloften: de verhouding tussen God en Zijn volk ligt vast in Zijn Wezen. Buitenechtelijke seksuele gemeenschap vernielt het huwelijk als een illustratie van de verhouding tussen God en Zijn volk. En dit is een heel ernstige zaak. Zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament spreekt de Bijbel in krasse woorden over seksuele promiscuïteit. De Schrift loopt daar niet luchtig over heen.

Naast andere vormen van zondige seksuele verhoudingen wordt in de Schrift overspel veroordeeld. Overspel is seksuele ontrouw van een getrouwd persoon. De Schrift staat ons niet toe daar vergoelijkend over te spreken.

Jezus zegt in Matth. 5:32: 'Een ieder die zijn vrouw wegzendt om een andere reden dan ontucht, maakt, dat er echtbreuk met haar gepleegd wordt; en wie een weggezondene trouwt, pleegt echtbreuk'. In de Joodse maatschappij was ondertrouw, of verloving, even bindend als het huwelijk zelf, zodat in deze tekst elke vorm van ontrouw wordt gewraakt. Wat Jezus' woord inhoudt is, dat on

trouw zo'n grote zonde is dat de andere partij gerechtigd is het huwelijk als verbroken te beschouwen op grond van overspel.

Verder dient uiteraard de wet in Ex. 20:14 genoemd te worden: 'Gij zult niet echtbreken'. Het Oude Testament was niet alleen maar het religieuze boek van de loden, het was ook de burgerlijke grondwet en zo in dit gebod een onderdeel van de Goddelijke wetten voor de theocratie. Let er op dat God ons niet toelaat te denken dat overspel niet zo ernstig is. 'En een man die echtbreuk pleegt met iemands vrouw, echtbreuk pleegt met de vrouw van zijn naaste, zal zeker ter dood gebracht worden; zowel de overspeler als de overspeelster'. We lezen verder in Deur. 22:22: 'Wanneer een man betrapt wordt, terwijl hij gemeenschap heeft met een vrouw, die gehuwd is, zullen zij beiden sterven, de man die met de vrouw gemeenschap gehad heeft en ook de vrouw. Zo zult gij het kwaad uit Israël wegdoen'. (Vervolgens worden er in deze wet ook regels gegeven voor het geval dat seksuele gemeenschap heeft plaatsgevonden met een ongehuwde vrouw).

Het boek der Spreuken waarschuwt op vele plaatsen tegen overspel en de ernstige gevolgen ervan.

Gods Woord spreekt hier ook over in Jeremia. In de verzen 10 en 11 van hoofdstuk 23 lezen we: 'Want van echtbrekers is het land vol' en 'Zowel profeet als priester plegen heiligschennis'. De profeet en de priester zijn al even slecht als het volk. Jeremia legt er sterke nadruk op: hier vindt een tragedie plaats, Gods volk pleegt overspel. De profetie van Jeremia werd uitgesproken op een kritiek tijdstip in de Joodse geschiedenis, een tijd van welvaart, zoals we lezen in Jer. 5:7-8. In materieel opzicht leefden ze er goed van, maar tegelijk lagen ze onder Gods oordeel: 'Waarom zou ik u vergeven? Uw kinderen verlaten Mij en zweren bij niet-goden. Toen ik hen verzadigd had (hier wordt de welvaart vermeld), pleegden zij echtbreuk, ja, in het hoerenhuis zijn zij thuis. Geile, rondzwervende hengsten zijn het, zij hinniken ieder naar de vrouw van zijn naaste'. Ze zijn wel doorvoed, hebben een volle maag, leven in de welvaartsstaat, ze hebben vrije tijd ter beschikking. En dat doen ze? Als hengsten hinniken ze uitlust naar de vrouw van hun naaste. God gebruikt scherpe taal als het om overspel gaat.

En het Nieuwe Testament spreekt al even duidelijke taal. Zie b.v. Gal. 5:19: 'Het is duidelijk wat de werken van het vlees zijn: hoererij, onreinheid, losbandigheid' enz.

Ik wil hiermee niet zeggen dat seksuele zonden erger zijn dan andere zonden. Mensen die dat zeggen hebben geen begrip van wat zonde wezenlijk is. Als we de opsomming van zonden uit Gal. 5 vergelijken met andere opsommingen in het Nieuwe Testament, dan zien we dat seksuele zonden lang niet altijd eerst worden genoemd. De Heilige Geest heeft er op toegezien dat er geen rangorde opgemaakt kan worden van zonden. Maar dit te constateren is wat anders dan te vergeten dat God de seksuele zonden streng veroordeelt. Elke zonde is: zonde! Hoewel dit waar is mogen we seksuele zonden niet vergoelijken en Gods oordeel er over licht achten.

De bruid van Christus en geestelijk overspel

Maar er is ook een vorm van overspel die op een ander vlak ligt. In 2-Cor. 11:1-2, wat we al eerder aanhaalden, lezen we: 'Och, verdroegt gij een weinig onverstand van mij! Want met een ijver Gods waak ik over u, want ik heb u verbonden aan één man, om u als een reine maagd voor Christus te stellen'. Dit is de eerste stap: mensen zijn christen geworden en zijn zo dus de bruid van Christus. Daar voegt in vers 3, Paulus het volgende aan toe: 'Maar ik vrees, dat misschien zoals de slang met haar sluwheid Eva verleidde, uw gedachten van de eenvoudige (en loutere) toewijding van Christus afgetrokken zullen worden'. Hier hebben we de tweede stap: de bruid van Christus kan verleid worden, waardoor ze als bruid tekortschiet. Zoals er seksueel overspel is, zo kan er ook geestelijk overspel zijn - ontrouw aan de Goddelijke Bruidegom.

Niemand is volmaakt. Niemand is volmaakt trouw aan de Goddelijke Bruidegom. We zijn zwak. We zijn vaak ontrouw, positief of negatief, in onze gedachten en daden. Maar de Schrift maakt een duidelijk onderscheid tussen de onvolmaaktheid die alle christenen aanhangt en het geestelijk overspel van hen die beweren Gods volk te zijn maar de gehoorzaamheid aan het Woord Gods opzeggen en zich tot andere goden wenden. Dit is afvalligheid.

We hebben gezien hoe ernstig de Bijbel spreekt over seksueel overspel, en het scherp veroordeelt. Maar als de Bijbel spreekt over afval, vergelijkt de Schrift die met overspel, en zegt: dit is zelfs nog erger - het is geestelijk overspel.

De Schrift spreekt hier onomwonden over: afval, een zich afwenden van God, is geestelijk overspel ten opzichte van de hemelse Bruidegom. Als de Schrift sterke woorden gebruikt om seksueel overspel te veroordelen, waardoor het symbool van Gods liefde tot Zijn volk vernietigd wordt, dan kunnen we nog scherpere woorden verwachten als de zonde bestraft wordt die de werkelijkheid (waarvan het huwelijk slechts een symbool is) verbreekt. En de Schrift beantwoordt die verwachting.

Er is nog steeds een nare bijmaak aan het woord 'overspel', zelfs in de wereld tegen het eind van de twintigste eeuw. Zelfs als er sprake is van publiek en brutaal overspel in een huwelijk en men om een echtscheiding vraagt, dan wordt toch vaak het woord overspel vermeden. Er worden andere termen aangewend, die niet zo hard klinken. De wereld wil dit woord niet graag gebruiken. Evenmin als het woord 'afval'. Men wil de pil vergulden, en gebruikt woorden die wat vriendelijker klinken. Zo doet God niet! Hij gebruikt dat harde woord 'overspel', scherp als een mes. We vinden dit woord, en soortgelijke woorden, overal waar de Bijbel spreekt over afval van God.

In Ex. 34:12-15 staat: 'Neemt u in acht, dat gij geen verbond sluit met de inwoners van liet land, waarheen gij gaat, opdat zij niet tot een valstrik in uw midden worden. Integendeel, hint altaren zult gij omverhalen, hun gewijde stenen verbrijzelen en hun gewijde palen omhouwen. Want gij zult u niet nederbuigen voor een andere god, immers de Heer, wiens naam de Naijverige is, is een naijverige God. Sluit toch geen verbond met de inwoners van het land wanneer zij hun goden overspelig nalopen en aan hun goden offeren, dan zouden zij u uitnodigen en gij zoudt van hun slachtoffer eten'. Als Gods volk zich zou afgeer met deze goden, hoe noemt God dat? Hij zegt: Begrijp wat ie doet: dit is hoererij, het is geestelijk overspel.

In Lev. 20:5-6 lezen we: 'dan zal Ik Mijn aangezicht tegen die man en tegen zijn geslacht keren en Ik zal hem en allen die hem in zijn overspelige verering van de Moloch (een afgod waarover ik later nog iets zeggen wil) volgen, uit het midden van hun volk uitroeien". Hier worden dezelfde woorden gebruikt. Het zich afwenden van God is geestelijk overspel.

In Richteren 2:17 vinden we: 'Ook naar hun richters luisterden zij echter niet, maar liepen overspelig andere goden na en bogen zich daarvoor neer'. De uitdrukking 'zij bogen zich neer' is een seksuele term, die uitdrukking wordt ook gebruikt van een vrouw die zich aan haar man geeft. Zo gezien wordt dit woord uiterst scherp: hebt ge niet gehandeld als een overspelige vrouw die zich in een seksuele houding neerbuigt voor een andere man?

Zo lezen we ook in Ps. 73:27: 'Gij verdelgt al wie overspelig U verlaat'. Jesaja zegt in hoofdstuk 1:21: 'Hoe is de getrouwe veste tot een ontuchtige geworden!' Wat is die getrouwe veste? Het is Jeruzalem, de stad Gods! Wat is er met haar gebeurd? Ze is een hoer geworden. Hoe dan? Omdat ze zich heeft afgewend van haar Bruidegom en een slet is geworden die zich met andere goden afgaf. Ier. 3:1: 'Indien een man zijn vrouw verstoot en zij gaat van hem weg en wordt de vrouw van een andere man, zal hij dan nog tot haar terugkeren? Zal niet dat land ten zeerste ontwijjd worden? Doch gij hebt ontucht gepleegd met vele minnaars - en dan tot Mij terugkeren?, luidt het woord des Heren'. God is nooit ontrouw, maar Zijn volk is het en het doet Hem scherp verdriet aan. Het Nieuwe Testament zegt hetzelfde: wij kunnen de Heilige Geest bedroeven (Ef. 4:30). De Geest is een Persoon, en als we ons van Hem afkeren en een leer brengen, of een levenspraktijk aannemen, die ingaat tegen de openbaring die God ons gegeven heeft, dan doen we Hem pijn. Hij is bedroefd. Zo vinden we zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament dat als Gods volk zich van Hem afkeert, dit Hem niet koud laat - het maakt Hem als de Echtgenoot van Zijn volk bedroefd.

Jeremia gaat dan in vers 6 verder: 'Hebt gij gezien wat Afkerigheid, Israël gedaan heeft? Ze placht heen te gaan op elke hoge berg en onder elke groene boom om daar ontucht te plegen'. Hier worden ons de heuvels, de bomen, de plaatsen waar zij de afgoden dienden getekend. En Jeremia zegt: Die afgoden zijn uw minnaars geworden. In vers 9 merkt hij over Afkerigheid op: 'door haar lichtvaardig gepleegde ontucht ontwijdde zij het land; ja, zij bedreef overspel met steen en met hout'. Hij zegt: deze dingen zijn het object van uw eredienst en ze hebben de plaats ingenomen van de Leven

de God. En wat voor naam geeft God aan deze eredienst? Hij beschrijft hem als een perverse daad van overspel.

In Ezech. 6:9 horen we niet de profeet, maar de Heer Zelf zeggen: ‘...hun ontuchtig hart dat van Mij is afgeweken...’ God heeft verdriet over Zijn volk dat van Hem is afgeweken en dat overspelig naar afgoden lonkte. Dit doet God pijn. Hij is niet maar een theologische term, een filosofisch begrip - Hij is een Persoon, en daar kunnen we diep dankbaar voor zijn. Maar we moeten ook begrijpen dat Hij, omdat Hij een Persoon is, bedroefd kan worden. De almachtige God, bedroefd, omdat Zijn volk zich van Hem afwendt!

In Ezech. 16:30-32 vinden we: ‘Hoe werdt gij door hartstocht verteerd, luidt het woord van de Heer Jahweh, dat gij dit alles gedaan hebt, het werk van een brutale hoer, dat gij uw verhoging gebouwd hebt op elk kruispunt en uw verhevenheid gemaakt op elk plein (hiermee worden hoerenhuizen bedoeld). Toch hebt gij u zelfs niet als een hoer gedragen, omdat gij het loon van een hoer versmaadde. Zo’n overspelige vrouw, die vreemden aanhaalt, terwijl zij gehuwd is!’ Op dit onderwerp gaat de profeet verder in in hoofdstuk 23. God zegt daar: Er zijn twee steden, Jeruzalem in het Zuiden en Samaria in het Noorden, en ze zijn beide schuldig aan geestelijk overspel. Met de felste kleuren wordt dit dan beschreven en in krasse termen gehekel. Ook in Hosea 4:12 is dat het geval: ‘Mijn volk raadpleegt zijn hout, en zijn staf moet het voorlichten. Want een geest van ontucht doet hen dwalen, zodat zij zich in ontucht aan hun God onttrekken’. Het laatste werkwoord ‘zich onttrekken’ heeft de letterlijke betekenis: ‘zich onttrekken van onderuit’. Dit is weer een zinspeling op huwelijksverkeer. God zegt: Dit hebt ge gedaan, ge hebt u aan uw bruidegom onttrokken en een positie ingenomen onder een andere god, een god die geen god is. Een god die nonsens is, niets meer dan een stuk hout, niets anders dan een stok. Ge bedrijft geestelijk overspel met deze dingen en dat toont wie ge zijt, waar ge zijt en wat ge zijt.

Let ook op Hosea 4:13: ‘Op de toppen der bergen slachten zij offers en op de heuvelen ontsteken zij die, onder eik, populier en terebint, omdat de schaduw er van aangenaam is. Daarom bedrijven uw dochters ontucht en plegen uw schoondochters overspel’.

Hier wordt een tendens aangeduid die op verscheidene plaatsen in de Schrift naar voren komt, dat als Gods volk zich overgeeft aan geestelijk overspel, het niet lang duurt of de volgende generaties gaan zich te buiten aan seksueel overspel. Ik ga hierop nu niet verder in, maar ik moet het toch even noemen. Het ene leidt onherroepelijk tot het andere. Als dit ooit bewezen is, dan wel in het tijdsbestek van de laatste veertig jaar. Denk b.v. aan het boek ‘The Couples’ van John Updike. De hele roman is een illustratie van wat er op de laatste bladzijden beschreven wordt - de kerk brandt af. In feite was de kerk al afgebrand voordat het boek begon, en er was niets over voor Piet, de hoofdfiguur, dan zijn verloederde seksuele leven.

Onze generatie levert het onomstotelijk bewijs. Waar geestelijk overspel is, daar schiet seksueel overspel uit de grond als paddestoelen, want het een leidt tot het ander. In de jaren dertig verwoestte het liberalisme bijna al de kerken in Amerika en in de jaren zestig is onze generatie ziek door ongebreidelde seksuele aberraties. In Engeland en in andere landen is het al niet anders. Deze dingen hangen samen: een zaak van oorzaak en gevolg.

We lezen verder in Hosea 9:1: ‘Verheug u niet, Israël, tot jubelens toe, als de volkeren, want gij zijt overspelig van uw God afgeweken, gij hebt het loon der ontucht liefgehad op alle dorsvloeren van het koren’. Alweer is hier van geestelijk overspel, van afval sprake. Er wordt een beeld getekend van een vrouw die met de oogst bezig is. Ze is vrij, maar ze neemt geld aan van een man om op de dorsvloer met hem te slapen, midden in de oogst. Zo diep was de val van Gods volk, de bruid van de levende God.

Misschien zegt u: we hebben nu wel genoeg van dat soort Bijbelverzen vernomen. Maar geloof me: we hebben nog niet de helft gelezen van wat we hierover in de Schrift vinden. God zegt ons daarmee dat we het niet vergeten mogen: Hij zal geestelijk overspel nooit door de vingers zien.

Opzettelijk heb ik voorbeelden gekozen uit alle delen van het Oude Testament, citaten uit de wet, uit verschillende plaatsen van historische boeken, uit poëtische boeken en uit de profeten. Het hele Oude Testament spreekt over deze dingen met gebruikmaking van hetzelfde beeld en met dezelfde indringende boodschap.

Misschien denkt u dat dit alles typisch Oudtestamentisch is. Maar dit is onjuist. Het Nieuwe Testament zegt precies hetzelfde. In Openb. 17:1-5 lezen we: 'En één van de zeven engelen, die de zeven schalen hadden, kwam en sprak met mij, zeggende: Kom hier en ik zal u tonen het oordeel over de grote hoer, die zit aan vele wateren, met wie de koningen der aarde gehoereerd hebben, en zij, die op de aarde wonen, zijn dronken geworden van den wijn harer hoererij. En hij voerde mij in de geest weg naar een woestijn. En ik zag een vrouw zitten op een scharlakenrood beest, dat vol was van godslasterlijke namen, en het had zeven koppen en tien horens. En de vrouw was gehuld in purper en scharlaken en rijk versierd met goud, edelgesteente en paarden, en ze had in haar hand een gouden beker, vol gruwelen, en de onreinheden van haar hoererij. En op haar voorhoofd was een naam geschreven, een geheimenis: het grote Babylon, moeder van de hoeren en van de gruwelen der aarde'. Hier slaat de Bijbel met een dreunende slag de deur dicht. Deze dingen vinden we beslist niet alleen in het Oude Testament, maar ze worden in het Nieuwe Testament opgevoerd tot de hoogste graad van ernst als de afvallige kerk van de laatste dagen, samen met heel de cultuur in die tijd met deze woorden beschreven wordt.

Geestelijk overspel vandaag

Laten we goed overwegen waar we terecht gekomen zijn. Als zij die beweren Gods volk te zijn zich afwenden van het Woord Gods en de historische Christus, dan is dat afschuwelijker in Gods oog dan het ergste geval van huwelijksontrouw, want zo wordt de werkelijkheid vernield, de grote, centrale bruidegom-bruid-relatie. Ik heb er opzettelijk de nadruk op gelegd dat God geen seksuele losbandigheid toestaat, maar afval - geestelijk overspel - is een grotere zonde.

En de moderne, liberale theoloog is in deze zonde gevallen. Wat is onze houding hier tegenover? Laten we dit toch even scherp zien als God het ziet. In de moderne theologie wordt de persoonlijke God die leeft ontkend. De historische Christus de Zoon van God, wordt ontkend. De Schrift wordt ontkend als Gods Woord zoals het onder woorden gebracht wordt in de Bijbel. Gods verzoeningswerk wordt ontkend. De liberale theologen plaatsen hun eigen humanistische theorieën boven het Woord van God - dat toch de communicatie is van God met de mens. Zij maken goden die geen goden zijn, alleen maar projecties van hun eigen denken.

We zijn gewoon om hun theorieën te omschrijven in beleefde termen, we omkleden ze tactvol met mooie woorden om toch maar niemand te ergeren. We zijn heel beleefd en gebruiken waarderende woorden als we spreken over de moderne Rooms-katholieke kerk en noemen het 'progressieve theologie'. Maar het is geen progressieve theologie, het is regressief! Het is humanisme uitgedrukt in klassieke Rooms-katholieke terminologie.

Als we met mensen discussiëren dan moeten we hen behandelen als volwaardige mensen. Dat geldt zeker ook voor de moderne theologen. We moeten hen benaderen als mensen die naar Gods beeld geschapen zijn, ook al zijn ze in feite in opstand tegen God. We moeten er blijk van geven dat we hen als onze naaste liefhebben. Dat is allemaal waar, maar we mogen niet vergeten dat 'afval' bij die naam genoemd behoort te worden. En afval moet omschreven worden door zijn aard te noemen: geestelijk overspel.

Ja, we moeten beleefd blijven en ons best doen de vrijzinnige theoloog als onze medemens te zien als we met hem in discussie gaan. Maar het stelsel dat zij leren mag niet verbloemd worden - het is en blijft overspel. Zoals ik al zei: tegenwoordig proberen we in gevallen van echtscheiding het woord 'overspel' te vermijden of met tact te omschrijven, want het woord is niet bepaald een sympathieke term. Maar op het terrein der religie doen we dat nog veel meer. Geestelijk overspel en afval zijn woorden die we volgens velen niet gebruiken mogen. Maar als we er vergoelijkende woorden voor gebruiken, doen we bepaald verkeerd, want we weigeren dan de terminologie ervoor te gebruiken die de Bijbel ervoor gebruikt. God spreekt er over met deze woorden want God ziet deze dingen zoals ze werkelijk zijn en wij mogen als Zijn kinderen hier niets afdoen.

Dit geestelijk overspel is erger, is veel erger dan seksueel overspel. Maar het is nu ook veel erger dan wat de Joden deden toen ze hun afgoden volgden. En hoe heeft God gefulmineerd tegen die afvallige Joden! Wat een vlijmscherpe beeldspraak heeft Hij gebruikt in liefde om ze tot bezinning te brengen. Maar de moderne vrijzinnige theologie is veel erger dan wat de Joden deden - want wij

hebben veel meer licht dan zij hadden en veel grotere zegen dan zij ontvangen. De moderne theologie is erger dan vroeger het vereren van de Moloch was.

1; weet hoe dat met die Moloch ging? Moloch was een afgod in het dal Hinnom, een heidense godheid waar Israël voortdurend voor gewaarschuwd werd. Wat voor afgod was dat? Het was de afgod die het offer eiste van pasgeboren baby's. Dat was het centrale in deze religie: het eerstgeboren kind van elke vrouw moest aan de Moloch geofferd worden. Volgens een oude traditie was er achter het metalen afgodsbeeld een opening en daarin werd een vuur gestookt. Als dat vuur het hele beeld verhit had moesten de ouders met eigen hand hun kind leggen op de witgloeiende armen van Moloch. Volgens de traditie mochten de ouders dan geen emotie tonen, en er was tromgeroffel zodat het gegil van de baby's niet gehoord kon worden als ze levend verbrandden.

En vergelijkbare gruwelijke dingen gebeuren ook vandaag nog. Er zijn er heel wat, mensen die naar me toe komen en met wie ik werk, die in feite slachtoffers zijn van een Moloch die gruwelijker is dan de vroegere, in het dal Hinnom. Terwijl zij geofferd werden stonden er mensen omheen - zogenaamde dienaren van het evangelie - en de slachtoffers werden verteerd door de moderne theologie. En dan wordt ons gezegd dat het verkeerd is om emotioneel te worden . . .

Er zijn er onder u die dit lezen, die de lidtekens nog dragen die ze erbij hebben opgelopen. We dragen er in zekere zin allemaal de sporen van, want onze Westerse, napchristelijke wereld is totaal ondergraven door deze vrijzinnige theologie. Elk lidteken dat onze generatie heeft, elke traan die geschreid is, elke baby die door sommigen uwer moedwillig geaborteerd is, elke drugtrip die u ondergaan hebt, kan niet los gezien worden van het feit dat de kerk zich afgekeerd heeft van God, en ontrouw geworden is. Onze generatie is als de kinderen in de uitgestrekte armen van Moloch. En moeten wij, als dilettanten, er omheen staan en hun gegil overstemmen met het tromgeroffel van een zinloze discussie? Ik zeg u: nee! We moeten huilen. En we moeten wat doen.

Waarmee kan ik de vrijzinnige theologie vergelijken? Met die overspelige vrouw uit Spreuken 30:20, waar staat: 'zij eet, veegt haar mond af en zegt: Ik heb geen kwaad gedaan'. Wat een beeld wordt hier getekend! We mogen niet iedereen wiens theologie enigszins beïnvloed is door modernistische theologie hiermee vergelijken, maar de doorgewinterde moderne theoloog (of hij nu een aanhanger is van het oude liberalisme dan wel een theoloog van het nieuwere existentialisme) vindt zijn beeld hier getekend. Zij zeggen dat ze geen kwaad gedaan hebben met hun geestelijk overspel, terwijl niet alleen de kerk, maar ook de hele napchristelijke cultuur ernstig lijdt onder hun ontrouw.

Ik wil het hier duidelijk zeggen, dat er geen overspelige vrouw is die zo verloederd is als de vrijzinnige theologie die alles wat God gegeven heeft in handen had, en zich toen heeft afgewend om iets te aanbidden dat meer destructief is dan Moloch was voor de baby's van ouders die zich hadden afgewend van de levende God om deze afgod te dienen. We mogen dit niet bagatelliseren. We moeten sympathiek staan tegenover de man met wie we dit bespreken - ja, en we vechten daarvoor in L'Abri. We vechten er voor om hem te blijven zien als een medemens die we lief moeten hebben. Er is niets meer afstotelijk dan een orthodox mens die de ander behandelt alsof die ander minder is dan een mens. Zo schieten we tekort in wat Christus ons geleerd heeft, dat alle mensen onze naasten zijn. We discussiëren met een modernist niet om te winnen, maar om anderen te helpen, hemzelf inclusief. Maar om sympathiek te staan tegenover de ravage die de vrijzinnige theologie heeft aangericht - dat nooit!

Wat is nu Gods oordeel over onze generatie? Precies hetzelfde als Hij over Israël gaf, vijf en twintig honderd jaar geleden, zie Ezechiël: '. . . hun ontuchtig hart is van Mij afgeweken en hun ogen lonken overspelig naar hun afgoden . . .' Het is mijn overtuiging dat God zo de kerk van vandaag ziet, en onze Westerse cultuur. Ik geloof dat Hij zo spreekt als hij de films ziet in de bioscoop, onze toneelstukken en veel van wat er in musea tentoongesteld wordt. En bovenal ziet Hij zo op wat er gaande is in kerken waar een evangelie gepreekt wordt dat geen evangelie is. God is daar bedroefd over. Zouden wij dan onbewogen toezien?

Hij is dezelfde God. Hij is de levende God, Hij is de onveranderlijke God. Hij is de God die bestaat. Zou Hij dan in deze situatie niet doen wat Hij deed in de situatie ten tijde van Jesaja in het rijk van het Noorden en in de tijd van Jeremia, Ezechiël en Daniël in het rijk van het Zuiden? Zou Hij geen

oordeel vellen over onze cultuur? Zou Hij die cultuur niet overspelig noemen? Ik zeg u in Gods naam: Hij zal oordelen over onze cultuur, en Zijn oordeel is al aanwezig.

Hoe moeten we nu hierop reageren? Luister naar wat Jeremia zegt in hoofdstuk 13:27: 'Wee u, Jeruzalem!' Inderdaad, als verlost mensen moeten we de vreugde van het heil kennen, maar als we om ons heen zien naar een groot deel van de kerk en van onze cultuur, is het dan te verwonderen dat de tranen ons in de ogen schieten? Is die boodschap dan ook niet tot ons gericht: 'Wee Jeruzalem!?' Evenals Jeruzalem is een groot deel van de kerk afvallig geworden. In de loop van twee of drie generaties zijn we in onze Noord-Europese landen afgedwaald -in Duitsland is het proces langer aan de gang geweest, maar in de meeste van de westerse landen heeft het niet langer geduurd: 'Wee, Jeruzalem!' Wee, vrijzinnige kerk! Wee, afvallig christendom! Wij moeten deze dingen zeggen met tranen in onze ogen om de mensen die in deze strik gevangen zijn. Als mens moeten we ze altijd hoogachten. Maar we mogen de boodschap van Jeremia niet afzwakken. We mogen niet minder bewogen zijn dan hij was. Onze reactie mag niet maar een theoretisch betoog zijn, zuiver intellectueel. Het moet onze hartekreet zijn: 'Wee, vrijzinnige kerk. Wee, afvallig christendom!'

Het gaat niet maar om abstracte theologie. Het is geen academisch geschilpunt. Het is niet genoeg als ik een doctorsgraad in de theologie haal, lid word van een faculteit, en dan beleefde, academische conversaties heb. Het gaat om trouw aan de levende God aan de ene kant tegenover de andere kant: geestelijk overspel jegens de Schepper en de Rechter van het heelal. En geestelijk overspel - vergeet dat niet - verbreekt de huwelijksband met de enige, waarachtige Bruidegom die Zijn liefde wil geven aan alle mensen in de wereld. Het is overspel, gericht tegen de Enige die het verlangen van het menselijk hart kan vervullen. Als we ons van Hem afkeren dan komt er een leegheid in ons hart die door niets kan worden opgeheven. Dit is niet alleen maar zonde - het is zelfvernietiging!

We hebben gezien hoe wanhopig slecht en zondig seksueel overspel is. Maar Jezus geeft in dit verband toch een rangorde aan. In Matt. 21:31 zegt Hij tegen de religieuze leidlieden van Zijn tijd: 'Voorwaar, Ik zeg u: de tollenaars en de hoeren gaan u voor in het Koninkrijk Gods'. Jezus vergoelijkt hier de seksuele zonden niet, maar Hij zegt tot de leidlieden van Zijn tijd, die zich hebben afgewend van God, dat de hoeren en zij die belasting innen voor de Romeinen, hen voor zullen gaan in het Koninkrijk. Als ze over straat lopen en zo'n vrouw zien, dan willen deze mensen niet met zo'n vrouw praten. Ze willen er niet eens naar kijken. Ze kijken de andere kant op. Ze tonen hun verachting in het publiek. Maar Jezus zegt: kijk naar die vrouw! Besef je niet, dat die vrouw eerder het Koninkrijk zal binnengaan dan jij? Die farizeeër en die vrouw waren beiden zondaren. Maar God zelf brengt scherp onderscheid aan door de woorden van Christus.

Seksuele zonde is zonde, maar geestelijk overspel is oneindig erger. De kwestie van meer of minder wordt hier door God zelf bepaald.

Wat is afval? Het is geestelijk overspel. Er is geen ander woord voor. Over deze dingen kunnen we niet academisch spreken. U draagt zelf de brandwonden van de moderne Moloch. Iedereen in onze cultuur - en in het bijzonder de studenten van vandaag en die van morgen - draagt die lidtekens. Niemand is er vrij van, ook al is hij opgegroeid in een christelijk milieu en heeft hij Christus aanvaard als zijn Heiland. Er is niemand in onze tijd die geen brandwonden heeft van de moderne Moloch, niet één.

Gods boodschap voor ons

Maar wij, die door Gods genade horen bij Gods volk, wij die eigendom van Christus zijn, Gods kinderen, verlost en vrijgekocht door het bloed van het Lam, laten wij nu begrijpen waartoe we geroepen worden. Nu we dit alles hebben nagespeurd in de Schrift moeten we nog één stap verder gaan, een beslissende stap. We moeten doen naar wat we zijn. Wat zijn wij? Niet alleen. maar mensen die naar de hemel gaan. Nee, we zijn hier en nu de vrouw van God, de bruid van Christus. En wat wil onze hemelse Bruidegom dat we doen zullen? Hij verwacht van ons niet alleen maar leer-getrouwheid, maar Hij verwacht onze liefde, dag bij dag.

Ik moet mezelf afvragen: 'Hoe sta jij erbij, Schaeffer?' En hoe staat u erbij, ieder die de genade van God kent? Wat moeten we doen? We moeten nu onszelf onder de loep nemen. We moeten onszelf een uiterst belangrijke vraag stellen.

We moeten ons afvragen: 'Vecht ik alleen maar voor leergetrouwheid? Dan lijkt ik op een vrouw die nooit met een ander naar bed gaat, maar geen liefde geeft aan haar echtgenoot. Zou dat een ideaal huwelijk kunnen zijn? Onmogelijk! Maar als ik erg trouw ben in de leer, maar geen liefde geef aan mijn hemelse Bruidegom, dan lijkt ik op zo'n vrouw.

God vraagt niet alleen maar trouw in de leer, maar Hij vraagt om onze liefde. Niet in theorie - vergis u niet - maar in de praktijk. Als wij waarlijk kinderen Gods zijn, dan zal ons nadenken over Overspel en Afval maar tot één conclusie leiden: we moeten ons realiseren hoe ernstig de afval in onze tijd is. We moeten elkaar vermanen er niet aan mee te doen. Maar tegelijkertijd worden we ons ervan bewust dat we onze Heiland en Heer moeten liefhebben. We moeten de liefhebbende ware bruid zijn van onze hemelse Bruidegom, Hem liefhebben in de praktijk, in de realiteit van elke dag, temidden van het geestelijk overspel van onze dagen.

Onze roeping is allereerst om als bruid trouw te zijn, maar dat is niet alles. De roeping is inderdaad als bruid trouw te zijn, maar dan als de bruid die liefheeft!

AANHANGSEL: DE NIEUWE SUPERSPIRITUALITEIT

Inhoud

- Recente stromingen in de wereldse cultuur
- De nieuwe bourgeoisie
- Transcendentiaal mysticisme
- Recente ontwikkelingen in de christelijke gemeenschap
- Het moderne pentecostalisme
- De 'Children of God'
- De nieuwe superspiritualiteit
- Een christelijk antwoord op de nieuwe superspiritualiteit

Nog maar enkele jaren geleden zouden de studenten in hun dispuutvergaderingen of in het café vragen hebben gesteld als: zijn religieuze dingen redelijk? Moet je niet intellectuele zelfmoord plegen als je christen wordt? Heeft het christelijk geloof een positieve bijdrage geleverd aan de maatschappij?

En van christelijke studenten kregen we vragen als deze voorgelegd: Hoe kunnen we het christelijk standpunt indragen in de totale cultuur? Hoe kan mijn religieuze leven de maatschappij beïnvloeden?

Maar in de laatste paar jaren is er iets veranderd. In veel landen waar ik en andere medewerkers van L'Abri geweest zijn, worden nu heel andere vragen gesteld.

Wat is hiervan de betekenis? Moeten wij als christenen onze tactiek wijzigen als wij proberen ons christelijk geloof af te stemmen op de wereld waarin wij leven?

Recente stromingen in de wereldse cultuur

Om te beginnen moeten we begrijpen wat er cultureel in de wereld gaande is. En hier moeten we in het kort terugkomen op sommige aspecten van wat ik hiervóór in 'De Kerk tegen het eind van de twintigste eeuw' besproken heb. De culturele situatie zoals ik die voornamelijk in de eerste twee hoofdstukken beschreven heb, is bezig zich verder te ontwikkelen.

In het begin van de jaren zestig stond het voor de studenten wel vast, dat we in een naphchristelijke wereld leefden. Zoals de studenten van de Berkeley-universiteit het uitbazuinden in 1964, leven we nu in een plasticcultuur. De beatgeneratie had dat al eerder gezegd, maar vervolgens werd deze stelling aanvaard door de hele studentenwereld. De jongelui kwamen thuis van de universiteit en stelden vragen aan hun ouders, waarop gereageerd werd met oppervlakkige antwoorden zodat ze de conclusie trokken: je moet je een ongeluk werken om op de universiteit te komen. Waarom? Om geld te kunnen verdienen! En waarom zou ik geld moeten verdienen? Om straks mijn kinderen ook

naar de universiteit te kunnen sturen. Maar al te vaak zagen deze jongelui dat het enige ideaal van hun ouders was om met rust gelaten te worden, en verder alles te hebben wat je hartje begeerde... Het is heel begrijpelijk dat ze daar hun neus voor optrokken.

De christenen hadden blij moeten zijn met wat deze studenten zeiden. Zij hadden het eigenlijk zelf moeten zeggen, want deze jonge mensen legden hun vinger precies op de zere plek in onze samenleving. Enerzijds waren de kerken grotendeels onder de invloed van modernistische theologie, een onchristelijke theologie gekomen, anderzijds was de cultuur in het algemeen totaal gesecculariseerd. Nog niet zo lang geleden kon je zeggen dat, hoewel de grote meerderheid van de mensen geen christen was, er toch een 'christelijke publieke opinie bestond die gebaseerd was op een herinnering aan christelijke maatstaven uit het verleden. Algemeen werd aangenomen dat er een objectieve waarheid was en ook al hadden de niet-christenen er geen grondslag voor, dan zagen ze dit toch als een nastrevenswaardig ideaal.

Maar in de jaren zestig was hier niets meer van te vinden: we waren aangeland in de nachristelijke wereld, en de generatie van vandaag gelooft niet langer dat er een absolute waarheid bestaat. De oudere generatie was zich hiervan niet bewust totdat de jonge mensen zeiden: 'de keizer heeft geen kleren aan', of -zoals zij het uitdrukten: 'We leven in een plasticcultuur'.

Eén reden waarom ik me met deze jongelui één voelde was, dat ik om een lief ding gewild had dat de Bijbelgetrouwe kerk dit gezegd had voordat anderen het zeiden. Maar onze orthodoxe kerken waren ook maar al te vaak als plastic geworden en ze zeiden niets.

Een andere factor die we in overweging moeten nemen als we het hebben over de recente veranderingen is het bestaan van de 'zwijgende meerderheid'. Laten we goed begrijpen: die zwijgende meerderheid levert nog steeds zo'n stemmenaantal dat ze de mensen kan verkiezen die het gezag zullen uitoefenen. Zoals ik elders al eens gezegd heb: de zwijgende meerderheid bestaat uit twee delen - een minderheid en een meerderheid. De politicus van vandaag die voldoende stemmen wil halen, moet aanvaardbaar zijn voor beide groepen.

De minderheid bestaat uit christenen die absolute maatstaven hebben waarop zij hun daden en hun oordelen baseren, of die nog werken met de absolute maatstaven uit het verleden, ook al hebben ze zelf voor deze maatstaven geen basis meer. De meerderheid van de zwijgende meerderheid bestaat uit mensen die zich bewust zijn te leven in een nachristelijke wereld. Ze gaan misschien nog wel naar een kerk, maar voor hen zijn er geen absolute maatstaven meer. Ze hebben nog maar twee idealen: ze willen in vrede leven en genieten van de welvaart. De vrede die ze begeren is niet die van het actieve pacifisme. Het is de houding van: laat me met rust, ik wil niets te maken hebben met de ellende in mijn eigen land of in het buitenland. Als ik daar maar geen last van heb, dan is het mij goed. En hun begeren naar welvaart met wat meer chroom eraan, en een tweede auto, misschien wel een derde, en dan natuurlijk een boot, of beter nog: twee boten. O ja, natuurlijk ook nog een zomerhuis en ga zo maar door. Hoe meer hoe beter.

Het grootste deel van de zwijgende meerderheid is in de greep van het materialisme. Theoretisch niet zo zeer maar praktisch wel. Als de jonge mensen schreeuwen: dit is plastic, dit is afschuwelijk, laten wij als christenen dan zeggen: Jullie hebt absoluut gelijk! Jullie protest is niet positief, en jullie hebt geen oplossing jammer genoeg, maar jullie kritiek is gerechtvaardigd.

Ongeveer in dezelfde tijd als aan de Berkeley-universiteit de 'Free Speech Movement' op gang kwam, nam ook het druggebruik ontstellend toe. De beatniks waren niet zo verslaafd aan de drugs als de hippies waren. Maar na 1964 werd druggebruik algemeen onder de jonge mensen.

De filosofische achtergrond van dit euvel is te vinden in het idee van Aldous Huxley, dat de rationalist de moed heeft opgegeven dat hij met zijn 'rede' iets bereikt en dat we het dus moeten zoeken in een uiteindelijke ervaring die we zelf op elk gewenst moment kunnen oproepen. Druggebruik, om het met andere woorden te zeggen, was dus aanvankelijk een ideologie, maar dan een ideologie die consequenties meebracht voor de praktijk. Wij hier, in L'Abri, zijn vaak tot tranen toe bewogen geweest over jonge mensen die door druggebruik tot wrakken waren gemaakt. Veel voorstanders van druggebruik, zoals Alan Watts, Gary Snyder, Alan Ginsberg en Timothy Leary, beweerden dat als we iedereen aan drugs konden krijgen, het heimwee dat in de mens leeft vervuld zou worden. Het waren niet alleen extremisten die met het idee kwamen om drugs in het drinkwater te mengen

zodat de hele stad onder de invloed zou komen en de gehate smerissen en de jongelui allemaal met bloemen in hun haar zouden lopen. In die tijd was dat werkelijk een optimistische, ideologische visie.

Hier moeten we twee opmerkingen bij maken. Allereerst, dat de jeugd het in de analyse van de cultuur bij het rechte eind had. Vervolgens, dat ze eerlijk meende een oplossing voor het probleem te hebben gevonden. Tot op Woodstock (1969) toe geloofde de jeugd optimistisch dat drugs het ideologische geneesmiddel waren. Het verlangen naar gemeenschap, in volkomen openheid met elkaar, wat de drijfveer van Woodstock was, was op zichzelf natuurlijk niet verkeerd. God heeft de mens geschapen naar Zijn beeld en dat betekent dat we op het horizontale vlak niet alleen met elkaar te maken hebben, maar dat wij bij elkaar horen. Hoewel het christelijk geloof ieder afzonderlijk roept, en ieder persoonlijk die roepstem moet op volgen, is het toch niet individualistisch. Het is Gods wil dat we in gemeenschap leven. Er zijn twee aspecten te onderscheiden aan het orthodoxe geloof: dat wat de leer betreft en dat wat het leven in de gemeenschap betreft. En deze twee horen één te zijn. Dat Woodstock de nadruk legde op beleving van de gemeenschap was goed. Maar de weg die ze insloegen om echte gemeenschap te bereiken was verkeerd. Na Woodstock gebeurden er twee dingen die een einde maakten aan wat het blad 'Rolling Stone' noemde: 'het tijdperk van onschuld'.

De eerste gebeurtenis speelde zich al bij Altamont in Californië, waar de Rolling Stones een festival belegden en de 'Hell's Angels' afhuurden (tegen betaling met een flinke hoeveelheid bier) om de orde te bewaren. De zaak liep volkomen uit de hand toen er door de 'Hell's Angels' verscheidene mensen zonder duidelijke reden werden gedood. Het was verschrikkelijk. Maar sommigen schreven dit nog toe aan een ongelukkige samenloop van omstandigheden en zochten de oorzaak in het soort publiek daar in Californië . . . Pas na een tweede soortgelijke gebeurtenis gingen bij velen de ogen open. Dat was die op het eiland Wight, waar maar liefst 450.000 mensen bijeenkwamen voor een 'gemeenschapsfeest'. Het was er door het druggebruik en verlies van verantwoordelijkheidsbesef afschuwelijk. Een aantal mensen van L'Abri was er ook en persoonlijk ken ik een man die direct te maken had met de organisatie van dit festival en mij zijn grote teleurstelling liet blijken. Achteraf is ieder het er over eens dat de situatie bepaald angstwekkend was.

Na deze twee Rockfestivals kwam de situatie er dus wel wat anders uit te zien. Niet dat de jongelui geen drugs meer gebruikten - ze doen dat nog, in toenemende mate, en waar het eind daarvan zal liggen kan niemand voorspellen. Ik weet dat op veel plaatsen, o.a. in Californië, regelmatig drugs gebruikt worden door leerlingen van middelbare scholen, en zelfs door kinderen van tien en elf jaar... Maar drugs worden niet meer beschouwd als een expressie van een bepaalde filosofie. Bij de jongere gebruikers is het een kwestie van bravoure, je moet mee kunnen doen. Het is hetzelfde als met 'permissive sex': als een meisje niet met allerlei jongens seksuele gemeenschap heeft gehad, dan telt ze niet meer mee. En zo hoor je ook drugs te gebruiken om mee te kunnen praten . . . Maar de optimistische ideologie die men er eerst onderschoof is dood.

The Beatles zijn hiervan een goed voorbeeld. Eerst waren ze alleen maar een rockgroep. Toen begonnen ze met drugs en propageerden dat in liedjes als 'Sergeant Pepper's Lonely Hearts Club Band'. Toen ze met drugs ook niet verder kwamen en zagen wat er gebeurde in Haight-Ashbury, schakelden ze over op het psychedelisch geluid van 'Strawberry Fields', en daarna gingen ze verder met oosters-religieuze ervaringen. Maar dat liep ook dood en ze eindigden hun carrière als groep met de film: 'The Yellow Submarine'. Toen deze film uitkwam waren er mensen die zeiden: 'De Beatles komen weer terug'. Maar dat was uiteraard een vergissing. Het was in feite het onafwendbare eind van de ideologische speurtocht die ze als groep ondernomen hadden. Overigens is het wellicht interessant te weten dat Eric Segal, de man die het verhaal schreef voor 'The Yellow Submarine', daarna 'Love Story' schreef.

Lang voordat de drugideologie tot een roemloos einde kwam, had een groep jongelui zich hiervan al gedistantieerd om een andere weg in te slaan. Ze vormden de Nieuw-Linkse Beweging en werden, globaal genomen, volgelingen van Marcuse en van zijn politieke theorieën. De Nieuw-Linkse Beweging bestond uit activisten die door middel van politieke actie de plastic cultuur zochten te elimineren. De wortels van deze beweging zijn te vinden in de 'Free Speech Movement' van Berkeley, maar al gauw ontwikkelde zich een totalitaire actie, in volkomen tegenstelling tot hun oorspronke

lijk streven. De Nieuw-Linkse Beweging leert, en brengt in praktijk, dat een elitaire groep alle macht moet hebben, en dat de meerderheid geen stem meer heeft. Dit werd duidelijk in Amerika toen de studenten de gebouwen van de Colombia Universiteit bezetten. We zagen het ook in Europa aan de Sorbonne, in West-Berlijn, in Nederland. Maar terwijl het duidelijk was geworden dat de drugcultuur geen Utopia inluidde, ontdekte de jongere generatie nu dat de Nieuw-Linkse Beweging ook geen oplossing bood. De verschrikkingen van het 'festival' op het eiland Wight werden geëvenaard door die van de 'Weatherman-groep', mensen die consequent de Nieuw-Linkse theorie inzake politieke actie tot uitvoer brachten. De climax kwam, toen er bommen ontploften in de wiskundige faculteit van de universiteit van Wisconsin. Dat was in 1970. Wat Altamont en Wight betekenden voor de filosofie van de drugcultuur, waren deze explosies voor de N.L.B.: het politieke activisme verloor voor de eerste aanhangers van de Nieuw-Linkse Beweging zijn aantrekkelijkheid. Voordat dit plaats vond waren er heel wat studenten die met revolutionaire plannen speelden: zó zou Utopia werkelijkheid worden, een mooie revolutie met speels geweld.

En zo zien we dat na de cirkelbeweging van 'Free Speech', drugs, Nieuw-Links politiek activisme en geweldpleging de contraculturele beweging voor het grootste deel als een nachtkaaars uitgaat. Politiek activisme noch drugs hebben een aanvaardbaar alternatief gevonden voor de plasticcultuur.

De nieuwe bourgeoisie

Wat gaat er in sociologisch opzicht gebeuren nu deze beide bewegingen mislukt zijn? We maken thans de opkomst mee van een nieuwe bourgeoisie. Deze nieuwe bourgeoisie gebruikt drugs, heeft vrijheid in buitenechtelijke seksuele activiteiten, en heeft als levensdoel: genot en gemak. Toch is in wezen de oude en de nieuwe bourgeoisie gelijk: de kardinale waarden van het leven zijn persoonlijke rust en welstand. Het is vreemd, maar de jongere generatie heeft de pijnlijke kringloop volbracht van haat tegen de plasticcultuur, haat tegen het levensdoel van de oudere generatie: laat me met rust en geef me wat ik hebben wil, en gaat nu dezelfde doeleinden najagen, ook al worden de idealen wel iets lager gesteld.

De studenten in Berkeley die in 1964 zowat 22 jaar oud waren, zijn nu halverwege de 30. Ze hebben de kringloop volbracht, en waar leven de meesten nu voor? Allereerst voor voldoende persoonlijke vrijheid om hun nieuwe levensstijl in praktijk te brengen, om hun drugs te hebben, en hun seksuele vrijheid. En vervolgens voldoende geld om te leven en hun pleziertjes na te jagen. Zelfs hun pacifisme is vaak alleen maar een verlangen om met rust gelaten te worden en heeft niets meer te maken met principes. Het is niet van een edeler gehalte dan het verlangen van sommige ouders om tot elke prijs moeilijkheden te ontlopen. Het tijdperk van de 'Free Speech Movement' is voorbij en het is niet waarschijnlijk dat het ooit terug zal komen. De tijd van hartstochtelijke kreten om vrijheid en een nieuwe waardebeoordeling tegenover de plasticcultuur ligt achter ons. De stem van Nieuw-Links is verstomd. Het verlangen om met rust gelaten te worden en een portie welvaart te bezitten heeft de zenuw van het activisme verlamd, zodat dit activisme geen verandering heeft gebracht, ook al zou die verandering niet bepaald een verbetering zijn geweest.

De sociologische realiteit van onze dagen is in feite dat de nieuwe bourgeoisie de plaats inneemt van en versterking geeft aan de oude bourgeoisie. Deze mensen staan heel kritisch tegenover elkaar en er zal altijd spanning tussen hen blijven bestaan, maar in sociologisch opzicht vertonen beide groepen geen wezenlijk verschil.

In 't algemeen kan gezegd worden dat velen van de nieuwe bourgeoisie zich geen zorgen maken over de vraag waar het nodige geld vandaan moet komen; of hun ouders betalen, dan wel 'de maatschappij' - het laat hen koud. Maar er zijn er ook heel wat die best een baan willen hebben van 9 tot 5 als ze voldoende in hun behoeften kunnen voorzien. Zolang ze hun marihuana maar kunnen krijgen en vrij zijn in hun doen en laten. Het utopische visioen van Henry David Thoreau en Jean Jacques Rousseau is verdwenen.

Er zijn ongetwijfeld heel wat ouders die denken dat de veranderde houding een vooruitgang betekent. Zij zeggen: 'Is het niet fijn dat die 'hard Rock' voorbij is en dat onze kinderen rustig zijn?' Maar ze begrijpen niet dat 'The Yellow Submarine' geen vooruitgang is. En 'Love Story' is het al evenmin. Zij zien geen uitkomst en toekomst meer!

Transcendentaal mysticisme

De dood van het drugoptimisme en het verval van Nieuw-Links resulteerden in een uiterst belangrijke ontwikkeling: een transcendentaal mysticisme dat zich aandient in vele vormen. Het grondprincipe dat al deze vormen gemeen hebben is een negatie van de rede. Het is een poging om een nieuw soort 'trip' te vinden die niets met drugs te maken heeft. Het openbaart zich vaak in het beoefenen van het mysticisme van Oosterse religies; in een andere vorm is het een verbazingwekkende vermenging van mysticisme en occultisme en soms is het ook volkomen demonisch. Het is, in welke vorm ook, een soort religie, die trekken van overeenkomst vertoont met de religie die de jongeren verwierpen toen ze zich onttrokken aan hun kerk. Evenmin als de kerk zinvolle antwoorden gaf op de vragen van de jeugd, heeft ook deze nieuwe vorm van transcendentaal mysticisme antwoorden, maar jongeren zijn er nu enthousiast over als over iets nieuws, dat een diepe bekoring uitoefent.

Waar de rede wordt uitgeschakeld zet transcendentaal mysticisme, evenals drugs, de deur wijd open voor het demonische en het occulte. Zonder een redelijke inhoud en samenhang betekent de naam 'Christus' niets, en zeker niet meer dan de naam 'Krishna'. 'My Sweet Lord' van George Harrison kan de indruk geven, dat hij over Christus spreekt, maar het is niet zo. In feite doet dat er ook niet toe, want in dit soort religieuze mentaliteit leven we op een niveau waar Christus en Krishna op dezelfde hoogte staan. Jezus en Krishna zijn alleen maar twee van de betere soorten 'grass' of ook: 'Jezus is beter dan hash'. Een ander, beslist onchristelijk maar religieus antwoord op de dood van de drugwereld en Nieuw-Links is het afschuwelijk commercialisme dat uitkomt b.v. in een verschijnsel als 'Jesus Christ Superstar'. Dit is wel het toppunt van religieus commercialisme. De jonge mensen, die terecht luidkeels protesteerden tegen kerken van plastic, dragen nu 'Jezus Christus'-polshorloges, -pulloveren en -ondergoed, en weet ik wat al meer. De handel in zulke 'religieuze' koopwaar - bedreven door christenen en niet-christenen - kan ons misselijk maken, maar het is 'big business'. Zowel de nieuwe bourgeoisie als zij die zich hebben laten vangen door transcendentale ideeën zijn nu even arm en evenzeer van plastic als de meest reactionaire van alle reactionaire ouders in modernistische of 'gesloten-clubjes-kerken'. Je kunt niet zeggen dat de één erger is dan de andere. Ze zijn beide verkeerd, ja afgrijselijk.

Recente ontwikkelingen in de christelijke gemeenschap

Tot nu toe hebben we ons bezig gehouden met de ontwikkelingen in de wereldse cultuur. We gaan nu aandacht geven aan wat er gebeurd is in de christelijke gemeenschap. Ik geloof dat we aan de christelijke kant dezelfde verschijnselen kunnen zien als aan niet-christelijke zijde. De stromingen die we opmerken in het christendom staan niet op zichzelf, maar zijn het gevolg van infiltratie van stromingen in de onchristelijke wereld. Om dit te toetsen moeten we even een blik slaan op de recente geschiedenis. In de laatste decennia kwamen er elk jaar zo'n twee- tot driehonderd jonge mensen van orthodoxe (Bijbelgetrouwe fundamentalistische) afkomst uit de Verenigde Staten, Engeland, Nederland en andere landen die tegen ons zeiden: 'U bent onze laatste hoop'. Wij zouden dat zelf zo niet gezegd hebben, maar zij zeiden het op die manier of althans met woorden van gelijke strekking. Het waren meest studenten, afkomstig uit orthodoxe kerken, die beweren schriftgetrouw te zijn en die hun best doen zuiver in de leer te blijven. Ik heb het niet over studenten uit modernistische kring; die vormen een heel andere klasse. Maar veel jongelui uit orthodox milieu zeiden dus dat L'Abri hun laatste hoop was. Waarom? Omdat hun thuis wel gezegd was dat ze geloven moesten, maar ze geen antwoord kregen op de moeilijke vragen die ze stelden.

Vanuit een soort christelijk kierkegaardianisme klopten hun ouders en hun dominees hen op de schouder en zeiden: Vraag niet zoveel, geloof nou maar! De indruk werd gegeven dat het geloof geen vragen stelt; hun houding zou een teken van ongelooft zijn.

De tweede reden waarom deze jongelui zich onttrokken aan de kerkelijke gemeenschappen waarin ze waren opgegroeid was dat de kerk hun niets moois te zien gaf. Er waren, om maar iets te noemen, gezinnen die volledig vereenzaamden en ook in veel andere gevallen bracht de oudere generatie de leer die ze aanhingen niet in praktijk. Er was zo vaak een tekort aan liefde, een tekort aan zorg voor elkaar en er was weinig of geen echte gemeenschap.

Wat was de achtergrond van dit alles? Waarom namen deze kerken een anti-intellectuele houding aan en waarom brachten ze hun geloofsleer niet in praktijk? Ik heb de indruk dat dit ten dele te wijten is aan het feit dat de kerken in de ban waren van een soort platonisch denken. Dit komt op verscheidene manieren tot uiting. Misschien wel in de eerste plaats in de houding van vele christenen ten opzichte van het lichamelijke. Het hele terrein van de omgang tussen de seksen lag onder een taboe. Je mocht hiér niet over praten en je mocht dáár niet over praten. Je mocht de mensen niet eens helpen om in hun huwelijk seksueel genoeg te beleven. De Schrift spreekt nergens geringschattend over de seksuele vreugde in de levenslange verhouding van man en vrouw. De Bijbel beperkt het volle seksuele leven tot het huwelijk, maar binnen die perken bestaat een grote vrijheid tot het genieten van de lichamelijke contact. Maar hierover werd niet gesproken. Waarom niet? Omdat er een platonische minachting was voor het lichaam. Het lichaam en de lichamelijke functies waren verdacht, alleen de ziel was waardevol. En zo ontstond de tendens om te doen alsof het alleen maar belangrijk was om te zorgen dat de ziel gered werd, zodat die naar de hemel kon gaan. De mens als persoon, dat is als lichaam én ziel, werd verwaarloosd. Alleen de ziel is belangrijk, heeft een hemelse bestemming, en dat heeft weinig te maken met ons leven op aarde, ons lichaam, ons verstand en onze cultuur.

Ik herinner me hoe ik een paar jaar geleden een excursie maakte naar Florence met een aantal zendelingen die jarenlang in Italië gewerkt hadden. Velen van hen hadden nooit een museum bezocht en na de tocht zei één van de zendelingen tegen me: 'U bent de eerste van degenen in wie ik als Bijbels theoloog vertrouwen heb, die me gezegd heeft dat ik in deze schilderijen schoonheid zou vinden'. We hadden voor Botticelli's schilderij 'De geboorte van Venus' gestaan en ik had gezegd: 'Is dat niet prachtig?' Eén van die mensen keek me aan en zei: 'Wat vindt u er zo mooi aan?' - Hoe is het in de wereld mogelijk dat iemand die voor dit schilderij van Botticelli staat er de schoonheid niet van ziet? Het is erg moeilijk om deze vraag in enkele zinnen te beantwoorden. Deze negatieve houding ten opzichte van kunst en cultuur heeft vaak een overheersende rol gespeeld in ons orthodox-christelijke leven.

Velen kwamen naar L'Abri uit een dergelijk milieu en ze beklagden zich bitter over het feit dat hun vragen niet beantwoord werden en dat hun direct of indirect te verstaan gegeven was dat het lichaam in wezen zondig is, en dat de zucht om te begrijpen en ook de waardering voor cultuur verdachte verschijnselen waren.

Eén van de attracties van L'Abri voor de jongelui, zo'n tien tot twaalf jaar geleden, was het feit dat ze wisten dat we de Bijbel gelovig aanvaardden en al ons denken daarop baseerden en toch ook nadrukkelijk leerden en Gods hulp inriepen om duidelijk te maken dat voor de christen verstand en cultuur onder de heerschappij van Christus staan. Of, om het met andere woorden te zeggen: we geloofden als christenen dat deze dingen op zichzelf niet verdacht zijn mits ze onder Christus' heerschappij staan.

Een andere aanstotelijke zaak voor jongelui uit orthodoxe kringen was het uitgesproken wetticisme. Er was een heel systeem van taboes, die niets met de Schrift te maken hadden, ontwikkeld. Allerlei stelregels, ontleend aan de historische ontwikkeling van een bepaalde kerk of groep en een grote hoeveelheid burgerlijke normen werden zo verheven dat ze op één lijn kwamen te staan met Bijbelse voorschriften. Het droeve resultaat was dat de Bijbelse normen daar bijna even grondig werden afgebroken als in modernistische kerken - die niet in normen geloofden.

Uit vele landen stroomden studenten naar L'Abri. En altijd weer kwam de discussie terug op de intellectuele integriteit van de christelijke waarheid. Wij weten dat de christelijke waarheid de Waarheid is en we zien er ook iets van hoeveel schoonheid die waarheid teweeg brengt. Wij weten dat het lichaam in zichzelf niet zondig is en wij weten dat er vrijheid is binnen de grenzen die de Schrift stelt en onder de leiding van de Heilige Geest. Wij weten dat burgerlijke normen niet van dezelfde waarde zijn als Schriftuurlijke normen. Het werd door de studenten als een verrassing ervaren dat we voluit mens mogen zijn, en dat we mogen zijn wie we in werkelijkheid zijn.

Maar nu blijkt de situatie ook aan de christelijke kant veranderd te zijn. We worden ons ervan bewust dat dezelfde krachten die we in het niet-christelijke kamp opmerkten bezig zijn te infiltreren in onze kringen. Deze tendens begon zich af te tekenen in het begin van de jaren zeventig. En ik vraag

me af of deze koerswijziging, die evenwijdig loopt met de stromingen in de wereld om ons heen, niet het front zal worden voor de komende tien jaren waar de strijd gestreden moet worden.

Naar mijn mening wacht ons een titanische strijd. Ik kan de nieuwe mentaliteit geen betere naam geven dan: de nieuwe platonische spiritualiteit. Het is een soort houding, of mentaliteit, die in hoofdzaak in twee richtingen - zich baanbreekt - in het moderne 'Pentecostalisme' en - meer in het algemeen - in de nieuwe 'superspiritualiteit'.

Het moderne pentecostalisme

Pentecostalisme is geen vreemd verschijnsel voor ons. De beweging ontstond in het begin van onze eeuw en is sindsdien sterk gegroeid. Ik geloof dat het er fout ging doordat te sterke nadruk gelegd wordt op de betekenis van uitwendige tekenen en manifestaties als een maatstaf voor het geestelijk leven. Wie deze uitwendige kenmerken niet had, werd beschouwd als een tweederangs christen. Daartegenover staat dit positieve, dat de oorspronkelijke Pinksterbeweging in haar onderricht een solide schriftuurlijke boodschap bracht. Wat je geloofde was de maatstaf voor lidmaatschap. Wie niet zuiver in de leer was kon geen lid worden, en zeker geen voorganger. De originele Pinksterbeweging eiste nadrukkelijk geloof in alles wat de Schrift leert en het werd zodoende een dynamische kracht voor evangelisatie b.v. in Zuid-Amerika.

Die 'Pinkstermensen' predikten werkelijk het evangelie, bogen voor het gezag van de Schrift en legden nadruk op het werk van de Heilige Geest. In zo'n geval gebruikt God zulke mensen, ook al zien zij bepaalde dingen verkeerd. Kan dat trouwens met ons ook niet het geval zijn? Wie het volle evangelie brengt, voor het Woord buigt, alle elementen van Gods waarheid naar voren brengt, en de Heilige Geest de plaats geeft die Hem toekomt, wordt door God gebruikt, ook al maakt hij fouten. En - laat me het nog eens zeggen - niemand is zonder fouten.

Maar met de opkomst van de nieuwe Pinksterbeweging is er iets heel anders aan de hand. In het algemeen legt deze de nadruk op de uiterlijke kentekenen in plaats van op de inhoud van het geloof en ze maken van die tekenen de toetssteen voor gemeenschap en lidmaatschap. Anders gezegd: wie die bepaalde tekenen heeft, ongeacht zijn overtuiging, wordt aanvaard als 'een van ons', hij is 'in'.

Het probleem is natuurlijk, dat er unitarische groepen en zelfs Boeddhistische groepen zijn bij wie dezelfde tekenen voorkomen. En dan ook: elk uiterlijk teken kan zonder enige moeite nagebootst en vervalst worden. De duivel is knap! In deze situatie moeten we dus concluderen dat het nieuwe Pentecostalisme totaal verschillend is van het originele. De 'oude' Pentecostalisten hebben één van hun leiders gevraagd zijn ambt neer te leggen omdat hij het nieuwe Pentecostalisme introduceerde. Zij begrepen dat hij hen naar een compromitterende oecumene en naar syncretisme zou leiden. Ze zagen dat terecht als afbraak van hun Bijbelse fundering.

Er is ook een overeenkomst te zien tussen het nieuwe Pentecostalisme en het modernisme. De modernistische theologen geloven niet in een waarheid die inhoud heeft en het geloof vastheid geeft. Zij zijn feitelijk existentialisten die gebruik maken van een theologische, christelijke terminologie. Omdat ze niet in een vaststaande waarheid geloven kunnen ze zich verenigen met elke troep die op persoonlijke ervaring steunt en die religieuze taal spreekt. In deze nieuwe beweging wordt wat je gelooft óf overbodig, óf van weinig waarde geacht. In plaats van mensen als lid te accepteren op grond van wat ze geloven - zoals in de christelijke kerk altijd gebruikelijk is geweest - is het nu: 'Vertonen jullie de uiterlijke kentekenen?' Zaken die van de tijd der Reformatie af geacht werden belangrijk genoeg te zijn om tegenover scheurmakers te blijven verdedigen, worden nu onder de mat geveegd. Evenals bij de modernisten is het mogelijk om elkaar op belangrijke dogmatische punten tegen te spreken, en de reactie van de leden is: ze kunnen allebei wel gelijk hebben, wat doet het er eigenlijk toe? Om het eenvoudig te stellen: het doet er niet toe wat je gelooft, als je maar die bepaalde kentekenen en emoties vertoont.

Als we zien naar de jongelui die in de ban van dit nieuwe verschijnsel geraakt zijn, mogen we zeker niet zeggen dat zij in meerderheid niet-christenen zijn. Ik weet wel zeker dat er oprechte christenen onder hen gevonden worden, maar dat neemt niet weg dat in gesprekken met hen blijkt dat hun geloof maar heel weinig inhoud heeft. Ervaring is alles. Het is alles gebaseerd op emotie.

We moeten hier natuurlijk direct aan toevoegen dat ervaring en emotie op zichzelf waardevol zijn. Ze spelen een noodzakelijke rol. Maar noch ervaring noch emotie kunnen de grond zijn van ons geloof. Ons geloof rust op wat waar is. De hele menselijke persoonlijkheid, inclusief het verstand, laat zich leiden door wat men als waarheid heeft leren kennen. Dat brengt natuurlijk mee dat de christen zijn verhouding tot God ervaart, maar zijn geloof rust niet op die ervaring en gaat niet op in ervaring. Zo vinden wij het bij Paulus, bij Jesaja en bij de andere profeten, evenals bij de Heer Jezus zelf. We vinden dit in de hele Schrift.

Maar als we in contact komen met mensen die gevangen zitten in dit soort christelijk platonisme en we vragen hen hoe ze weten dat ze christen zijn, dan spreken ze vaak alleen maar over hun ervaringen en emoties.

De ‘Children of God’

Behalve het nieuwe Pentecostalisme zijn er nog andere manifestaties van ‘superspiritueel’ christendom. Voor ik die ga bespreken wil ik een groep onder de loep nemen die daartoe niet te rekenen valt, maar toch vermeld moet worden.

Ik heb hier de ‘Children of God’ op het oog en andere soortgelijke groeperingen. We staan hier voor verbluffende dingen. We herinneren ons het wetticisme dat zo’n invloed kreeg in Schriftgetrouwe kerken, met allerlei menselijke geboden en verboden die niet in de Bijbel staan, maar die gehoorzaamd moesten worden om geen schuldgevoelens te krijgen. Deze menselijke inzetten werden niet gegeven als pastorale adviezen, maar waren in feite taboes. Iemand die ertegen zondigde werd veroordeeld alsof hij echtbreuk had gepleegd of iemand vermoord had, dingen die de Schrift veroordeelt. Veel jonge mensen braken met de kerk omdat ze dit wetticisme verafschuwden en alleen als ze de vrijheid vonden binnen de perken die de Schrift stelt, kwamen ze geleidelijk tot rust en weer in de rechte verhouding met God te staan. Het verbluffende feit doet zich voor dat nu sommigen van deze jongelui zich aansluiten bij de ‘Children of God’ en soortgelijke groepen, die een strakker levenspatroon aanhangen dan enige Schriftgetrouwe kerk ooit had.

We vinden hier consequent doorgevoerd ascetisme. Ze zijn als de pilaarheiligen van vroeger die zo weinig met de wereld te maken wilden hebben dat ze - letterlijk - op een pilaar gingen zitten en er niet afkwamen tot ze dood gingen. De ‘Children of God’ en vogels van dezelfde pluimage propageren een soort kloosterideaal zoals opkwam in de Middeleeuwen, een levenshouding die niets met christendom te maken heeft, want het ontkent de heerschappij van Christus over de hele mens en de hele cultuur. De achterliggende idee was dat je mensen tot geestelijke reuzen kon maken als je ze opsloot in een kamer, of muren om hen heen bouwde die hoog genoeg waren om elk contact met andere mensen onmogelijk te maken. Wat een karikatuur van het Bijbelse christendom! Jezus bad niet dat Zijn volgelingen uit de wereld weggenomen zouden worden, maar dat zij in de wereld bewaard zouden worden van de boze. De opkomst van het kloosterideaal vond haar oorsprong in een platonisch of ascetisch idee dat geen enkele overeenkomst had met geestelijk leven zoals de Schrift dat tekent. In christelijke kerken, ook al hadden ze geen kloosters, leefde bij tijden hetzelfde idee: ze bouwden, bij wijze van spreken, hoge muren, en als je er maar niet overheen klom, dan kon je er zeker van zijn dat je geestelijk leven er wel bij zou varen.

Er zijn jonge mensen die, soms in verbluffend korte tijd, een complete salto mortale gemaakt hebben. Ze kwamen uit een benauwd keurslijf van bepaalde kerken en gemeenten, en vonden met vreugde de vrijheid van een rijker en voller christelijk leven. Maar nu zijn ze overgegaan naar groeperingen als de ‘Children of God’, groepen waar ongekend wetticisme hoogtij viert. Je mag daar geen contact hebben met de buitenwereld. Je mag geen baan hebben, of brieven schrijven aan de ouders, je mag geen andere boeken lezen dan de Bijbel. En je mag geen enkel cultureel contact hebben. De ouderlingen moeten toestemming geven voor een huwelijk. En die ouderlingen zijn vaak niet ouder dan 22 of 23 jaar. Het is om bang van te worden. Ik ben diep bedroefd om het lot van deze jonge mensen, vooral omdat ik sommigen van hen persoonlijk ken. Na gebroken te hebben met kerken waar het wetticisme hoogtij viert omdat ze daar een afschuw van kregen, na zo een zekere vrijheid te hebben ervaren, hebben ze zich nu laten vangen door een beweging die hen in een nauwer dwangbuis perst dan ze ooit kenden en dat absurd legalistisch is.

De nieuwe superspiritualiteit

Het is vrij gemakkelijk om de 'Children of God' en dergelijke groepen te identificeren en te zien waar ze fout gaan. Maar er is een meer algemeen verschijnsel dat veel moeilijker te omschrijven en te analyseren is; er bestaat geen lakmoespapier waarmee voor dat doel een overtuigende proef kan worden genomen. Als iemand een valse leer brengt (b.v. als de Godheid van Christus geloofend wordt, of dat de geboorte uit de maagd Maria een mythe is, of dat de Heiland niet lichamelijk opgestaan is), dan kunnen we dit zonder meer constateren. Je gelooft wel, of je gelooft niet in een lichamelijke Opstanding.

Maar als we geconfronteerd worden met de nieuwe superspiritualiteit, dan hebben we zo'n lakmoespapier niet. Maar we moeten toch proberen om het verschijnsel zo duidelijk mogelijk te identificeren. We kunnen hier niet aan ontkomen als het waar is - en dat is naar mijn overtuiging zo - dat in de komende jaren op dit gebied de strijd gestreden zal moeten worden.

Als we protesteren tegen de invloed van Plato op het christelijk denken en handelen, zodat er geen begrip is van, of belangstelling voor de relatie tussen de heerschappij van Christus en de culturele problemen en de hele menselijke persoonlijkheid, dan moeten we toch zeker protesteren tegen de nieuwe platonische superspiritualiteit, want die is evenzeer, misschien zelfs in ergere mate, een negatie van het volle, Bijbelse, christelijke geloof.

Wat kunnen we voor kenmerken ervan noemen? Niet iedereen die voorstander is van de nieuwe superspiritualiteit vertoont dezelfde symptomen, maar één van de typische verschijnselen is een volkomen verkeerde exegese van 1 Cor. 1 en 2. Sommigen verklaren deze hoofdstukken ten onrechte zo, dat Paulus hier wijsheid en redelijkheid als zodanig zou bestrijden, alsof hij het verstand als onbelangrijk verwerpt. Verder vinden we weer een opleving van de gedachte dat Paulus op de Areopagus (in Hand. 17) een vergissing beging toen hij verstandelijke argumenten gebruikte. Zij die dit beweren, betogen dat Paulus in 1 Cor. 1 en 2 een tegenovergestelde opinie verdedigde met betrekking tot het gebruik van verstandelijke argumenten. Maar dit is slechte exegese. Voor wie hierin geïnteresseerd is kan ik het boekje van Ranald Macaulay 'The Folly of what we Preach' aanbevelen. ('De dwaasheid van onze prediking'; uitgegeven door de L'Abri Fellowship). Hij geeft een dergelijke uiteenzetting van het onderwerp in 1 Corinthhe. Het is een verwerping van een beginnend gnosticisme (behoud voor ingewijden door specifieke kennis) en van wereldse wijsheid (humanistisch of rationalistisch). Daartegenover zet hij uiteen de kennis die God ons in Zijn openbaring geschonken heeft. Paulus verwerpt zowel autonoom intellectualisme als autonome bespiegeling. Met andere woorden: de tegenstelling is die tussen autonome menselijke wijsheid en openbaring.

Natuurlijk moeten we bang zijn voor trots intellectualisme. Maar er is ook het gevaar dat we tekortschieten in liefde en mededogen, zodat we geen begrip meer hebben voor vragers die een eerlijk antwoord zoeken. Paulus heeft in zijn hele ambtsbediening wèl met die liefde en dat mededogen met mensen gesproken. We vinden hier een voorbeeld van in Rom. 1 en 2. Ook Christus heeft gedurende Zijn aardse bediening zachtmoedig met mensen gediscussieerd en geantwoord op eerlijke vragen.

Een tweede kenmerk van superspiritualiteit is vaak, en ook dit is gegrond op onjuiste exegese van 1 Cor. 1 en 2, het verachten van discussie en van apologetiek. Het is een vreemd verschijnsel dat een aantal jonge mensen die in opstand kwamen tegen hun kerk omdat ze geen antwoorden kregen maar doodgegooid werden met teksten, nu zelf anderen met teksten bombarderen zonder werkelijk antwoord te geven. Ze doen alsof ze met geesten te maken hebben en behandelen de ander nonchalant. We hebben datzelfde in het verleden in orthodoxe kerken gezien en het heeft me pijn gedaan te moeten constateren hoe mensen erdoor bezeerd werden. Soms werd hun geestelijk leven erdoor verwoest. En ik dacht: het is niet eerlijk. Het gaat niet aan om studenten in de waan te laten dat er geen verstandelijke redenen zijn om te geloven. Het is niet juist om te zeggen dat het ongeestelijk is intellectuele vragen te stellen. En nu zijn we de hele cirkel rondgegaan (alles in een paar jaar tijd) en we zijn in dezelfde situatie beland. Zodra we beginnen te discussiëren en antwoorden te geven, klinkt plotseling een bepaalde stem die zegt: 'Dit is niet geestelijk'. Sommigen hebben het idee dat als je antwoord geeft op geestelijke vragen, je met een andere stem moet spreken. Net als die oude dominees van vroeger waar de kinderen zo weinig van moesten hebben. Die dominees baden of preekten niet met een gewone stem, ze hadden een eigenaardige kansel-stem, die iets heel apart en

heiligs moest voorstellen. Ze wenden zich aan, in hun gebed met een onnatuurlijke, hoge stem te spreken, want zo hoorde het. En vandaag horen we die zalvende kansel-stem opnieuw.

De speciale kenmerken van dit soort 'apartheid' zijn natuurlijk in elk land weer anders. In Holland kwam b.v. de bijzonderheid van de dominee ook uit in zijn kleding en zijn fiets. Hij droeg altijd een streepjesbroek en het stuur van zijn fiets stond een paar centimeter hoger dan bij iemand anders. 7e zag direct aan zijn houding dat hij dominee was als hij op zijn fiets langskwam. We hadden hier vaak studenten uit Holland die zeiden: we kunnen dat 'aparte' niet meer luchten of zien. En nu, een paar jaar later, zien en horen we weer diezelfde merkwaardigheden, die kanseltoon.

Een derde, hoewel niet altijd voorkomend kenmerk, is een zekere minachting van het lichaam. Ascetisme komt weer in de mode om de enige reden dat mensen weer ascetisch willen zijn. We herinneren ons de akelige situatie in sommige christelijke gezinnen die tot uitdrukking kwam in de rond-uit beleden óf ook wel stilzwijgend aanvaarde opvatting dat het een bewijs van hoogstaand geestelijk leven is als de lichamelijke geneugten van het huwelijk zoveel mogelijk gemeden worden. Dat komt nu weer terug. Het is niet zo dat man en vrouw besluiten zich op gezette tijden te onthouden van seksuele gemeenschap om zich te kunnen concentreren op het gebed, neen, ze onthouden zich nu omdat ascetisme op zichzelf als iets heiligs gezien wordt. Het is dan ook te begrijpen dat er zijn die door hun negatieve houding ten opzichte van het lichaam een vraagteken beginnen te zetten achter het geloofstuk van de wederopstanding des vlees. Het lichamelijke komt in even slechte reuk te staan als het verstand.

Een verder kenmerk van superspiritualiteit is het feit dat bepaalde vragen niet meer gesteld worden. De jongelui die in deze mentaliteit gevangen zijn stellen geen vragen meer over de cultuur. Een jaar of vijf geleden hoorde ik voortdurend vragen als: wat betekent dat voor de kunst? Wat betekent het voor de dichtkunst? Voor het toneel? Voor muziek? Wat zijn de consequenties voor al deze vormen van cultuur? En tegenwoordig kan ik dagenlang gesprekken voeren zonder dat één van deze vragen wordt opgeworpen. En als de mensen geen vragen stellen over onze houding tegenover de cultuur, dan betekent dit, dat de cultuur uit hun gezichtsveld verdwenen is. De heerschappij van Christus over het hele culturele leven is iets waar ze geen belangstelling en dus ook geen oog voor hebben.

De verschillende kringlopen die we beschreven hebben vormen concentrische cirkels. Op het onchristelijk vlak zijn de studenten die de bourgeoisie-achtergrond van hun ouders haatten zelf de nieuwe bourgeoisie geworden. Studenten die het anti-intellectualisme van hun ouders haatten, zijn nu zelf verzeild geraakt in transcendentiaal mysticisme. Op het christelijke vlak zijn de studenten die het wettische gedoe van hun ouders en hun kerken haatten, nu lid geworden van sekten die wettistisch zijn tot het absurde toe. Studenten die niets moesten hebben van het anti-intellectualisme van hun ouders nemen nu Jezus aan alsof geloof in Hem een soort bovennatuurlijke 'trip' veroorzaakt, los van rede en persoonlijkheid.

Er is nog een ander kenmerk van de nieuwe superspiritualiteit en dat is dat nadruk op wat spectaculair en buitengewoon is, en evenwijdig hieraan loopt het streven naar een theologie die helemaal opgebouwd wordt vanuit de eschatologie. In orthodoxe kringen in Engeland en Amerika hebben we in de laatste tien tot vijftien jaar gezien dat profetie en eschatologie heel weinig waardering vonden. De oorzaak van deze houding bij de jongere theologen is waarschijnlijk dat hun ouders zich vreselijk druk pleegden te maken over alle mogelijke futiliteiten in de eschatologie. Onder de ouderen konden plotseling hevige twisten ontstaan omdat iemand niet in alle onderdelen dezelfde lijn volgde als zijn opponent. De een zei: de volgorde is 'Een, twee, drie, vier', en iemand anders zei: 'Een, twee, vier, drie' en klets, boem!, het gevecht ontbrandde. De jongere generatie werd hier ziek en misselijk van en als resultaat vond ik soms in theologische opleidingscentra, waar ik lezingen gaf, heel weinig belangstelling voor profetie en eschatologie.

Maar momenteel, bij veel jongeren althans, is de toekomstvisie niet langer slechts een onderdeel van de theologie, maar is ze het centrum geworden van welke theologie ze ook maar aanhangen. De eschatologie is buiten alle proporties opgeblazen. Ik heb zelf zeer omlinjende opvattingen over de eschatologie, maar dit is niet het centrum van mijn theologie. Ik geloof dat dit soort profetie zo populair geworden is omdat er gezocht wordt naar iets zeer spectaculairs. Hoe vreemder hoe beter. Het gaat om opwinding. Er wordt koortsachtig gezocht naar iets dat vlugge en gemakkelijke oplossingen kan geven. Zowel op het onchristelijke als op het christelijke vlak vinden we een caleidoscoop

van ideeën die vandaag in de mode zijn en morgen weer verworpen. Als ze nou maar het ‘tafeltje dek je, ezeltje strek je’ . . . konden vinden!

Bij al de kenmerken van deze nieuwe superspiritualiteit moeten we ons ervan bewust zijn dat het heel moeilijk is om scheidslijnen te trekken. In problemen aangaande leer en moraal is dit niet moeilijk. Als iemand ontkent dat Jezus God is, wel, dan ontkent hij dat Jezus God is. Hij doet dat, of hij doet het niet. Het is geen twijfelgeval. Als er gezegd wordt dat een ouderling overspel gepleegd heeft met de vrouw van een medeouderling, dan heeft hij dat gedaan of hij heeft het niet gedaan. Het is heel simpel. Maar als we geconfronteerd worden met deze superspiritualiteit, dan is het veel moeilijker om iemand schuldig of onschuldig te verklaren. En we zullen heus wel eens vergissingen maken. We moeten elkaar helpen om onder de controle te blijven van de Schrift en bidden om de leiding van de Geest, zodat we bewaard mogen worden voor ernstige vergissingen.

Een christelijk antwoord op de nieuwe superspiritualiteit

Wat is nu onze taak als christenen ten opzichte van de ontwikkeling in de richting van een modern platonisme? De vraag is niet gemakkelijk te beantwoorden en we moeten voorzichtig zijn met ons oordeel. Maar ik geloof dat er vier principes in het spel zijn die we goed in het oog moeten houden.

Om te beginnen, we mogen niet vergeten wat ‘Het kenmerk van de christen’ is (zie mijn boekje met deze titel). We moeten met hart en ziel overtuigd zijn dat oprechte christenen onze wezenlijke broers en zusters in Christus zijn. De wereld heeft het recht om te oordelen of we echte christenen zijn, of niet, in ons zichtbaar liefdebetoon aan alle ware christenen. Onze liefde voor elkaar moet boven alle twijfel verheven zijn. Christus zegt ons immers in Joh. 17 dat de wereld recht heeft om te oordelen of de Vader de Zoon gezonden heeft, op grond van de liefde die Zijn volgelingen voor elkaar hebben. Daarom moeten we partijvorming, polarisatie, vermijden. We moeten in woord en daad de waarheid voorstaan, maar we mogen nooit de eenheid van de ware christenen verbreken. Onze taak is vredestiters te zijn.

In de tweede plaats, als we in contact komen met de platonische spiritualiteit moeten we de nadruk leggen op de inhoud, de inhoud, en nog eens: de inhoud! Leeg geloof, zonder inhoud, is ongeloof. Maar de inhoud, dat wat we geloven, moet rusten op de schriftuurlijke leer die geopenbaard is, en elke vorm van vrijheid moet binnen de perken blijven die de Schrift geeft: dat is onder de leiding van de Heilige Geest.

We moeten de nadruk erop leggen dat de grond van ons geloof niet gevonden wordt in ervaring of emotie maar in de waarheid die God gegeven heeft in de woord-geworden, leerstellige openbaring in de Schrift, die we allereerst met ons verstand begrijpen - hoewel natuurlijk de héle mens zich dan op die waarheid moet richten.

In de derde plaats, we moeten ons verzetten tegen de nieuwe superspiritualiteit. We hebben de ouderwetse, onchristelijke bourgeoisie evenals de moderne onchristelijke bourgeoisie verworpen omdat ze beide hun vrijheid opofferen terwille van de lieve vrede en welvaart. We hebben de vorm van christendom verworpen die geen plaats had voor de heerschappij van Christus over ons verstand en onze cultuur, wat in wezen een vorm van platonisme was. Maar zo moeten we ook onze stem verheffen tegen de nieuwe superspiritualiteit. We kunnen dat op verschillende manieren doen.

Om iets te noemen: we zullen voorzichtig moeten zijn als jonge christenen advies vragen waar ze naar de kerk moeten gaan en bij welke kerk ze zich moeten aansluiten. Bij de kerken van hun ouders waren er die teveel nadruk legden op het emotionele, en ze schoten tekort in degelijk onderwijs, dat ook bevrediging gaf aan het verstand, maar je kon ze de naam christelijke kerk niet ontzeggen. Je voelde toch nog een geestelijke band. Maar momenteel zijn de twee stromingen van emotionalisme - de oude en de nieuwe - samengevloeid en ze steunen en versterken elkaar. Het is niet moeilijk om het Bijbels karakter van een kerk vast te stellen. Je vraagt eenvoudig de leden en de predikant of ze geloven in bepaalde schriftuurlijke waarheden. Als ze deze ontkennen, dan weet je dat het geen Bijbelgetrouwe kerk is. Vast te stellen of een kerk ook Schriftgetrouw leeft, in de gemeenschap die ze met elkander hebben, is moeilijker. De zaken liggen daar niet zo eenvoudig. En het probleem of ze gevangen zitten in de nieuwe superspiritualiteit is nog veel ingewikkelder. Maar dat ontheft ons niet van de verplichting om verantwoord advies te geven aan hen die Christus aanvaarden en willen weten waar ze echt geestelijk voedsel moeten halen.

In geval we verantwoordelijkheid dragen voor een kerk, een christelijke gemeenschap, moeten we er zeker voor zorgen dat de nieuwe platonische superspiritualiteit ons niet boven het hoofd groeit. Dit is moeilijk, want we leven nooit in een situatie waar besmetting uitgesloten kan worden. Als je mensen gaat helpen die aan drugs verslaafd zijn, dan weet je dat ze naar alle waarschijnlijkheid drugs bij zich hebben en de omgeving kan met hun hartstocht besmet worden. Maar omdat we dat risico aanvaard hebben zijn er tientallen jonge mensen aan de slavernij van de drugs ontsnapt, en die nu leven als christenen. Dat is heerlijk en we zijn er dankbaar voor. Zo kunnen we evenmin studenten en anderen, die een prooi zijn van de nieuwe superspiritualiteit, de deur wijzen. Je vecht voor die mensen, je neemt risico's, je blijft 's nachts op om voor ze te bidden, maar je weet deksels goed dat er risico aan verbonden is. Je kunt geen mensen helpen als je de deur niet open hebt en het soort mensen waarover we spreken is in grote nood - of ze het beseffen of niet - want ze staan niet op schriftuurlijke grondslag. Dit is het geval met mensen die de transcendentale filosofie hebben aanvaard, en op een andere manier is dat ook zo met de superspirituele platonische groeperingen. Maar aan de andere kant - je moet ook om de anderen denken. Met drug-gevallen kun je tot een punt komen waar je tegen iemand moet zeggen: 'Ik houd van je en ik ben bereid om je ook in de toekomst te helpen, maar je kunt hier nu niet langer blijven, want je bent een struikelblok voor anderen die proberen van de drugs af te komen. En al houden we van je - en je weet dat - we moeten je nu tot onze spijt vragen om weg te gaan'. In zekere gevallen moeten we hetzelfde zeggen tegen superspirituelen die proberen iedereen tot hun zienswijze over te halen.

Het is een feit dat het veel moeilijker is om in zo'n geval een beslissing te nemen dan in een geval van verslaving aan drugs. Maar we moeten proberen om het in liefde te doen om anderen te bewaren voor een akelig wetticisme of een situatie waar platonische ideeën ingang gaan vinden, waardoor het geloof verminkt en een soort misvormd christendom wordt.

Om een stap verder te gaan, we moeten het initiatief nemen om sterke nadruk te leggen op het feit dat ook het verstand eigendom van Christus is, dat onze hele persoonlijkheid 'in Christus' komt. Met andere woorden, als bij onze lezingen geen culturele en intellectuele vragen gesteld worden, dan brengen we die vragen zelf naar voren. Tien of twaalf jaar geleden, als ik lezingen hield in kerken en scholen, werden de vragen niet altijd gesteld door professoren en studenten. Ik moest zélf die vragen stellen. Ik ben me ervan bewust dat in dit opzicht die lezingen nogal revolutionair waren. Als ik de kans niet kreeg in de beantwoording van gestelde vragen, dan begon ik er zelf maar over, en poneerde het culturele aspect van het christelijk geloof, de heerschappij van Christus over de hele mens.

En het is best mogelijk dat we dit weer opnieuw moeten gaan doen. In ons onderwijs, in onze preken en in onze lezingen moeten we dit gaan doen omdat we de nieuwe bourgeoisie in het vizier moeten houden, die de grond onder onze voeten weggraaft, en ons overgeeft aan de macht van een elite, zoals de oude bourgeoisie dat ook al deed. We moeten dus de nadruk leggen ten aanhoren van de jongere generatie, evenals we het deden ten aanhoren van de oudere generatie, dat Christus heerschappij heeft ook over cultuur en intellect.

En tenslotte, in de vierde plaats, we moeten niet overdrijven wanneer we opponeren tegen de nieuwe superspiritualiteit. Ik ben doodsbenauwd ook voor deze overdrijving, dat we teveel nadruk gaan leggen op het verstand, en op de culturele taak. Dan zouden we de indruk wekken dat het christelijk geloof alleen maar een denkschema was. Het heeft wel degelijk een denkschema, maar daar gaat het niet in op. God bestaat, en we moeten in een levende relatie tot Hem staan. Elke overdrijving in onze relatie zou tekort doen aan het werk van de Heilige Geest.

Het is interessant om na te gaan hoe valse leer werkt, en hoe satan daar zijn winst mee doet. Laten we eens aannemen dat de hele inhoud van het christelijk geloof opgesomd zou kunnen worden in honderd stellingen. Deze stellingen vormen dan weliswaar geen dogmatiek, maar ze beschrijven wel wat de mens beslist weten moet: hoe God hem geschapen heeft en wie de mens nu is, na de zondeval. Om tenvolle christen te zijn zou hij al die stellingen moeten aanvaarden en in praktijk brengen. Als je dan de kerkgeschiedenis nagaat, dan blijkt dat een ketterij op de volgende manier een macht wordt in de kerk: de kerk negeert, of legt te weinig nadruk op, laten we zeggen, de stellingen 40 tot 50. Dit is niet ongewoon, want we leven in een gevallen wereld en niemand kan bewe

ren dat hij alle onderdelen van het christelijk geloof in volmaakt evenwicht naar voren brengt. Om dit na te streven hebben we altijd weer elkaars hulp nodig.

We nemen dus aan dat de stellingen 40 tot 50 op de achtergrond geraken. Het resultaat is tweeledig. Allereerst: de situatie is onbijbels geworden. Echt christendom brengt de volle raad Gods in de prediking naar voren. In de tweede plaats: de satan zorgt dat de stellingen 40 tot 50 uit het christelijke denken verdwijnen, en stookt dan iemand op om op diezelfde stellingen overdreven nadruk te gaan leggen. Omdat het overdreven is, wordt het een ketterij. De situatie is dan deze, dat de stellingen 40 tot 50 niet langer functioneren op de juiste plaats en ze komen achterste voren of op hun kop te staan.

En wat is het winstpunt van de satan? Hij profiteert ervan omdat er in het menselijk hart en verstand behoefte is aan de hele waarheid. De stellingen 40 tot 50 kunnen niet gemist worden, niet maar omdat anders het 'systeem' niet meer klopt, maar omdat ze onderdeel zijn van de enige troost waarbuiten we niet leven kunnen. De satan profiteert van de ontstane situatie, want de mensen worden zich bewust dat er iets ontbreekt en ineens vinden ze dan iemand die juist op die vergeten waarheid een abnormale nadruk legt. En dan lopen ze in de val. De ene groep benadrukt de stellingen 40 tot 50, maar op een overdreven manier, waardoor het evenwicht in het geheel der christelijke leer zoek raakt. De andere kant, daarentegen, ziet de extra nadruk op stellingen 40 tot 50 als een ketterij, en ze trekken zich van de hele zaak terug. De stellingen 40 tot 50 worden nog verder op de achtergrond geduwd om maar aan de veilige kant te blijven, om duidelijk te maken dat men niets te maken heeft met die ketterij of die valse leer. En de satan zet zijn vangnetten uit aan beide kanten en heeft daar veel succes mee.

De juiste christelijke reactie op zo'n valse leer is niet dat leerstuk te vermijden. Nee, het moet weer op z'n juiste plaats komen te staan. Een oprecht christen moet in het kader van de Schrift en onder de leiding van de Geest het juiste evenwicht herstellen, zelfs al wekt dat de schijn dat de kerk zich beweegt in de richting van die ketterij. Als er mensen zijn die het werk van de Heilige Geest zó overdreven op de voorgrond stellen dat tekort gedaan wordt aan de totale boodschap van de Schrift, of dat de waarde van het begrijpen of onze culturele verantwoordelijkheid onderschat wordt, dan lopen we het gevaar dat we steeds minder over de Heilige Geest gaan spreken, uit angst dat de mensen zullen denken dat we zijn aangetast door de dwaalleer van anderen. Nee, een christen moet de moed hebben om te zeggen dat we de stellingen 40 tot 50 - wat deze dan ook in mogen houden - niet voldoende nadruk hebben gegeven en hij moet die fout herstellen door de vergeten stellingen weer te laten functioneren in het grote geheel.

In de huidige situatie moeten we de juiste nadruk leggen op het leven door de Geest. Dat hebben we in L'Abri geprobeerd, en ik wil niet zeggen dat we daarin geslaagd zijn, maar we hebben ons best gedaan. De hele aanpak, de inhoud van hetgeen we in L'Abri systematisch onderwijzen is vastgelegd in een serie geluidsbanden en ook in een reeks boeken, met name over het leven door de Geest. God heeft die L'Abri-geluidsbanden en -boeken gebruikt om begrip van de waarheid te geven, maar ze zouden waardeloos zijn zonder de nadruk op wat waarlijk geestelijk is. Ze hebben geen waarde zonder de draagkracht van het gebed. Toen we die boeken schreven hebben we getracht het evenwicht te bewaren en die taak was moeilijker dan ze was in de gemeenschap van L'Abri zelf. Enkele van deze titels zijn, naast het eerste werk van mijn vrouw Edith: L'Abri, The God Who is There (in het Nederlands De God die Leeft), Escape from reason en He is there and He is not Silent. Verder verschenen De dood over de stad en Het kenmerk van de christen, die eveneens bedoeld waren om het evenwicht te bewaren. Milieuvervuiling en de dood van de mens is aan de intellectuele en praktische kant, terwijl Leven voor de Geest handelt over de christelijke realiteit in ons praktisch leven.

Bewaren we het evenwicht? Ik weet wel zeker dat we het ideaal niet bereikt hebben. Maar we vragen bewust of de Heer ons helpen wil, hetgeen we natuurlijk allemaal moeten doen.

Het christelijk geloof is niet alleen maar intellectueel, het omvat niet alleen maar onze culturele verantwoordelijkheid. Christen zijn is: wedergeboren te zijn, verlost te zijn als een vrucht van het volbrachte werk van Christus, van Zijn plaatsvervangend sterven op een tijd en plaats die historisch en aardrijkskundig te bepalen zijn. Christendom is een werkelijke gemeenschap met God in ons leven van nu, het is zich bewust van de inwoning van de Heilige Geest, die ons van ogenblik tot ogenblik kracht geeft. Christendom is het weten dat de vruchten van de Geest zijn: liefde, blijdschap, vrede

lankmoedigheid, vriendelijkheid, goedheid, trouw, zachtmoedigheid en zelfbeheersing. Het is het geloof en de wetenschap dat de vruchten van de Geest bedoeld zijn om een realiteit te zijn in het leven van iedere christen. Het is de wetenschap dat het gebed een kracht is en niet zo maar een oefening in devotie. We moeten inderdaad oppassen dat we niet overdrijven in onze reactie tegen de nieuwe platonische superspiritualiteit, maar we moeten benadrukken dat Christus de Heer is van de hele mens, niet alleen maar van zijn ziel. Hij -vv21 dat we ons positief, en niet negatief opstellen tegenover het leven. Dat is het ideaal waarnaar we streven. Moge God ons het juiste evenwicht laten zien en ons helpen om door Zijn genade in die Schriftuurlijke harmonie te leven.
